În mijlocul unei lumi care se prăbuşeşte, spiritul puternic al unei conştiinţe prezentă lângă ruine, raţionând despre vanitatea lucrurilor, despre caducitatea lor. Există un sens de satisfacţie umanist-intelectuală în descifrarea acestor sentimente fundamentale, de cunoscător şi de comentator lucid. După cum există încă odată subliniată mândria superbă de a se putea ridica în puritatea negaţiei, împotriva atotputerniciei destinului. În negaţia mândră a omului există conştiinţa amară, lucidă a imposibilităţii de a putea atinge ordinea prestabilită a universului. Durerea umană nu va putea face să freamăte niciodată lumina intermitentă a astrelor. Timpul cosmic nu înregistrează clipa trăirii umane, luna străluminează placid, indiferent, câmpiile pe care **s-**a desfăşurat bătălia în care a murit o civilizaţie. Razele ei **s-**au putut revărsa peste primele ziduri ale Romei, cum pot iradia acum asupra definitivei lor prăbuşiri. Există o curgere, ca două fluvii inverse, în înregistrarea trecerii şi a diferenţei de viteze între timpul uman şi timpul cosmic, care n. c-a fost odată relevată de Giuseppe Ungaretti, pe malul mării la Genova şi care poate fi surprinsă semnificativ în *Bruto Minore*. După cum există marele contrast între indiferenţa totală a naturii şi fluiditatea personalităţii umane şi a istoriei care îl înscrie între spiralele ei mobile. În această superbă ultimă respingere a unui destin contrar, Brutus vrea, cum afirmă hotărât Giovanni Getto: „… ignorare il cielo e la terra, la realtà fisica e quella morale, îl presente e il futuro. Bruto muore în sdegnosa solitudine **–** în un deserto senza conţine… ÎI nulla strânge da ogni parte. La morte armientatrice, una morte da cui non şi salvano ne le ceneri ne îl nome, suggella îl canto…" 137

Pe înaltul său piedestal solitar statuia lui Brutus va rămâne în memoria versurilor lui Leopardi, ca semn al revolte şi demnităţii umane. Această ultimă canţonă dedicată virtuţii închide ciclul versurilor „patriotice", în liniştea naturii pe care nu o poate înfiora niciun tragic destin existenţial.

Cântului revoltei permanente, *Bruto Minore* îi urma raza solară a unei melodii de primăvară, *Alia primavera o delle iavole antiche* 138 Cântul este o lungă antiteză între meditaţie şi poezie, între gânditorul lucid, care este conştient de indiferenţa naturii, şi poetul care invocă reîntoarcerea miturilor antice, în care natura putea să fie benefică, când cerurile erau populate de zei antropomorfici. Fantazia şi miturile însufleţeau palatul de cristal îngheţat al naturii, pe care raţiunea

modernilor I-a despodobit de tot ce fusese frumuseţe şi element vital.

Primăvara aduce în amintirea poetului glasul desprins din timp şi trecere al vârstei frumoase a iluziilor, arse de torţa adevărului. Mai este îngăduită speranţa dragostei pentru o inimă îngheţată, care, în arcul încordat al anilor tineri, învaţă despre bătrâneţea invadatoare, a sa şi a timpului. Fericirea este negată prezentului, ea aparţine numai trecutului, dar poetul nu poate abandona total forţa magică a iluziei şi se precipită spre vârsta fabuloasă pentru a afla acolo bucuria negată existenţei prezente. Aripile fantaziei îl vor purta spre o asemenea lume mitică. Amintirea miturilor nu aruncă un văl absolut negru asupra naturii, pe care el o transfigurează, reprezentâ**nd-**o, ca în lumea clasică, participantă la destinul uman. Leopardi izbuteşte să populeze primăvara prezentului cu creaţiile miturilor, pe care le reînvia cu forţa magică a artei sale. Umanitatea lui este poate manifestă în aceste versuri mai mult decât în altele, în setea lui de viaţă, care îl face să vrea să nu creadă în sentinţele implacabile date de raţiune care condamnă lumea fabuloasă a antichităţii la dispariţie şi natura la o oarbă indiferenţă. Natură şi imaginaţie, obiect şi oglindire, primăvara înfloritoare echivalentă cu realitatea, *favole*, echivalente cu mitul – sunt dublele ipostaze ale acestui cânt melodic, ale acestui dramatic contrast. Frenezia naturii a putut săgeta amintirea poetului care acordă naturii o faţă de Ianus, profilul îndreptat spre trecutul fabulos este luminat de eternitatea unui senin surâs, iar profilul îndreptat către timpul prezent, este îngheţat inflexibil. Leopardi a putut însufleţi plastic toate datele studiului său clasic în *Alia Primavera* populâ**nd-**o cu nimfe şi fauni sub lumina mângâietoare a lunii, în metamorfozele dintre oameni şi plante în miturile elene. Natura leopardiană în acest cânt îşi păstrează elementele primordiale, genuine, secrete, intrând în directă corespondenţă cu omul. Natura nu era atunci numai o „spectatoare", ci o participantă la toate suferinţele aceluia care o însufleţea.

Acum, Leopardi îşi poate lua un emoţionant rămas bun de la miturile lumii antice, lumea splendorilor şi a iluziilor, proiectată de imaginaţie **într-**un fabulos trecut. Olimpul a rămas pustiu, marele Pan a murit prohodit de toate nimfele care dansează sub lumina argintie a lunii.

Poezia lui Leopardi, spunând adio miturilor antichităţii, cristalizează în ea, diamantin, nostalgia extraordinară a poetului

pentru asemenea ceruri.

În *Inno ai Patriarchi*, Giacomo Leopardi coboară şi mai înapoi pe scara istoriei, spre originile umanităţii. Iluzia care îl poartă departe spre trecutul primitiv al omenirii este de a găsi, departe de civilizaţie, izvoarele prime ale sincerităţii şi purităţii. Neatinşi de corupţia societăţii civilizate, în spontaneitatea sănătoasă a instinctelor naturale, patriarhii au putut trăi în simplitate şi în solitudinea grandioasă a naturii. Ignoranţa putea să fie un refugiu salutar, şi ea concordă cu o natură primordială, edenică, fără cunoştinţa păcatului, fără neliniştea dată de căutarea unei imposibile fericiri. Leopardi încearcă să construiască un peisaj exterior, urmând exemplele de interpretare subiectivă pe care le acordă romantismul, după un plan sever, cu linii incisive. Va reuşi totdeauna mai bine să edifice construcţii în interior, în proiectarea subiectivă asupra unui univers psihologic. *Secolul de aur* chemat de reevocarea laborioasă a poetului nu izbuteşte să fie fascinant. Iar disperarea primului asasin din lume nu emoţionează în tratarea lui pseudoclasică. Facultatea poeziei specific leopardiene se face simţită numai în cizelarea de o rară eleganţă a formei şi nu **într-**o profundă vibraţie emoţională, sau în zborul înalt al fantaziei. Viziunea secolelor trecute nu se încadrează în modernitatea fluidă a poeticei leopardiene, ci este parte integrantă din**tr-**un gigantic afresc, zugrăvit hieratic pe zidurile exterioare ale unui templu primitiv.

S**-**a încercat trasarea unui paralelism artistic între *Bruto Minore* şi *Ultimo canto di Saffo* 139, prin apariţia personajului existent istoric, în culminaţia dramei existenţei sale, pronunţâ**ndu-**şi tragicul monolog în care face apologia dispariţiei voluntare în neant. Dar paralelismul acesta îşi are izvoare diverse, mobilul care împinge la sinucidere pe „ultimul roman” este dispariţia încrederii în virtute, în libertate, deci mobil etic în timp ce poeta elenă aspiră spre anihilare, împinsă de conştiinţa dizarmoniei cu care urâţenia ei contrastează cu un univers estetic. Strigătul lui Brutus clamează bărbăteşte întregii lumi aspiraţia spre libertate, geamătul poetei este al însuşi sufletului leopardian, pendulând între polii realităţii şi ai iluziei, care până la urmă va fi sfărâmată. Şi Brutus şi Safo se află în preajma unui cataclism, în preajma renunţării definitive la viaţă, la chemările ei care se mai fac simţite prin noaptea de lumini, lângă undele fremătătoare ale oceanului planetar. Poeta elenă a încercat, prin arta ei, să transfigureze realitatea, să oprească marea curgere a timpului cosmic. Acum, când în

ultima-i oglindire i **s-**au sfărâmat ultimele iluzii, ultimul vis, când viziunile luminoase **s-**au spulberat, rămâne noaptea întunecată, dorinţa trecerii în ţinuturile din tenebrele Acheronului. Ea nu a putut avea iubirea către care a aspirat perpetuu, aşa cum Brutus nu-şi putuse dobândi visul de libertate. În sensibilitatea ei tremură mai profund undele lirismului leopardian, care îşi poate recunoaşte în Safo, sora artei şi a sufletului său. Diformitatea trupului şi genialitatea spirituală au cunoscut un moment de definitivă ruptură, sub blestemul destinului implacabil, care generase o asemenea dizarmonică interferenţă. Acest contrast, această ruptură este echivalentă şi cu ruptura existenţei din armonia universului înconjurător. Nefericirea şi geniul au fost pecetluite de destinul advers şi urmând regulile simetrice ale unui sistem estetic acceptat de arta sa, Safo se va sinucide. Există în acelaşi timp şi celălalt mare şoc, între fiinţa umană, chinuită, sensibilă şi inerţia, frumuseţea îngheţată, indiferenţa gigantică a naturii.

Ultimo canto di Saffo semnifică şi un pas estetic nou al poeticei leopardiene care se smulge din abstracţiunile versurilor scrise până atunci, pentru a căuta noi zone ale poeziei în însăşi vastele zăcăminte autobiografice ale lui Leopardi. Aşa cum **s-**a mai scris, Leopardi este acum înscris sub un semn romantic protagonist al lumii sale poetice: „… Saffo e «controfigura» di Giacomo nell'identità di condizioni morali e patetiche: e il suicidio di lei e lo svolgiamento di un proposito che egli attua nella fantasia…" 140 Materia poeziei se plăsmuieşte la focurile proprii, lumea devine interioară, poetul este un participant nu un înregistrator.

Francesco Petrarca este prezent lângă Giacomo Leopardi, când acesta scrie versurile din II *primo amore*. Poezia este transfigurarea lirică a primei întâlniri cu iubirea a poetului în Recanati, **într-**o lungă serie de exclamaţii care ar dori să sublinieze năvala sentimentelor care îl târăşte spre ţărmuri necunoscute. Sentimentul pe care îl încearcă, în profunzimea lui secretă, are facultăţi magice, izbutind să-i lumineze pe poet, care-şi poate aţinti cu încredere ochii către astre şi către viitor. În inima sa dilatată răsună în armonie, întreaga palpitare a universului. Mâinile sale strâng ca o lampă a lui Aladin, un magic semn al iubirii, ca o stea călăuzitoare către un destin eroic. El se desprinde din cercul oamenilor care îl înconjoară, pentru a înainta pe o cale care îi aparţine lui singur, cel însemnat cu sigilul iubirii. *11 primo amore* este o poezie

de candoare, de ingenuitate şi, în cea mai mare parte a ei, emoţionantă. Există şi unii tropi convenţionali, formule care imită locurile comune petrarcheşti, dar în tendenţiozitatea ei este un specimen artistic leopardian, specific prin tematica amintirilor, prin naturaleţea şi simplitatea cu care sunt descrise stările de suflet ale unui îndrăgostit ingenuu care demonstrează că facultatea de a iubi nu este străină inimii sale.

Ca şi îl *Passero solitario*, Giacomo Leopardi se poate considera *à la tour aboli*, închis în turnul solitudinii, separat de viaţă în însăşi primăvara ei. Ca şi îl passero, izolat pe creasta turnului, dincolo de celelalte zburătoare, sonore în primăvara îmbătătoare, poetul este înfăşurat în aura melancoliei sale, care nu**-**l face să uite primăvara înconjurătoare şi a tinerei sale vieţi. Arta lui Leopardi se învecinează cu magia, atinge limitele ei maxime de valoare, în evocarea sintetică a dulcelui anotimp, a suavităţii cerului şi a pământului luminos. Timpul evocat interferează axa unui spaţiu ordonat, al unui univers limitat de turnul păsării solitare şi al orizontului câmpiei înconjurătoare. În acest limitat univers familiar, poetul ca şi pasărea îşi dimensionează zborul solitar, dincolo de alte elemente ale vieţii trepidante înconjurătoare. Poetul şi simbolul său întraripat sunt străini timpului şi spaţiului evocat, neparticipând la viaţă, nebucurâ**ndu-**se de transparenţa cerurilor primăverii, neîncercând zborurile vaste, dincolo de limitele care îi închid. Alienarea este totală, cu toată aspiraţia de a fi asemenea acelora care încearcă marile bucurii simple ale vieţii, lumina cerului, ziua de sărbătoare, iubirea. Secreta sa imposibilitate de a se bucura îl izolează în melancolia turnurilor, cu toată capacitatea extraordinară de a percepe frumuseţea, cu excluderea însă de a se bucura de ea. Meditaţia este suavă, nealterată de o tristeţe nesfârşită, există o atmosferă colocvială, acordată de amintirea autobiografică. Exista o magică incantaţie muzicală, un surâs general, filtrat prin vălul fin al transparenţei lacrimilor. Tristeţea este colorată de nuanţele de apus ale primăverii, drama leopardiană a imposibilităţii de a participa se transfigurează **într-**o spiritualitate diafană. Suavitatea apusului aminteşte de *ora del tramonto* 141, de versurile nemuritoare ale lui Dante Alighieri, de muzicalitatea ecourilor pe care le trezeşte, în minte şi suflet, bătaia clopotelor în lumina crepusculară a cerurilor din Sud. La un asemenea ceas, al unui asemenea anotinp, se dizolvă în evanescenţe contururile nete ale lucrurilor, amintesc marile dureri

într-un suspin amar, dar şi **într-**o respiraţie vastă.

Această scurtă lirică leopardiană se revendică cert de la o supremă modulaţie poetică, în care realitatea şi arta se întrepătrund până la o absolută osmoză în memoria afectivă şi senzorială a poetului, **într-**o alternanţă de planuri echivalente cu trecerea prin zonele de umbre şi lumini ale fluidităţii tristului tânăr izolat în turnuri, conştient de alienare, conştient de curgerea irevocabilă a timpului.

Cele cincisprezece versuri ale nestematei denumită *l'in finito* au putut să fie considerate cheia înţelegerii specificului leopardian, manifestul poeticei sale. În nenumărate notaţii din *Zibaldone*, Leopardi avea să revină asupra „înclinării 1 de totdeauna a omului către infinit, asupra setei sale, totdeauna mistuitoare, pentru trecerea dincolo de limitele pe care le pune viaţa şi ştiinţa exactă. Infinitul putea să aibă caracteristicile nedeterminării, ale nedefinirii, ale oscilaţiei perpetue între cunoscut şi necunoscut, al încercării de a pătrunde taina universală, cea mai tulburătoare, cea mai insezizabilă: „… Ma l'infinito e un ideea, un sogno, non una realtà **–** almeno numa prova abbiamo noi dell'asistenza di esso…

Pure che solamente quello che non asiste, la negazione dell'essere, îl niente, possa essere senza limiti, e che l'infinito venga în sostanza a essere lo stesso che il nulla… 112 Pentru el aspiraţia umană spre infinit era o consecinţă a amorului, propriu şi o căutare plină de speranţe îndreptată către viitor, de omul care niciodată nu este mulţumit de prezent.

Infinitul, mirabila poezie, interferenţa filonului meditativ cu al artei, **într-**o supremă armonie de rară simplitate şi melodiozitate, deschide o poartă uriaşă către spaţiile vaste, către orizonturi neterminate, către zonele eterne ale visului, purtâ**ndu-**ne pe undele eterne ale nesfârşitului ocean sideral, cu plăcerea uriaşă, calmă, a naufragierii, a anihilării ameţitoare. Pe această cale nouă, deschisă poeziei italiene, Leopardi întovărăşeşte marea perpetuă a devenirii umane, pendularea între vis şi realitate, între sfârşit şi nesfârşit. Monada umană se integrează ca infinitezimală picătură din fluiditatea universală, din marea trecere, infinită, a universului către un pol necunoscut. Contemplarea leopardiană îl aduce pe om la ţărmurile nemărginirii, revelâ**ndu-**şi profunzimea proprie a geniului, **într-**o stare inefabilă, de extaz suprem. Concepţia leopardiană spaţiază frontierele limită ale realului, sparge regulile de aur ale geometriei pentru a**-**l

purta pe om **într-**un tărâm **ultra**sensibil şi emoţional. Aspiraţia de a transcende realitatea dezolantă, nemulţumirea chinuită, melancolia meditaţiei I-au ars totdeauna pe poet, izolat în armura lui de grandoare şi tristeţe.

Poetul este un contemplator capabil să treacă dincolo de dimensiunile spaţiului şi timpului uman, pentru a pătrunde, înfiorat ele mister şi de nelinişti, în dimensiunile gigantice care determină un nou spaţiu şi un timp universal, dilatat până la imposibilitatea perceperii. Este o nouă zonă, spaţială şi un timp imobil, dincolo de realitatea terestră a colinei de pe care a putut privi la orizontul Recanatelui, în murmurul vântului care I-a precipitat în prezentul temporal. Negaţia timpului a putut să fie absolută în gândirea poetului ca şi concepţia eternităţii lui, cum absolută a fost şi ideea de spaţiu nesfârşit. La confluenţa celor două nesfârşituri fluide, meditaţia leopardiană naufragiază **într-**o ipostază nemaicunoscută, de beatitudine.

Există, **s-**ar putea spune, un comentariu luminos al însuşi creatorului, relativ la geneza operei sale, surprins, totdeauna în acelaşi miraculos jurnal de notaţii sincere şi profunde care este *Zibaldone*: „… Numa cosa maggiormente dimostra la grandezza e la potenza del Pumano intelletto, nell'altezza e nobilită dell'uomo, che il poter l'uomo conoscere e interamente comprendere e fortemente sentire la sua piccolezza.

Quando egli considerând-o la pluralită demondi, şi sente essere infinitezima parte di un globo ch e minima parte d'uno degl infiniţi sistemi che compongno il mondo, e în quasi considerazione stupisce della sua piccolezza, e profundamente sentendola e intentamente rigoardandola, şi confonde quasi col nulla, e pierde quasi se stesso nel pensiero dell'immensită delle cose, e şi trova come smarito nella vastită incomprehensibile dell'asistenza…" 143 Suflet în faţa universului, cu incapacitatea de a-l cuprinde în dimensiunile infinite, **într-**o stare „muzicală" cu modulaţii secrete, sufletul lui Giacomo Leopardi este din nou bântuit de dramatici nelinişti, înveşmântat în transparenţe, încercând abolirea timpului, **într-**un spaţiu fără fine. Iluzia ultimă este concentrată în verbul *fingo*. Rătăcind ca un astru pe căile nesfârşite ale universului, în ultima sa dorinţă, poetul „transfigurează" visul în realitate, încercând să materializeze iluzia aceasta sacră, imediată, asupra necunoscutului.

La sera del di festa 144 poate să fie considerată o înaltă fantazie melodică, în solemnitatea meditaţiei grave, în transparenţa de lumină, revărsată de lună peste zidurile sălbatice ale micului oraş, peste marea câmpie înconjurătoare. Din nou amintirea se lansează în universul temporal pentru a găsi exemplele care demonstrează caducitatea umană şi a istoriei sale. Gândul poate să fie străbătut şi de amintirea iubirii care nu i-a îngăduit niciodată speranţa. Strigătul iniţial se stinge **într-**un suspin lung de durere erotică, poetul se întoarce din nou către propriul suflet, pentru a-l scormoni cu ghiara celei mai nemiloase analize, pentru a-l smulge din solitudinea în care **s-**a scufundat din nou. Singurătatea lirică a lui Leopardi este mai vastă decât marea de lumină cosmică. Ungaretti, în cursurile sale de la Universitatea din Roma, dedicate lui Leopardi, putuse apropia pe impresionişti de lumina care devine factor esenţial, catalizator, în această poemă. Un cântec al unui artigiano care se apleacă asupra lucrului chiar în seara unei zile de sărbătoare îl aduce pe liricul naufragiat în inundaţia de lumină şi în contemplaţie spre trecutul îndepărtat, în care au dispărut atâţia strămoşi caduci ai omului prezent, al timpului devorator de glorii şi de istorie. Memoria trecerii perpetue îi acordă starea de linişte resemnată a acceptării unui destin caracterizat de universala, infinita caducitate. Naufragierea în nemărginire poate să fie lentă ca şi în versurile finale ale *Infinitului*.

De data aceasta, Leopardi nu învinovăţeşte pe nimeni, iar durerea sa nu trezeşte niciun vast ecou sub bolţile vaste ale unei nesfârşite indiferenţe universale. Poezia alternează în planurile de umbre şi lumini, pendulând între trecut şi prezent, **într-**o cadenţă severă, contrastată de luminoasele senzaţii vizive. Melodia tristă şi luminozitatea ei este frântă, artistic, şi de alternanţa între meditaţie şi explozie lirică, între infinit şi efemer. Există un cert fragmentarism, se poate constata comentariul adăugat după prima efuziune lirică, după primul jet spontan, dar rămâne în finalul judecăţii estetice, omogenizarea tonalităţii, unitatea ei baziliară, acordată de recunoaşterea definitivă, de absoluta acceptare a trecerii omului, fără de urme în infinitul spaţial şi temporal al universului.

Giacomo Leopardi a putut să fie înscris în luminoasa ceată de poeţi „lunari", alături de Virgiliu şi de Tasso, şi trebuie desigur să-i fie pus alături, ca o altă lumină, numele lui Mihai Eminescu. Frecvenţa de apariţie a romanticului astru în poezie este excepţională ca şi magica ei

facultate de inspiraţie, de element catalizator al stării lirice a poetului. Cele şasesprezece versuri din *Alia luna* au putut să fie considerate de însuşi Francesco de Sanctis superioare capodoperei *Infinitului*. Marele critic italian îi recunoaşte profunzimea sentimentală şi armonia, generate de inima poetului mai mult decât de arta reflexivă a creatorului. El putea să vadă în *Alia luna* dovada unei echivalenţe a poeziei cu copilul mirat în faţa universului. Această echivalenţă este desigur, după părerea noastră, echivalentă cu lirismul primordial, este echivalentă cu existenţa interioară a „copilului" care fusese pentru prima dată afirmată de Platon şi pe care un alt mare liric italian, Giovanni Pascoli, o putuse deriva din platonism, acordâ**ndu-**i şi alte atribute, alte facultăţi dincolo de înfiorarea în faţa morţii inevitabile. „Copilul muzician", „naratorul poeziei", se manifestă în fiecare om, uni**ndu-**l astfel cu întreaga omenire prin suflet. El vede noi pentru prima oară izbit de senzaţie, minu**nându-**se primitiv. Spunând ce vede şi ce simte, defineşte astfel poezia. Matur, omul poate fi grăbitul călător, neoprit, dar copilul contemplă şi *vede* poezia în interiorul lucrurilor, acordând noi valori unor locuri comune pentru cei care nu mai posedă „virginitatea minţii". El vorbeşte şi aude tumultul naturii, el populează „cerurile cu zei" şi „umbra cu fantasme", fii**ndu-**i frică de întuneric, p. uitând sau crezând că-l poate străpunge. El este un fantast, totdeauna prezent, tremurând în solitudine… 115

Solitudinea lunară a versurilor nu este înfiorată decât de un tremur uşor al amintirii durerilor trecute. În curgerea lentă a melancoliei lui Leopardi versurile din *Alia luna* sunt o pauză de lumină şi de linişte. Fascinaţia astrului nocturn se revarsă peste întreaga poezie a *Cânturilor*, dar aici pentru prima dată luna căpătă întreaga ei atitudine emblematică. Timpul trecut se întoarce sub semnul ei luminos, în amintire, fără a mai fi cutremurat de teribilul sens al caducităţii, Sub raza rece, palidă a lunii, amintirile reînvie căpătând noi valori, estompate în acuitatea trăirii trecute, iluminate de durerea calmă a prezentului. Într-adevăr, în *Alia luna* un surâs luminos se desprinde din peisajul de noapte, starea sufletească a poetului revendi**cându-**se de la o palidă speranţă de a putea cânta lumina şi durerea stinsă.

În II *Sogno*, este imaginat un colocviu de dragoste între umbra evanescentă a iubitei, apariţie fantomatică, a unei femei moarte şi între poetul atins de umbra somnului. Francesco Petrarca, cântăreţ al morţii

madonei Laura, îl influenţează pe Leopardi până la transcrierea fidelă a unor poncife ale poeziei sale. Umbra femeii iubite nu a putut prinde contur artistic în *Visul* lui Giacomo Leopardi.

O „idilă" caracteristică este la *vita solitaria* 146, o stare sufletească crepusculară, **într-**o contaminaţie şi ea alternantă între meditaţie şi lirism, cu multe detalii prozaice ale unei descrieri de peisaj calm, de trăire reflexivă, în arcul complet al unei zile, de dimineaţă şi până în noapte. În arcul zilei, trăirea poetului este în izolarea şi în solitudinea care singure îi înveşmântează fiinţa spirituală. El nu se poate identifica cu activitatea exterioară a oamenilor, viaţa lui este activă exclusiv în interior, voind să plăsmuiască concepţii şi idei înalte, pe care numai solitudinea le poate crea. Activitatea interioară găseşte în izolare, facultatea meditaţiei şi deci a creaţiei. Este o lege morală pe care şi-a impus-o, pentru a extrage din interiorul fiinţei sale cele mai preţioase valori, etice şi estetice. Excesiva sensibilitate îl face totdeauna să se aplece asupra fântânilor interioare ale sufletului, pentru a le asculta profundul murmur, pentru a putea să le poarte sunetul de armonii la suprafaţa lumii. Solitudinea creatoare este un precept fundamental al poeziei lui Giacomo Leopardi.

O dramă cu două personaje este *Consalvo*, aflat în extrema clipă a trecerii în moarte, îndrăgostit fără speranţă de Elvira o splendidă, mută prezenţă feminină. Criticii care nu au preţuit prea mult lungul monolog al muribundului au găsit în declaraţia sa, oglindirea prea direct autobiografică a îndrăgostirii lui Giacomo de frumuseţea rece, fără de suflet a Fannyei Tărgioni Tozzetti. Romantismul versurilor de despărţire ale lui Consalvo, care aspiră ca şi Leopardi să moară **într-**o supremă îmbrăţişare, apare direct retoric. Se binecuvântează moartea, care poate aprinde o scânteie de milă în inima îngheţată a Elvirei, în acordarea unui sărut ce aminteşte de trubadurul Rudei expirând sub sărutul *Principesei îndepărtate*. Moartea care acordă semnul suprem al iubirii este mai dorită decât o lungă, monotonă existenţă. A găsi în clipa extremă a morţii curajul de a se mărturisi, a răscumpăra cu jertfa vieţii o singură clipă de fericire este visul unui palid erou romantic pe care Leopardi vrea să-i întrupeze până la identificare. Alegorismul acestei ţesături romantice este lesne descifrabil şi lirismul leopardian găseşte în sufletul şi emoţiile directe ale poetului un izvor generos. Cele două „lucruri" frumoase pe care le are armonia lumii sunt iubirea şi moartea, acesta este un leit motiv, care revine, obsedant, în ritmica

monoton voită a versurilor, în repetarea stăruitoare a unor cuvinte-nucleu, cu voinţa de a se închide definitiv în memoria acelora care le aud. Pământul arid al dezolării poate cunoaşte doar fulgerător o clipă de lumină şi de ploi roditoare. Fericirea are durata – lipei, care se naşte din moartea ei. Consalvo este conştient, ca şi Giacomo Leopardi, de condiţia sa de „exclus" de la banchetul vieţii, de „alienat" din cercul predestinat fericirii. Melodramatica modulaţie psihologică a unui asemenea autobiografism se răsfrânge în versuri de obosită muzicalitate şi lângoare.

Publicând pentru prima oară *Alla sua donna* în *Nuovo Racoglitore* din Milano, Leopardi scria: „... Se questa canzone şi vorră chiamare amorosa, sara pur certo che questo tal amore non puo ne dare ne patir geloşia, perche fuor dell'autore, nessun amante terreno vorră fare aill'amore col telescopio..." 147 Această afirmaţie înseamnă că realitatea devenise transcendentă, că se transformase în idee şi simbol conceptual. Scrisă în 1823, *Alia sau donna* va însemna şi un adio spus poeziei. Timp de patru ani Giacomo Leopardi nu se va mai înclina asupra versurilor, deschizând marea paranteză a prozei *Operetelor morale*. Cu atât mai semnificativă este această canţonă închinată femeii care nu există în universul material, femeia echivalentă cu simbolul ei în concepţia lui Giacomo Leopardi. De la Dante Alighieri şi Poezia dulcelui stil nou care creaseră prototipul celest al femeii *angelicata*, coborâtă din ceruri pe pământ pentru a demonstra divinitatea, n-a fost transcrisă în poezia italiană, o mai ideală prezentare a idealului feminin. Iubirea, în afară de timp şi spaţiu, se află pe cărările pierdute ale amintirilor adolescenţei romanticilor şi corespunde setei de absolut şi ea caracteristica unor asemenea creatori, interferată de aspiraţie spre infinit. Femeia iubită în absolut de poetul romantic păstrează un contur terestru, o realitate vagă asupra căreia îşi îndreaptă ochii săi dilataţi, acela care o poate proiecta în vastele spaţii ale cerurilor. Şocul visului cu realitatea, şocul care totdeauna a generat pesimismul leopardian, este provocat acum de ciocnirile dintre ideea platonică şi romantismul iluziei, care a creat o ideală entitate, cu semnificaţii generale. Este prezentă, ca totdeauna, şi marea nelinişte a poetului şi, de data aceasta cutremurat de fragilitatea noii iluzii pe care şi-a creat-o, pentru a putea găsi în sfere ideale ceea ce realitatea şi prezentul îi refuză. Femeia care nu există, femeia astrală către care şi-a îndreptat telescopul, poetul înfrigurat de chinul de a o găsi, ca un punct

ferm în univers, este o altă iluzie pe care, conştient, şi-o recreează Leopardi, cu voinţa de a-şi putea afla bucuria de creator al unei opere, încorporată artistic în inexistenţa ei reală, acceptată de poetul îndrăgostit de absolut, înfiorat de infinit. Într-adevăr, Leopardi a izbutit să se ridice deasupra propriei, individualei pasiuni, pentru a atinge semnificaţii generale ale sentimentelor, deşi ipoteza de la care pleacă este negativă. Femeia sublimă din Alla sua *donna* este una din cele mai nobile expresii ale sufletului şi ale artei lui Leopardi. Negaţia se transformă în afirmaţie pozitivă, iluzia redevine concretă. Canţona a putut să fie considerată şi un imn al gândirii creatoare de iluzii, deasupra tuturor ruinelor şi prăbuşirilor, „… Pinno ateo alia «sua» donna figlia della «sua» mente e dunque ancora creazione e finzione umană usufruita solo a un risveglio di «palpito» tutto umano e terreno…" 148. Jocul ideilor platonice şi al concepţiei angelicate a dolcestilnoviştilor este inundat de lumina intelectuală a romanticului Giacomo Leopardi, care a înălţat un templu noii divinităţi, pe care a cântat-o ca un sacerdot păgân, cu accentele cele mai pure ale unei suave, tainice melodii.

Epistola *Al conte Carlo Pepoli* a fost citită de Leopardi în Academia dei Felsinei la Bologna în martie 1826. Ea stă sub semnul meditativ al recent încheiatelor *Operete morale* până la a fi putut să fie considerată exclusiv filosofie versificată. Epistola este în realitate doar o serie rapidă de interogări despre viaţă, despre rosturile ei şi al căror răspuns indirect este totdeauna negativ. Viaţa este un somn chinuit, totul este van, totul este caduc. Din nou covârşeşte teribilul sens al plictisului universal. Viaţa nu mai poate oferi nicio iluzie, deci nu mai există niciun mobil pentru a fi activi, totul este pasivitate şi inerţie. Ultimele versuri oferă parcă o compensaţie în acest infinit pustiu dominat de plictis, dorinţa ultimă a poetului de a transmite omenirii acest „aspru adevăr" pe care acum îl cunoaşte integral. După cum este prezent freamătul poetic, totdeauna manifest la Leopardi, când se pierde în lumea amintirilor.

11 Risorgimento este o mărturie directă a psihologiei leopardiene, în liniştitele zile de la Pisa. Ea are trăsăturile spontane ale unei lirici populare, comparabilă prin ritmul neobişnuit poeticei lui Leopardi, cu melodiozitatea metricii alerte a lui Metastasio. Un intens freamăt vital însufleţeşte cele o sută şaizeci de *settenari*, care cadenţează în ritmica lor dinamică, un neobişnuit optimism

leopardian. O nouă plasmă poetică „reînvie" în profunzimile interioare ale poetului, iradii**ndu-**şi lumina senină asupra lumii, asupra gândurilor. Viaţa reapare, răul poate să fie transfigurat de un spirit înzestrat cu darul de a recrea lumea şi natura, în Leopardi răsună iar ecourile marilor iluzii din care i**-**a izvorât poezia primordială. Comparaţia între trăirea sa anterioară sub seninul tristeţei de plumb, cu surprinzătoarea, intensa vitalitate a prezentului, înclină către justificarea actualei psihologii, în zilele înflorite ale primăverii pisane. Nu credea în retrezirea inimii, nu mai credea în învingerea apatiei şi se poate întreba, neliniştit, despre cauza acestui *risorgimento*, a acestei renaşteri a naturii exterioare şi interioare. Neîncrezător **într-**o asemenea nouă stare, poetul supune unei analize lucide psihologia sa, pentru a afla cauza primă a acestei mutaţii, eliminând treptat iluziile, prin**tr-**o introspecţie nemiloasă. Concluzia existenţială este că atunci chiar când iluziile dispar sub loviturile pe care le dă raţiunea aspră, care le smulge vălul falacios, chiar atunci se poate constata existenţa în străfundurile sufletului a unei sorginte consolatoare **–** posibilitatea de autocunoaştere, posibilitatea autocontemplării propriei fiinţe care îl leagă pe om de viaţa universală. Moartea iluziilor nu înseamnă şi moartea inimii. Durerea este o dovadă puternică a capacităţii afective, a trăirii intense. Negaţia destinului cunoaşte afirmaţia pozitivă a facultăţii umane de a simţi.

Capodopera *A Silvia* aparţine seriei fericite de compuneri poetice ale primăverii pisane, poartă numele protagonistei feminine a celei mai desăvârşite pastorale dramatice din Cinquecento, *Aminta* lui Torquato Tasso, şi transfigurarea amintirii recanatezei Teresa Fattorini, moartă în pragul tinereţii. Ea este explozia lirică leopardiană asupra întregului univers, înfiorarea de totdeauna a poetului în faţa caducităţii, în faţa trecerii generale, în faţa morţilor tineri, precursori pe calea nesfârşită a neantului a propriei sale dispariţii. Leopardi şi**-**a cristalizat momentele esenţiale ale biografiei lângă marile teme ale poeziei. Şi *Silvia* poate să fie o altă adâncă oglindă în care se reflectă amintirea, autonomia ei estetică, fiind, ca şi evocarea lunii sau a stelelor rătăcitoare, un alt simbol, un alt mit poetic, al profundei sale spiritualităţi, secrete în destinul lor, imutabile în curgerea universală, creaţii ale vieţii, dar mai ales ale sensibilităţii şi meditaţiei artistice. Silvia este desigur trăirea paralelă a două destine, a doua simboluri care se pot identifica până la urmă. Ea se ridică de la un caz uman la

cazuistica generală. Silvia este simbolul tinereţii care trece şi a cărei amintire poartă, când se reîntoarce, întreaga ei încărcătură de nostalgie, de regrete pentru timpul prezent în care nu mai sunt îngăduite iluziile. Emoţia transmisă are suavitatea muzicală a unei fantazii mistice, puritatea evocării se acopere de un veşmânt transparent de lacrimi. Regăsirea timpului pierdut este regăsirea luminilor cerurilor speranţei şi imaginea tinereţii pierdute se concentrează simbolic în ochii surâzători ai fetei moarte care o încarnează. Surâsul ei anunţa însă inevitabila trecere, evocarea ei este rechemarea din**tr-**o ţară a fantomelor. Viaţa răsfrântă în ochi, are reflexele luminii apusului care se stinge. Trupul tânăr al Silviei are modulaţia dansatoarelor venite din trecutul îndepărtat, şi paşii ei muzicali o îndreaptă inevitabil spre pragul trecerii dincolo de tinereţe în moartea anihilatoare. Frumuseţea, tinereţea Silviei este pecetluită cu sigilul morţii. Cântul ei în primăvară putuse să desprindă de pe chinuitoarele pagini ale studiului şi ale poeziei, ochii lui Leopardi care se îndreptaseră către ea, ca spre o strălucitoare, intermitentă stea, luminând la orizontul unui cer încărcat de umbre şi de furtuni. Cele două tinere destine paralele, Silvia şi Leopardi, tinereţea şi poezia, converg analogic către sfărâmarea iluziilor, către naufragiul absolut în marea inexistenţei. În evocarea Silviei, imagine a tinereţii şi a iluziilor, vocea poeziei a cunoscut vibraţiile sale cele mai profunde. *A Silvia* este splendida înflorire a maturităţii artistice leopardiene. Suferinţa nostalgică este mai puternică la poet, acum când el cunoaşte intelectual, raţional, destinul nefericirii sale, pe care în adolescenţă numai îl putuse intui, atunci când crezuse că tinereţea, împreună cu speranţa alcătuiesc armonia lumii. Ingenuitatea aceleia care se află la pragul tinereţii trista ei candoare, alcătuiesc cel mai patetic contrast cu creatorul poeziei, cunoscător expert al adevărului. Suspendată între viaţă şi moarte, între umbre şi lumini, **într-**o stare crepusculară care poate să fie şi a apusului şi a aurorei, Silvia este o magică apariţie, o diafană întrupare a întregului lirism leopardian, în caracteristicile sale estetice. Solemnitatea gravă a morţii are accentele austere ale sonorităţilor sub înaltele bolţi ale templelor. Din glasurile alterne ale celor doi tineri, care întrupează poezia şi tinereţea, se ridică un cânt a cărui armonie nu poate să fie înăbuşită de niciun val funerar.

Acest cânt de nostalgie şi de speranţe frânte modulează toată profunzimea sensibilităţii leopardiene, tainele clare ale unei imense

fântâni, în care se răsfrâng imaginile aştrilor îndepărtaţi la care a putut visa tânărul din pierdutul oraş Recanati.

De dincolo de malurile Acheronului, magica artă a lui Leopardi a întors palida imagine a tinereţii şi a învăţat să moară ca Eminescu, privind la steaua singurătăţii: „… E questa, del resto, la realtà che constituisce îl fondo da cui e emersa e în cui alia fine şi spegne la visione lirica. Ed e: proprio questo freddo che giova a rendere piu affascinanţi le immagini di vita, piu ricche di chiaroscuro le parole di speranza e di disperazione. In questo limite negativo, quelle immagini e quelle parole şi temperano di un lume păcăto, pieno di dolcezza e di malinconia…" 149

Romantismul leopardian transcende sentimentalismul, care ar fi putut invada o asemenea temă ce iradiază în *A Silvia*. Puritatea sentimentelor este dată de necontaminarea inimii cu avatarurile experienţei aspre a vieţii. Spaţiul temporal este la începutul dimensiunilor sale, când încă se poate spera, când domină peste lume, aromitoarea lună mai. Silvia este sufletul geamăn, răsfrângerea în oglindă a poetului, în evoluţia curbei de la arcul înalt al speranţei la prăbuşirea absolută în spaţiul infinit al disperării. Şi toţi muritorii sensibili locuitori ai planetei Terra se vor scufunda în apele clare, în fluidul muzical al versurilor leopardiene pentru a le simţi palpitarea elegiacă, armonică, suspinul amar pentru caducitatea vieţii, a omului şi a iluziilor consolatoare. Recuperarea trecutului mort pentru o nouă posibilitate de a simţi viaţa prin plâns, este o culme a poeziei lumii. Starea incantatorie a poeziei este dată şi de claritatea de cristal a formei, fără de niciun ornament, fără de niciun artificiu verbal. Nu există metafore, sintaxa nu este contorsionată artistic, lexicul utilizează puţine cuvinte, dar fuziunea tuturor acestor elemente compune armonia supremă, mirabila poezie a verbului lui Giacomo Leopardi, excepţionala lui suavitate melancolică. Freamătul inimii lui Leopardi bate unison cu freamătul poeziei sale, în consonanţă cu întreaga respiraţie a lumii, care trăieşte, suferă şi moare.

„… Silvia & una stella luccicante în cielo oscuro, che a poco a poco l'annuvola e la involge nella sua oscurità…150 a scris Francesco de Sanctis şi noi vedem în lumina ei evanescentă cristalizarea supremă a poeziei romanticului nefericit, Giacomo Leopardi.

Tinereţea fără de speranţă, alături de moartea unei alte tinere, obiect al iubirii, formează nucleul unei alte desăvârşite idile a lui

Leopardi. Freamătul amintirii care doare este împins până la delir în *Le Ricondanze*, **într-**o stare care se învecinează cu absoluta disperare, cu nebunia. Poetul care a visat, care a putut avea o nesfârşită, iniţială încredere în speranţele vârstei „verzi", se va închide, în finalul lucid al pierderii oricărei speranţe, **într-**un palat al durerii şi al mândriei suferinţei şi solitudinii. Minunata confesiune lirică *Le Ricordanze*, se desfăşoară **într-**o perfectă unitate de tonuri şi de nuanţe, **într-**o varietate de voci care au găsit însă o excepţională armonie corală. Pesimismul este infirmat de nostalgie, amintirea chiar a durerii şi a trecutului, are facultatea magică, oscilează spre un pol pozitiv, creează poezia, înalta opinie despre intelectualitatea superioară, retrasă în turnurile de piatră ale studiului, este informată de umanitatea simplă a unui alt simbol umil dar luminos al poeziei şi care se numeşte Nerina, imagine de viaţă, iluzie supremă. Din spaţiul obişnuit al unui univers familiar (niciodată nu a fost mai precis reprezentată lumea exterioară), călătorind pe apa timpului departe. Timpul acesta finit, timpul acesta pierdut este timpul amintirilor, iar versurile din *Le Ricordanze* urmăresc, fluid, toate meandrele acestui fluviu temporal. Alternanţa prezent**-**trecut, pendularea speranţă**-**iluzie, disperare**-**moarte se echilibrează în final, cu oprirea definitivă în trecutul echivalat cu infinitul în dimensiunile lui îndepărtate. Trecutul este acum o concepţie fixă, o categorie îngheţată, un ţărm la care nu se mai poate ancora, în unduirea tristă a planurilor de lumini şi de umbre, apariţia Nerinei provine din acelaşi vast zăcământ de fantome care a generat**-**o pe palida Silvia, conturată din aceleaşi magice evanescenţe, chemate din timpul ireversibil. Ea polarizează toate fluctuaţiile, toate alternanţele, omogenizâ**ndu-**le sub semnul iluziilor şi al amintirii, personificând speranţa cărărilor pierdute. Un alt înalt strigăt neascultat, înălţat către „le veghe stelle dell'Orsa", o altă mută rezonanţă, protest fără ecou în natură, *Le Ricordanze*, sunt şi o lamentaţie răsfrântă asupra lumii interioare. Claustrat din nou în zidurile sălbaticului burg natal, de un destin ostil, aplecat asupra sa ca asupra unei imense, clare fântâni, poetul va vedea acolo oglindită trista sa soartă luminată de stelele reci ale Ursei. Caducitatea, legea vieţii sufletului şi a trupului nu-i vor stinge setea de nesfârşit, îl vor face doar să intoneze viril un cânt de durere, sinteză a „istoriei" sufletului său, a marilor sale forţe latente… închis de luciditate în castelul zăbrelit al prezentului socotit fără speranţă, Leopardi a evadat în

zonele trecutului ireversibil al amintirilor, al visurilor clare despre viaţă şi moarte.

Francesco de Sanctis considera *Canto notturno di un pastore errante dell'Asia* 1S1, drept „idila idilelor" leopardiene, o magnifică manifestare a spiritului „reînviat" al poetului. Cântul acesta de noapte este scris la tensiunea cea mai înaltă, cu o nesfârşită nelinişte, cu disperarea ultimă de a şti, de a cunoaşte cauzele existenţei, finalitatea universală. Giacomo Leopardi identificâ**ndu-**se cu păstorul rătăcitor sub cerul de noapte al infinitei Asii, **s-**a întrebat ca păstorul *Mioriţei* despre viaţă şi moarte. El nu a putut să dea răspunsul clar, de înaltă poezie a logodirii cu natura benefică, considerată ca o trecere în plasma ei reînnoitoaie, răspunsul lui este risipit, fără consistenţă şi fără ecou în nemărginirea spaţiului şi a timpului. Natura îi este vitregă rătăcitorului de sub cerurile Asiei, iar solitudinea absolută. Universul cunoaşte un mers fatal, fără nicio stea polară. În faţa lui vibrează dramatic, **într-**o stare de candoare quasiangelică omul căzut pe pământ, înzestrat de natură cu setea disperată de a cunoaşte taina sa, taina existenţei. Spiritul dinamic al unei personalităţi dăruite nu se poate resemna cu acceptarea pasivă a realităţii. Ea trebuie să fie descifrată pasionat, până în străfundurile genezei sale, până la înţelegerea, care se refuză mereu, a scopului lumii şi vieţii. *Canto notturno* este o sinteză a vieţii omului, ţinut la porţile uriaşe ale misterului, sub recea revărsare a lunii, martorul mut al întrebărilor şi marilor nelinişti umane. Meditaţia de noapte a poetului a fost pregătită de ani lungi de studiu şi de visare. Întreaga trăire, filosofare şi poezie converg ca fluviile către ocean, în versurile care descriu sublimul monolog al omului îndreptat către astre, visul său infinit, disperata singurătate. Păstorul este omul tuturor timpurilor şi spaţiilor, înzestrat cu chinuitoarea facultate de a putea gândi, în contrast simbolic cu placida turmă, de negânditoare animale calme. Monologul hamletian trezeşte sonorităţi de catedrale, sub bolta înstelată, pe care constelaţiile curg fără de scop. Comparabilă cu luna poate să fie viaţa poetului scufundat în lumea întrebărilor fără răspuns, neliniştit de îndoieli, bătut de vântul aspru al tristeţii.

În *Canto notturno di un pastore errante dell'Asia* peisajul capătă o configuraţie stranie, primordială, desert arid aspaţial. Şi axa timpului este infinită, nu mai se poate vorbi de un timp al celor trei ipostaze, trecut, prezent, viitor este un timp cosmic, transcendental antiuman. El

se opune fragilităţii timpului care poate fi perceput de om, şi a cărui ultimă dimensiune coboară în prăpastia morţii. Drumul umanităţii sub semnul îngheţat al lunii care luminează obiectiv, fără participare, ca un imens ochi îngheţat, este drumul bătrânului pelerin, bătut de vânturi şi ploi, zdrenţuit de spinii pustiurilor, precipitat în imensa groapă a morţii şi a amintirii. Astrului nemuritor, înainte de anihilare, omul îi îndreaptă ultima întrebare despre „trăirea pământeană". Cerurile deschid infinita lor prăpastie cosmică pentru scufundarea în marea lor necunoscută de lumini şi de taine, a păstorului doritor şi el de a naufragia pe această mare. Prăpastia morţii este fără de memorie, aceasta este concluzia meditaţiei esenţiale, a acestui lung cântec existenţial. Există o imensă solitudine în cosmos şi în suflete, iar timbrul poeziei răsună de atâţia ani ca arama clopotelor pe care le atinge noaptea marea aripă a melancoliei.

Un tablou impresionist este la *quiete dopo la tempesta* 152, trasat rapid, de un penel dinamic care izbuteşte să pună alături, în notaţii imediate de culoare, un mozaic de senzaţii şi de cuvinte, izvorâte din**tr-**o emoţie intensă, care simte nevoia imperioasă de a se descărca instantaneu. Furtuna dezlănţuită în spaţiul familiar al oralului a încetat, şi *liniştea* care îi urmează înseamnă de fapt reluarea activităţii suspendate, manifestată **într-**o gamă sonoră variată. Peisajul este însufleţit de prezenţa umană, poate pentru prima oară surprinsă în realitatea ei vitală, fără întrebări, fără nelinişti, mulţumită simplu de faptul de a trăi. A nu gândi, a fi activ lângă elementele cotidiene echivalează cu liniştea redobândită după marele cutremur al furtunii.

Un alt mozaic pictural alcătuit din rapide trăsături de penel este şi concentrată idilă II *sabato del villaggio* 153. Există un timp prezent fără amintire cu caracteristici crepusculare. Coboară noaptea ajunului de sărbătoare şi se anunţa luna nouă, transmiţând o undă de lumină liniştită peste pacea satului în apus. Umbrele cerului alcătuiesc o ramă sugestivă serii de sâmbătă, în spaţiul unit al unei vieţi simple surprinsă cu o rară facultate de sesizare, cu toate senzaţiile optice şi auditive, cu mişcările şi rumorile unor figuri umane, schiţate admirabil, în crochiuri de incisive trăsături de peniţă. Într-adevăr se poate vorbi de arta filigranului prezentă în puţin numeroasele versuri din *11 sabato del villaggio*. Bucuria nu este numai aparentă, în cadrul de lumină al satului încins de cercul de azur al munţilor. Versurile solemne au o cadenţă lentă, fascinantă. Dar sub seninătatea vieţii din satul pierdut în

lumină şi munţi, în aşteptarea sărbătorii de mâine, se aud marile bătăi ale inimii neliniştite a poetului fără speranţa unei zile viitoare. Frumuseţea stă în aşteptarea sărbătorii, în iluzia ei.

11 Pensiero dominante 154 este ca o explozie de forţă îndelung concentrată în „pauza" poetică extinsă de la *Canto notturno di un pastore errante dell'Asia*. Poema se ridică ca un semn al maturizării artistice complete, ca o nouă voce poetică a lui Leopardi care trăieşte cu o profundă intensitate în prezent, pe înălţimile de extaz ale unei absolute realităţi atotdominatoare. II *Pensiero dominante* este exaltarea iubirii, considerată în sensurile unei permanenţe spirituale, făcând parte din categorii ideale, necompatibilă, neefemeră, cu facultatea de a fi perenă. Iubirea, uriaşa ei realitate se concentrează în forma cristalină a gândului dominator absolut, în gândirea, în sentimentul iubirii, infinit în el însuşi, nemuritor în substanţa lui ideală. Creatura care a putut genera un asemenea dominant sentiment şi echivalenţa lui meditativă, se poate pierde în evanescenţa unui vis stins, rămânând înălţată de la pământ până la astre, infinita coloană a iubirii în sine. *11 Pensiero dominante* este un adevărat imn encomiastic înălţat către femeia, echivalentă cu sentimentul iubirii, intermediară între materie şi spirit, mesagera unor alte ceruri. Dragostea îşi cunoaşte desăvârşirea în gândirea care o ridică la cele mai înalte creste. Cântul acesta de iubire cu accente danteşti în concentrarea lui spirituală este şi un miracol artistic de contaminare a motivelor pe care le-a oferit până acum exegezei, poezia lui Giacomo Leopardi. Autonomia gândirii a creat o fiinţă autonomă care-şi păstrează încă facultăţile medievale şi romantice, de a fi o donna angelicata. Exaltarea iubirii la o asemenea tensiune îşi are corespondenţele în întreaga încărcătură psihică a creatorului poeziei. Lumina unei stări intelectuale elevate se revarsă torenţial asupra acestui nobil imn, care în realitate se ridică omului şi frumuseţii sale interioare. Pentru că realitatea leopardiană este exclusiv interioară, o îndelungă scufundare în spaţiul şi timpul interior. Contemplaţia interioară asupra marilor puteri ale iubirii a eliminat lumea fizică, întreaga ei materialitate **s-**a decolorat, în faţa „celestei bucurii" a gândului dominator al iubirii. Giacomo Leopardi se ridică acum deasupra tuturor credinţelor anterioare, deasupra vieţii trăite inutil până atunci (necunoscând iubirea), deasupra marei spaime de moarte. Raţiunea ultimă, justificarea vieţii şi demnităţii umane, îi apare a fi numai iubirea care îi

poate dărui un extaz analog cu intensitatea din *Infinito*, dar atâta de divers în nemărginicea beatitudinii. Estetica leopardiană în *11 Pensiero dominante* echivalează frumuseţea cu femeia, infinitul cu iubirea, considerată plasma universală care pătrunde orice atom al lumii, de la firul de iarbă până la luminoasa stea. *La vera belta* se transsubstanţializează până la a deveni o esenţă a spiritului, până la a fi egală cu o nouă religie. Peisajul interior transcende starea exterioară a lumii, în versurile acestea care sunt admirabilul rezultat estetic al unui lung proces psihologic, o confluenţă a izvoarelor poeziei de până atunci. Pentru prima oară *prezentul* leopardian are preponderenţă asupra categoriilor timpului *trecut*, asupra marilor zăcăminte poetice ale amintirii. Extazul este în faţa realităţii sentimentului şi nu în faţa visului memoriei. Iar expresia este o muzică „eroica" a sufletului încordat în dorinţa de a se manifesta pur de orice amintire, dincolo de exterior, răsfrângâ**ndu-**se asupra propriei trăiri, conştient de profunzimea ei.

La 16 august 1832 Giacomo Leopardi îi scrisese aceleia care atunci pentru el semnifica iubirea, Fanny Tărgioni Tozzetti: „… E pure certamente l'amore e la morte sono le sole cose belle che ha il mondo, ele sole solissime degne di essere desiderate…" 155

Amore e morte reia paralelismul acestor două grave sensuri, încercând să transcrie în poezie raportul acesta perfect stabilit de Leopardi. Iubirea şi moartea, îngemănate domină lumea şi autorul versurilor le simte irezistibila lor putere de atracţie. Estetic, cele două mari noţiuni se echilibrează în frumuseţea lor clasică, în fascinaţia atotdominatoare. Versurile au o prelungă vibraţie evocând pasiunea arzătoare a iubirii, după cum pot să fie redescoperite şi ecourile virile din *Bruto Minore* în sfidarea pe care poetul o aruncă în faţa iluziilor pe care le-ar mai putea oferi credinţa, aşteptând în seninătatea lucidă, apostată, coborârea acelei regine a vremii care este moartea, anihilatoare a oricărui chin. Moartea este o pozitivă afirmare a libertăţii omului care o poate alege. Tensiunea electrică a energiei artistice a lui Leopardi se descarcă, la mari voltaje, între cei doi poli care îi determină viaţa, iubirea şi moartea.

În cele şasesprezece versuri din *A se stesso* 136, Giacomo Leopardi neagă cu o superbă, neagră mândrie, întregul univers. El cucereşte astfel cea mai înaltă culme a disperării romantismului italian, cu splendida afirmare a însingurării sale absolute. Titanismul

prometeic al acestor atât de clare versuri este dat de o deplină încredere în dimensiunile majore ale artei sale, ca şi de pierderea definitivă a extremei iluzii. Faptul biografic care ar fi generat atât de scurtul cânt (prăbuşirea iluziei iubirii numită Fanny Tărgioni Tozzetti), este exterior concentrării colosale de energie creatoare, care îşi poate găsi o descărcare absolută doar **într-**o negare infinită. Versurile capătă forţa inciziei în aramă, disperarea a putut ajunge la ultima picătură de fiere din**tr-**un imens potir. Se întoarce ca un reflex gigantic dorinţa dispreţului universal. Oboseala domină lumea sensibilă al cărui simbol patetic este inima poetului în care a murit extrema iluzie. Peste pasivitatea generală domină în prezent şi în viitor moartea. Spaţiul este încă o dată prăpastia infinită în care şi timpul stăpânit de moarte se poate prăbuşi, în ruina coloanelor întregului univers. Dispreţul de viaţă al lui Giacomo Leopardi este ca un infinit blestem aruncat întregii lumi, un strigăt spasmodic iniţial, de intensă aspiraţie spre odihna eternă a prăbuşirii generale. Dezolarea leopardiană atinge limite atât de îndepărtate încât poate vibra ca un ecou de tristeţe şi nelinişte ale unei alte lumi. Curba disperării transcende capacitatea de a percepe a unei sensibilităţi omeneşti. Doar Byron sau Beethoven ar putea fi comentatorii unui asemenea uriaş şoc sentimental, între suflet şi iluzie. Epigrafismul versurilor din *A se stesso* este departe de orice sonoră retorică declamatoare. Concentrarea plastică închide versurile în contururi dure, de diamante negre, care pot tăia în zidurile invizibile care încarcerează mari ferestre deschise spre prăpăstiile neantului. Cuvintele „goale" în frumuseţea lor primordială dimensionează amarul profund vibratoriu al meditaţiilor îndelungi care au dus la concluzia absolutei negaţii. Gândurile sale anterioare putuseră întovărăşi iluzia iubirii, putuseră afirma solemn existenţa înaltă a binomului iubire-moarte. Echilibrul fusese rupt, polul iubirii nu existase decât în iluzie, rămâne singura entitate acceptată în timpul prezent, moartea. „Tutto il mondo del poeta e sconvolto e tragicizzato, dominano il suo giganteggiar solitario e il senso del rovescio da queste altezze, la bassezza, îl fango e il nulla della terra…" 157

S-a putut scrie despre complexitatea interioară şi simplitatea exterioară a cântului *A se stesso*, care este o manifestare armonică a lui Leopardi, relativă la valoarea artei şi romantismului său. „Scurta" capodoperă este şi demonstrarea forţei pasionale, a imensei sensibilităţi a poetului, a cărui disperare energică nu era decât tot o

manifestare a setei de a trăi şi de a crea. Ea este şi o demonstraţie a înclinării profund etice pe care a av**ut-**o Leopardi, de a căuta adevărul şi de a**-**l clama, integral dincolo de orice compromis. Sunt aboliţi metaforic, tropii artistici din *A se stesso*, în care vorbele se înşiră fluide, **într-**o simplitate de cristal pur. Romantismul ideilor care au proiectat un chin subiectiv, o înfrângere personală, până la un cataclism al lumilor, cunoaşte o expresie clasică prin sobrietatea fără ornamente, **într-**o rară forţă de concentrare, până la aticismul genuinei poezii a antichităţii. Tensiunea spirituală nu se dezlănţuie torenţial, se înveşmântă în sobrietate şi luciditate transparentă. Lirismul se revarsă în albiile ordonate geometric de capacitatea artistică care se vrea simplă, primordială. Frazele sunt scurte, ca mari lovituri de gong. ca pauze revelatorii ale imensului vid. Dialogul cu universul exterior a încetat, nici luna, nici stelele Ursei nu mai pot fi posibili parteneri, în prăbuşirea cosmică care a lăsat o singură imensă prezenţă solitară, poetul fără. speranţă.

Iluzia iubirii, iluzia extremă este reluată tematic în *Aspasia*, cu aceleaşi accente de mândrie amară dată de izolarea în singurătate atunci când iubirea este înşelată. Din nou femeia**-**ideal se dovedeşte a fi femeia frivolă, cristalizarea stendhaliană a încărcat cu cleştar o ramură seacă, un suflet sterp. Silvia şi Nerina simbolizaseră speranţa tinereţii, încrederea în viitor, *Aspasia* înseamnă definitiva pierdere a iluziilor generate de iubire şi a capacităţii de a mai fi sensibil, la falsele, înşelătoarele chemări ale vieţii. Lipsa de afecte se transformă **într-**o formă spirituală a solitudinii, cu atributul seninătăţii. *Aspasia* e un rămas bun final femeii care se transfigurase în atâtea ipostaze în poezia sa, de la *A Silvia* la *Consalvo* sau în il *Pensiero dominante*. *Aspasia* a putut să fie considerată şi ca o vendetta împotriva frumoasei florentine, un dureros suspin de eliberare de sub strivitoarea apăsare a iubirii neîmpărtăşite, o hotărâtă afirmare a voinţei de a sfărâma ultimul lanţ, dorinţa fermă de a separa femeia realităţii de proiecţia ei ideală. Poetul îşi impune personalitatea, obişnuita lui demnitate etica, adeziunea deplină la adevărul cel mai dureros. El stabileşte precis raportul dintre valoare şi nonvaloare şi accentele cele mai energice, care ating şi treptele ironiei, se fac manifeste atunci când el dezveleşte trupul gol al realităţii, de veşmintele care o împodobesc, falsificâ**ndu-**i contururile.

Iubirea îl făcuse pe Leopardi să treacă dincolo de zidurile

singurătăţii, constatarea inexistenţei ei nici măcar sub forma iluziei îl reînchide în turnuri. Femeia fusese pentru el o stea fermă, fusese imaginea palidă a tinereţei şi amintirii, unduioasă ca visul şi nedefinită. Din aceste zone ale naturii, feminine peste care spiritualitatea lui Leopardi iradiase întreaga sa lumină, Aspasia înseamnă întoarcerea spre o realitate dură, părăsirea cerurilor ideale. Ea nu mai este la donna angelicata, care a purtat totdeauna pe poeţii îndrăgostiţi pe calea mântuirii, ci sirena al cărui cânt amăgitor îl poartă pe navigator spre scufundarea navei, încărcată de uitare, izbită de stâncile disperării. *Aspasia* desacralizează, demitizează femeia, şi goleşte universul de frumuseţe. Acest mare gol demonstrează cât de mare fusese locul pe care idealul frumuseţii şi al iubirii îl ocupase în centrul meditaţiei leopardiene. Surâsul final al poetului peste mare şi cer, peste întreagul pământ, este al amarei libertăţi dobândite, al lucidului scepticism general. Figura femeii apare **într-**un cadru de realism necruţător, în concreta frumuseţe a trupului, înşelătoare aparenţă a unui suflet întunecat. Fiinţa de carne şi de sânge care a întrupat o clipă doar idealul coborât din ceruri, I-a izbit cu absoluta ei neputinţă de a înţelege grandoarea iubirii, pe acela care crezuse în esenţa ei dumnezeiască. „… Con *Aspasia* Leopardi da l'estremo saluto all'amore anzi all'Amore, tremenda divinită che a lui, e specialmente a lui, non poteva mai dare la felicita. Saluto străziante, anche se orgoglioso e sprezzante, anche se forzamente sorr. idente; che sotto quella maschera sorridente, e un volto tragico, sotto quell orgolio sprezzante, e un'anima umile e generoasa… Ma era destino che Leopardi uscisse anche da «Pinganno estremo» con l'ossa fiaccate per sempre, e la carne sanguinante d'insanabile ferita…" 158

În cântul cu un titlu excepţional de lung din seria poeziilor napoletane, *Sopra un basso rilievo antico sepolerale dove una giovane mona e rappresentata în atto di partire accommiatandosi dai* suoi159 Leopardi dă încă o dată dovada de acea permanentă atitudine a sa de a accepta moartea ca o lege austeră a eticii sale. Conştiinţa de această stare inexorabilă a alungat totdeauna din tratarea lirică a unei asemenea teme, reprezentarea macabră, acceptând în seninătate destinul de muritor al omului. Înfăţişând frumuseţea unei tinere care-şi ia un rămas bun etern de la aceia care îi sunt dragi, au vibrat puternic în amintirea lui Leopardi, de atâţia ani departe de părinţii săi recanatezi, amintirile unui asemenea subiectiv rămas bun, pe care

moartea curândă a sa avea să-i sigileze cu atributele veşniciei. De aceea există o emoţie profund compasională în aceste versuri simple, care îl amintesc direct pe evocatorul fetelor tinere plecate în moarte, stelele stinse ale înaltei sale arte, care au fost Silvia şi Nerina. Moartea rămâne în marele ei mister, fiind o certitudine absolută a omenirii care a acceptat-o fatal, vibrând înfiorată de taină, pe pragul marei ei treceri. Durerea celor care rămân dincoace de apele negre ale Acheronului este mai sfâşietoare decât a celor pe care barca lui Caron i-a trecut în tenebre şi geruri.

Un cânt „antic" sepulcral este şi *Sopra* îl *ritratto din una bella donna scolpito nel monumento sepolerale della medesima* 160, în care răsună încă o dată ecourile zădărniciei existenţei umane, a întrebărilor despre viaţă, destin şi despre moarte. Mormântul nu mai închide în el palide tinere moarte, ci o realitate sepulcrală de rămăşiţe în toată oribila lor ultimă descompunere materială. Pulbere şi umbre sunt oamenii, călători fără călăuză, în pustiul dezolant al pământului. Moartea este echivalentă cu absoluta distrugere şi în zadar oamenii încearcă să-şi perpetueze amintirea cu ajutorul semnelor monumentale. Ugo Foscolo în *Cârme dei Sepoleri*, izbutise să demonstreze poetic puterea exemplificatoare a mormintelor, Giacomo Leopardi o pulverizează, ca şi materia trupului uman, în cenuşă şi umbre.

Palinodia al marchese Gino Capponi, se revendică, ironic, de la sensul etimologic al cuvântului grec şi vrea să fie o *retractare* a pesimismului său şi dovadă de încredere în marile posibilităţi pe care le deschid omenirii, cuceririle tehnicii şi ştiinţei contemporane. Prieten din grupul susţinător al *Amicilor din Toscana* cărora Leopardi le-a dedicat ediţia florentină a *Cânturilor*, Gino Capponi va primi recunoscător versurile *Palinodiei*. Ironia care întrepătrunde fiecare endecasilab al acestei alte poezii din ciclul napoletan, capătă accente violent satirice, în denunţarea moravurilor intelectualilor snobi, cititori impenitenţi ai gazetelor superficiale, urmăritori ignoranţi ai curentelor şi modelor transmise în cafenele. Leopardi, în ficţiunea de a se considera un convertit al ideilor modelelor înaintate, va putea, ca un simbol, să salute cu o îngheţată ironie barba unui personaj „modern", semnul extravagant al modernismului de concepţie şi de consecvenţă, să izbească violent în urmaşii trecătoarelor mode. Vibraţia profundă, pesimistă devine din nou o axă ordonatoare a versurilor care reiau

ideea indiferentismului naturii, care respectă o singură, inexorabilă lege, a oarbei reînnoiri şi a totalei distrugeri. Cu tot progresul secolului în domeniul ştiinţei, al industriei, al difuzării culturii, în lume nu există fericirea posibilă, soarta care covârşeşte pe om, indicâ**ndu-**i drept singură finalitate, neantul infinit. Leopardi încercând să atace (se pare că intelectualitatea florentină era obiectul nedeclarat al satirei), falsa concepţie despre progres, dovedeşte caracteristici de polemist şi de ascuţit spirit ironic, **într-**un lexic bogat în cuvinte noi, în termeni care aparţin tehnicii şi ştiinţelor exacte. Meditaţia concentrată a lui Leopardi se îndreaptă împotriva iluziilor „progresiştilor" care au putut aştepta de la maşini şi de la utilizarea lor fericirea umană. Progresul material nu este echivalent pentru poetul marilor valori etice, cu progresul eroic al valorilor morale**. Într-**un anumit sens epistola satirică *Palinodia al marebese Gino Capponi* repeta unele situaţii din *Al Conte Carlo Pepoli*, fără seninătate, inclusă în atmosfera violent satirică, atitudine poetică neconvingătoare nici pentru poet nici pentru cititor. Sarcasmul leopardian este fabricat, nu corespunde unei facultăţi, unei vocaţii. Lungul discurs, scris cu răceală, fără participarea intens lirică, specific leopardiană, este o prea vizibilă, falsă apologie a unui posibil progres uman în domeniul valorilor morale, imposibil în domeniul material al civilizaţiei. Odată mai mult se compară sensibilitatea leopardiană cu lumea contemporană, dar şocul acestei comparaţii nu se transmite emoţional. Satirei îi lipseşte obiectul unei realităţi imediate şi personale, iluminismul leopardian nu însufleţeşte versurile unei revolte, mai mult de concepţie decât de sentiment, îndreptată împotriva retorismului optimiştilor contemporaneităţii sale.

Il tramonto della luna161, cade şi în apusulpoetic şi existenţial al lui Giacomo Leopardi. Este o ultimă încercare înălţată astrului ceresc care a influenţat şi a iluminat magic întreaga poezie leopardiană. Tinereţea se identifică în amintire în noaptea în care străluceşte luna plină, apusul ei este apusul lunii peste un vast pustiu, **într-**un orizont fără limite în care infinitul dimensiunilor spaţiale alternează cu caducitatea-umană. cu pendularea sensibilităţii între melancolia resemnării şi neliniştea profundă, voinţa înfrântă, a unui posibil protest împotriva unui destin fără de milă. Eternitatea o poartă moartea, este concluzia tristă a unei meditaţii îndurerate, înfiorată de tainele definitivei anulări a capacităţii de a simţi, de a trăi timpul

uman, de a nu se precipita în abisulgigantic al timpului absolut, care curge, fără început, fără sfârşit.

Romantismul lui Giacomo Leopardi (care chiar dacă nu şi-a dictat ultimele şase versuri, muribund, amicului Antonio Ranieri), a transcris rămasul său bun patetic nocturnei, singurei prezenţe de lumină care nu I-a trădat niciodată, care I-a întovărăşit totdeauna pe tristele cărări ale prea asprei sale vieţi. Marea voce a poeziei moderne care a fost Giuseppe Ungaretti, comentator la Universitatea romană a stării încântătorii a poeziei lui Leopardi scria: „… c'e un ora nel *Tramonto della luna* di Leopardi nella quale non c'e nessuna luce, non c'e la luce del sole che non e ancora giunta ne preannunciata, non c'e piu la luce della luna che e tramontata, e anche le stelle per una condizione di quell ora non şi vedono piu. un mondo completamente oscuro, vuoto. E un momento di silenzio, apocalittico, della fine di tutto, della fine reale di tutto, e il nulla, e non e se non îl momento în cui paiono scomparsi giorno e notte, non e che un semplice momento di interruzione e di atesa…" 162

Ultimul cânt, ultimul cuvânt al poetului adresat întregii omeniri cu îndemnul suprem de a fi solidari în faţa naturii şi a destinelor contrarii, este *Ginestra* 163. Poetul se ridică la înălţimea artei în această extremă fază a bătăliei pe care a dat-o de-a lungul întregii sale existenţe împotriva implacabilei Naturi, împotriva uriaşelor, ocultelor ei forţe. *Ginestra* este desigur şi extremul apel îndreptat către întreaga umanitate pentru a se ridica solidar împotriva trecerii generale spre necunoscute ţeluri, sub semnul de gheaţă al indiferentismului Naturii. Motivul înfrăţirii umane auspicat de Leopardi *in articulo mortis* este cu atât mai emoţionant, pentru acela care se află singur în faţa nesfârşitului morţii. În acest recitativ solemn Giacomo Leopardi evadează din zona magică a solitudinii şi a disperării, a visului izolat, pentru a căuta corespondenţe în sufletele acelora care îi sunt asemănători, invocaţi în numele solidarităţii, care trebuie să-i strângă lângă prăpăstiile infinite ale morţii şi ale misterului. *Ginestra* este şi o solemnă lamentaţie, fără de retorism, fără de emfază asupra durerii universale, un echilibru al acelei nelinişti care a agitat totdeauna psihologia leopardiană. El caută să ajungă la o concluzie umană a acestei imense întrebări, relativă la existenţa durerii, ca prim element, ca prim mobil al lumii. Tendinţa aceasta de a conchide sub un semn umanist este o dovadă a voinţei lui Leopardi (o nouă treaptă, ultimă, a

artei sale) de a însemna, şi cu afirmaţia sa poetică, încrederea în viitor, în evoluţie continuă, în „magnificele destine progresive" ale oamenilor solidari. Coralitatea *Ginestrei* interferează vocea solitară a creatorului, care vrea să transmită un mesaj oamenilor, cu durerea care nu mai este numai a sa, ci aparţine întregului gen uman. Poetul se ridică acum, cizelat de artă şi de suferinţă, până la starea de *vates*, profetizând oamenilor noua sa religie, noul său ideal de încredere deplină, solemnă **într-**o lume încărcată de energii, capabile să transforme lumea şi existenţa. *Ginestra* este o sinteză supremă a temelor predilecte ale lui Leopardi, dar descifrate **într-**o cheie lirică, de o rară, originală forţă expresivă. „Floarea pustiului" este simbolul fragil dar nepieritor, mereu reînnăscut pe coastele distrugătorului simbol al naturii care este Vezuviul, simbolul solidarităţii umane. Leopardi, vocea cea mai pură a melancoliei romantice este acum sensibil la o nouă vibraţie cu atât mai emoţionantă, la dorinţa de a sparge zidurile carcerei solitudinii şi tristeţei, pentru a se simţi şi el o picătură din fluviul umanităţii, o fibră docilă a universului. *Ginestra* este, desigur, cea mai complexă dintre poeziile *Ciuturilor*, în alternanţa de planuri, de lumini, de tonalităţi de la descriere la meditaţie, de la melancolie la accente ironice, de la tragic la optimism şi candori. „Testamentul" spiritual al lui Leopardi este cea mai vastă şi profund semnificativă lirică a sa în dorinţa disperată de încredere şi speranţă, după atât de îndelunga negaţie a trecutului.

Floarea umilă a pustiului este simbolul nobilei naturi umane, nobilul mesaj de solidaritate născut din profunda conştiinţă a răului şi a durerii, opusă „crestei fumegânde" a Vezuviului. Meditaţia lirică este străbătută de un vast pathos, şi în sublinierea destinului muritorilor şi în infinita contemplare a lumilor nemărginite, a lumilor stelare care plutesc în oceanele cosmosului. În faţa unei asemenea viziuni apocaliptice, poetul nu mai naufragiază în *Infinito*, ci se simte încărcat de compasiune pentru genul uman, al cărui cor general îl exprima vocea sa plină, vocea demnităţii omeneşti. Această *suma* a meditaţiilor leopardiene coboară din înălţimea turnurilor izolării, către înţelegerea colectivităţii şi floarea graţioasă care poartă în ea fragilitatea existenţei terestre se înscrie **într-**o funcţie emblematica de rară poezie. Există bunătatea acordată de conştiinţa valorii omului, a limitelor ştiinţei sale, de acceptarea esenţială a condiţiei umane, în această confluenţă etică şi estetică a versurilor *Ginestrei*. Lava vulcanului care a iluminat

ultimele nopţi ale poetului se revarsă şi în versurile ultime, care constată dimensiunile materiale ale lumii, în această poezie care nu transfigurează realitatea, care nu ştirbeşte adevărul, înveşmântâ**ndu-**le în retorism şi în zadarnice iluzii idealiste. Leopardi, în supremul său mesaj, vrea să**-**i atragă pe toţi oamenii lângă sine, lângă neliniştea şi filosofia sa constatatoare a realităţii şi a adevărului integral. Ea exaltă capacitatea de înţelegere a celui care a părăsit iluziile, care acceptă în picioare întregul destin, fără a încerca să**-**i travestească. Cunoaşterea adevărului echivalează cu desacralizarea miturilor şi a religiilor. Parabola leopardiană nu are nevoie de îndelungă pregătire esoterică pentru a fi descifrată în sensurile ei, care nu sunt secrete. Conştiinţa umană se ridică înalt în bătălia împotriva iluziilor primejdioase atunci când fardează realitatea.

Romantismul de atitudine personală este generat de constatarea şi de concluziile eroicei demnităţi umane în faţa forţelor colosale, în faţa dimensiunilor unui destin contrar. Accentele sunt solemne, austere ca **într-**o altă simfonie a destinului, armonizată de condiţia umană titanică a lui Beethoven. Leopardi este, la sfârşitul vieţii, un cunoscător al adevărului şi el poate protesta îndelung împotriva adversităţii lui, şi poate îndemna oamenii să**-**şi recucerească demnitatea, cunoscând şi adevărul. Omul poate să fie şi el o forţă, o energie tensională în acest uriaş nucleu de infinite forţe care este Natura. El nu-i poate descifra cauzalitatea, drumul nu-i poate fi cunoscut, natura fiind o gigantică prezenţă care îşi ajunge, care nu se poate emoţiona, care nu poate fi participantă la imposibila aspiraţie a omului către fericire, fii**ndu-**şi sie însăşi finalitate, înscrisă **într-**un cerc infinit, **într-**un lanţ de cauze şi efecte, care îl transcend pe om. Omul se opune naturii în activitatea intensă, care încearcă să prindă o verigă a nesfârşitului lanţ cauzal. Omul îi poate admira, înspăimântat, uriaşa forţă, se simte egal unei flori fragile crescută pe malurile torentelor de lavă arzătoare, şi îşi transmite mesajul de culoare şi parfum, chiar în mijlocul celor mai dezolante pustiuri.

Modernitatea omului leopardian constă în această deschidere către noi valori, respingerea iluziilor, acceptarea sorţii, a ordonării indiferente a naturii, voinţa raţiunii de a clarifica, de a cunoaşte şi de a transmite adevărul.

Ritmurile versurilor urmăresc ritmurile vocii interioare, ale cadenţelor solemne ale unui om reprezentativ pentru întreaga

umanitate, agitat în faţa naturii implacabile, aflat în faţa morţii: „… Suprema lezione di poesia e di verită morale, la forza rivoluzionaria della grande poesia e il fatto, che, se coraggio, vigoare intellettuale, coscienza morale non fanno da per se poesia, la grande poesia non sorge che sul coraggio della verită, su di una grande coscienza morale, sulla profunda partecipozione alla storia degli uomini…" 164.

Materia nu mai înspăimântă pe oamenii care cunosc adevărul solemn al infinitului ei, al nesfârşirii spaţiului şi timpului, al uriaşelor furtuni cosmice, lângă care se aprinde palida lumină galbenă a celei mai fragile dintre flori.

În *Canti* poezia leopardiană şi-a demonstrat unitatea artistică, pe o linie încordată de afirmare a unei extraordinare personalităţi, în aceleaşi ritmuri romantice de lirism, de trăire încordată şi esenţială. Liniile estetice leopardiene în *Canti* sunt iradiaţii de la acelaşi nucleu, dens de semnificaţii, omogen în toate faţetele luminoasei sale prisme poliedrice. Ideala armonie a *Cânturilor* se reflectă în acordul dintre meditaţia interioară şi în realitatea intimă a artei răsfrânte în exterior, în expresie. Vasta respiraţie interioară răsună în armonie cu acordurile pe care le-a aflat forma care înveşmântează nucleul de cristal al lumii din profunzimele sufleteşti. În *Ciuturile* leopardiene răsună şi marile voci ale adevărului şi ale realităţii, se înalţă construcţii etice, catalizatoare ale pesimismului lucid, ale romantismului energic, exprimate în stilul literar care se revendică de la armonia geometriilor.

PARALIPOMENI DELLA BATRACOMIOMACHIA

Oiacomo Leopardi tradusese la 17 ani din greceşte epo pe ea eroicomică a lui Homer, *Batracomiomachia*, o recizelase în 1822 şi în 1826. Subiectul scurtei epopei eroicomice a bătăliei şoarecilor cu broaştele îl interesa intens. Elenismul, cu patetismul său raţional, I-a influenţat pe tânărul poet până la a-l face să reinventeze sau să urmărească îndeaproape liniile modelelor antice. Încărcătura estetică a antichităţii a fost totdeauna purtată de Leopardi chiar în zonele cele mai înaintate ale modernităţii sale, încrucişarea filoanelor, romantic-clasic, acordâ**ndu-**i specificul atitudinii neoclasice.

Batracomiomachia homerică este folosită de Leopardi ca sursă de inspiraţie, ca model pentru ceea ce el vrea să considere o prelungire literară a antichităţii în epopeea sa *Paralipomeni della Batracomiomachia*, urmare şi concluzie a evenimentelor epice, întrerupte de finalul brusc al poemei greceşti. În *Batracomiomachia*

broaştele ajutate de raci terminaseră victorioase bătălia împotriva şoarecilor, în *Paralipomeni* şoarecii învinşi, aflaţi sub dominaţia racilor, se pregătesc de revoluţie.

Paralipomeni della Batracomiomachia sunt o satiră puternică împotriva tiraniei înăbuşitoare, generale, şi împotriva tiraniei contemporane a austriecilor care covârşeau Italia începutului de secol al nouăsprezecelea. Dar poezia leopardiană este şi o lucida demistificare, cu nuanţe pesimiste a mişcărilor liberale, a insurecţiilor anilor 1820. Există şi o cheie care descifrează simbolurile animalelor şi a altor prosopopei leopardiene. Astfel şoarecii reprezintă pe napoletanii contemporani, broaştele pe reprezentanţii curiei papale, racii pe Austrieci. Capitala regatului şoricesc este Ţopăia, identificată cu Napoli, Rodipane, Ferdinando IV di Napoli, care ulterior avea să devină şi primul rege al celor Două Sicilii. Rubatocchi, tipul patriotului entuziast, dar neraţional, impulsiv, ar putea fi identificat cu Gioachino Murat sau cu Gabriel Pepe, Leccafondi ar fi Gino Capponi, căruia Leopardi îi dedicase amara sa *Palinodie*, exemplar tipic al spiritului liberal, cu înclinări romantice, cu candori politice, prea încrezător în făgăduielile stăpânitorilor absoluţi.

În octavele *Paralipomenilor*, Giacomo Leopardi se dovedeşte a fi încă odată un nonconformist, un spirit care se ridică împotriva datelor şi situaţiei contemporane. Patriotul care a fost totdeauna poetul *Ciuturilor*, nu înţelege semnificaţiile curentelor politice ale timpului său, oscilaţiile conformiste, Italia sa rămânând totdeauna o Italie eroică, dantescă sau alfieriană. În fantastica reprezentare a lumii animale, Leopardi îşi proiectează razele reci ale sarcasmului, ironia şi accentele satirei politice, amărăciunea împotriva prostiilor politicanţilor, durerea de a fi contemporanul unei lumi „proaste" şi trufaşe. Materialismul concepţiilor sale subliniază din nou raportul dezamăgitor dintre om şi natură.

Paralipomeni della Batracomiomachia pot să fie considerate ca o panoramă lucidă a istoriei contemporane, generată de dorinţa de eliberare a tensiunii psihologice a poetului, încordat la extrem în faţa realităţilor contemporane şi de voinţă, caracteristică unui literat profund cunoscător al antichităţii, de a urma un model artistic în încercarea de a-l depăşi. Scepticismul general leopardian este interferat de pasiunea sa arzătoare etică, îndreptată de poetul cetăţean în această atitudine, împotriva mediocrităţii, împotriva snobilor

ideologi, care jertfesc, oscilând în tribulaţiile lor, curentelor la modă, din snobism sau din superficialitate. Lumea fabuloasă a animalelor aparţine miturilor *Batracomiomachiei*, simbolurile lor erau triştii contemporani ai poetului, al cărui spirit oscila puternic între ironia acidă care biciuia asemenea stări şi asemenea personaje, şi patriotismul înflăcărat care îndemna cu accente vehemente la smulgerea Italiei din prostraţia în care se prosternase. De aceea se poate sublinia în *Paralipomeni* valoarea autobiografică, echivalenta cu sensul integral al participării poetului la realităţile contemporane, la smulgerea din ganga dură a individualismului pentru a se împărtăşi clin vasta respiraţie colectivă. Poema este şi o altă demascare a vanelor iluzii fideistice, a providenţei mecanice, invocată pentru rezolvarea cazurilor umane dar inexistentă în niciun cer. Automatismele animalelor care combat în *Paralipomeni* sunt identice cu simbolurile lor umane şi satira lucidă le denunţă gradual toate mecanismele. Antifideismul leopardian cunoaşte aici culminaţia sa antispirituală, anticatolică, versurile din *Paralipomeni* ridicâ**ndu-**se împotriva sacralizării mistificatoare şi rolului de ultimă, de extremă iluzie, încredinţat de fideişti Providenţei. În anumite octave Leopardi satirizează curentul teologic de explicare al istoriei umane, cu reprezentanţi ca de Maistre sau Lamenais, care puteau susţine perfectibilitatea divină a omului **–** înger căzut din ceruri pe pământ şi, în contrast, susţine explicaţiile materialiste în faţa excesivului spiritualism al anilor săi. Pentru Vinoenzo Gioberti, care a putut înţelege profunzimea acestor sensuri din *Paralipomeni*, această carte scrisă de Leopardi spre sfârşitul vieţii, era o carte teribilă „nel quale deride i desideri, i sogni, itentativi politici degli Italiani con un ironia amara che squarcia îl cuore mă che e giustissima…" 165 Satira *Paralipomenilor* se ridică împotriva realităţilor istorice şi politice contemporane, iar în cea de a doua parte împotriva atmosferei ideologice spirituale, împotriva metafizicii contemporane. împotriva noţiunii de „mondo sciocco" Leopardi ridica întregul său nonconformism, împotriva falşilor liberali şi a conservatorilor reacţionari, pentru libertatea de spirit nesupusă dogmelor şi metafizicii. Se fac manifeste în patriotismul leopardian, în romantismul său avântat, care satirizează „liberalismul" şoarecilor şi „conservatorismul" racilor, accentele profund patetice ale dramei contemporane, pe care Leopardi o percepe, dincolo de vălurile roze ale

unui optimism contrafăcut. Poetul al cărui lirism profund a inundat orice vers al *Cânturilor* şi a vibrat intens autobiografic, de data aceasta atacă individualismul exacerbat al şoarecilor-simbol, energia lui descărcâ**ndu-**se amar împotriva egoismului unei întregi epoci orientate strâmb spiritual. Dar poetul dezlănţuit împotriva „umanitarismului" metafizic se recunoaşte în spiritul de clasică italienitate, exaltat de Francesco Petrarca sau de Dante Alighieri. Leopardi vrea să rămână mereu în aceste planuri ideale. Atins dureros de realităţile contemporane, el nu vrea să coboare din înălţimile de entuziasm pur ale versurilor din *All'Italia*. Într-adevăr, se poate afirma hotărât că niciodată patriotismul lui Leopardi nu a coborât în zonele negre ale absolutului scepticism, iar negaţia orientării contemporane o face sub semnul pozitiv al încrederii în destinele patriei, chiar dacă aparent şi vremelnic drumurile ei par contorsionate, departe de ţinte sigure. Alegoria din *Paralipomeni* care acordă animalelor facultăţi de comportament umane, în descrierea bătăliilor şi a soluţiilor politice, este expresia artistică a unei duble atitudini satirice, doctrinale şi politice. Prima parte a *Paralipomenilor* descrie evenimentele istoriei recente a Italiei contemporane poetului, în deceniul 1821 – 1831, de la bătăliile pentru independenţă, până la conspiraţiile de tip democrat liberal, înăbuşite prin forţa armelor sau prin diplomaţia opresivă a lui Metternich (al cărui pseudonim, animalesc, cu aluzii transparente la starea sa fizică este acela de baron Camminatorto). În felul acesta luciditatea ironică a lui Giacomo Leopardi izbeşte în iluziile conspiratorilor italieni, care ignorau aspra realitate contemporană, în planurile lor avântate de insurecţie. În cea de a doua parte, Leopardi demonstrează atitudinea sa hotărât antimetafizică, învecinată cu negarea absolută a fideismului. În edificarea unui tărâm de dincolo de hărţi, a unui fantastic infern animalesc, fantazia creatoare a lui Giacomo Leopardi se apropie de magia artistică, de energia arhitectonică a lui Dante Alighieri. Macabrul şi grotescul devin elementele fundamentale ale satirei alegorice, care denunţă construcţiile metafizicii fideismului contemporan. Accentele polemice ale lui Leopardi, în perioada ultimă a scurtei sale existenţe prezente şi în versurile din *Nuovi Credenţi*, se îngroaşă în cel mai net contrast de clar-obscur, pentru a denunţa superstiţia catolică a lumilor viitoare, a speranţei falacioase în pedepse şi răsplăţi în infernuri şi paradise catolice. Trăsăturile primordiale ale iluminismului leopardian se

adâncesc, până la materialismul absolut, ca şi expresia care capătă virulenţa pamfletului anticatolic. Ironia este la gradul ei cel mai înalt, devine sarcasm coroziv, expresie virulentă verbală în acest curaj de a se ridica împotriva cerurilor catolice. Energia leopardiană în construcţia acestei parodii, a zugrăvirii animalelor eroi ai bătăliilor omeneşti, **s-**a descărcat în vaste trăsături de penel. Conştiinţa mai mult civică decât artistică a poetului a izbucnit în vaste hohote de râs în faţa pretenţiilor transcendentale ale unei false, retorice credinţe de a înlocui adevărul, experimentat lucid, raţional, cu fantazia antropomorfică a locaşurilor de dincolo de viaţă, în care se suferă. Moartea redevine în meditaţia sobră a poetului, încă odată simbolul infinit al neantului, absoluta anihilare, iar acceptarea integrală a unei asemenea reale concepţii, dovada cea mai vie a eroismului uman, a lucidităţii profundului său intelect. Falsa spiritualitate este mai primejdioasă pentru om decât orice moarte.

În insula morţilor ca în tablourile lui Bocklin pe care fantazia funerară a lui Giacomo Leopardi a înălţat-o în nemărginirea unui ocean înecat în ceaţă şi în mister, în contemplarea planetei de la înălţimi, se face manifest acest fior cosmic, totdeauna prezent lângă marile creaţii. Condiţia de morţi a locuitorilor acelui palid infern este condiţia contemporanilor lui Leopardi, zdrobiţi în iluziile lor de viaţă şi de moarte. Demitizarea este totală în acceptarea condiţiilor infernului animalelor care îi echivalează pe oameni în această profundă satiră filosofică, înălţată împotriva teologiei: „… Una sintesi di polemica e di fantasia… şi realizza in queste pagine, che vengono a comporre come un operetta morale în verşi, forse la piu grandiosamente mitica, e certo la piu lugubre e desolata, di quante seppe mai concepire îl nostro poeta…" 166 Forţa spirituală a poetului a culminat în declararea adevărului, în recunoaşterea realităţii aspre, în acceptarea ei necondiţionată, în acceptarea eroică a destinului uman, a cărui curbă începe şi se sfârşeşte pe pământ, neatingând niciun alt cer. Convins de a fi un mesager al adevărului, pe care trebuie **să-**l transmită integral umanităţii, Leopardi izbuteşte să atingă în unele fragmente din *Paralipomeni*, un ton pasionat, în care fuzionează întreaga sa experienţă de viaţă dar şi de artă, întreaga sa, ultima, încredere în demnitatea omului. Există unele descrieri care sunt comparabile capodoperei literare a Renaşterii italiene, *Orlando furioso* a lui Ludovico Ariosto, în călătoria aeriană a protagoniştilor

Paralipomenilor în descrierea insulei infernale. Râsul leopardian, în expresii de mare artă stilistică, este un vast râs amar, scufundând în marea corozivă a satirei şi pe reacţionari şi pe liberali, dar îndeosebi căutând să dizol we metafizica spiritualistă. Morţii, întrebaţi despre destine viitoare, râd homeric, iar undele râsului lor distrugător al tuturor iluziilor umane se propagă în prăpăstiile spaţiului infinit şi ale timpului. Râsul singur poate să fie negativul, crudul răspuns al întrebărilor care mai ridică în faţa neantului, palida floare a speranţei, fragilitatea iluziei. Emoţia se divizează, ridicolul nu aderă la ea, poetul se obiectivează lucid pentru a putea izbi precis în oglinzile miturilor credinţei care răsfrâng deformat realitatea.

Un cititor român al *Paralipomenilor* va tresări emoţionat când în versurile octavei 43-a a Cântului al optulea, va întâlni, **într-**o serie ilustră, limba română, citată alături de alte limbi cercetate de poet, în ficţiunea tentativei de a regăsi, în marile biblioteci ale lumii, continuarea legendei *Batracomiomachiel*:

Questa în lingua sanscrita e tibetana Indostanica, *pahli e giapponese*.
Arabica, *rabbonica e persiana*.
Etiopica, *tartara e cinese*.
Siriaca, *caldaica*, *egiziana*.
Mesogotica, *sassone e gallese*.
Finnica, *serviana e dalmatina*.
Valacca, *provenzal*, *greca e latina*…

PROZA

OPERETTE MORALI

O altă mare dovadă a lucidului romantism leopardian, a disperării raţionale, de o atât de intensă vibraţie actuală, este proza din *Operette Morali*. Redactarea lor integrală a durat numai zece luni de zile, între ianuarie-noiembrie 1824, un an de intensă activitate creatoare. Exista o uriaşă dorinţă de eliberare, de transmitere neîntârziată către oameni a unui mesaj purtător al întregului adevăr, acuma cunoscut de către poet. Trimiţând manuscrisul editorului şi prietenului Antonio Fortunato Stella, Leopardi îi afirma pentru prima oară atât de hotărât, valoarea înaltă pe care o acordă acestui text, mai preţios pentru el decât viaţa: „Consegnero anche, în pantempo, îl manoscritto delle *Operette Morali*. Debbo pero pregarla caldamente di una cosa. Mi dicono che costi la Cenzura non restituisce i manoscritti

che non passano, Mi contenterei assai piu di pierde la testa che questo manoscritto, e perb la supplico a non avventurario formalmente alia Cenzura senza un'absoluta certezza, o che esso sta per passare, o che sara restituito în ogni caso…" 167 Iar cu o lună mai târziu îi răspundea lui Stella că nu este de acord ca *Operette Morali* să fie publicată în periodicul *Raccoglitore*: „O potro pubblicarle altrove, o preferisco îl tenerle sempre inedite al dispiacer di vedere un opera chemi costa fatiche infinite, pubblicata a brani în un giornale, come le opere di un momento e fatte per durare altrettanto…" 168 Deci le *Operette*, lucrare care îi ceruse nesfârşite strădanii, deşi scrisă parcă dintr-odată în anul intens creator 1824, îi era extrem de preţioasă[1] şi Leopardi, aşa cum nu o făcuse cu nicio altă scriere a sa, înţelegea **s-**o apere şi **s-**o lanseze pe cele mai potrivite căi, pentru a ajunge direct şi masiv la ţintă. Este clar că lucrarea fusese concepută în dimensiunile ei spirituale cu mult timp în urmă (o scrisoare către Pietro Giordani din iunie 1821 este mărturie clară), dar poetul a considerat-o un tot omogen, i-a cizelat îndelung unitatea ideologică şi arta, revărsâ**ndu-**şi încă odată lirismul şi meditaţia asupra unor protagonişti ai dialogurilor morale, în care oricând se pot surprinde liniile de tensiune şi conturul precis al autoportretului său.

Le Operette Morali stau sub soarele negru al melancoliei ca şi poezia versurilor, **într-**o profundă vibraţie armonică. Simetria lor faţă de ritmurile poeziei *Cânturilor* este absolută, ca alte paralipomene de artă. În faţa infinitului de spaţiu şi de timp, în faţa morţii şi a destinului advers, eroul dialogurilor leopardiene, tot atâtea fragmente din**tr-**o uriaşă oglindă introspectivă, îşi proclamă setea de nesfârşitul care transcende, îi poate constata atotcovârşitoarea prezenţă, îi poate transmite imaginea de spaimă cosmică, neliniştitei omeniri care se află în aşteptare. Eroul dialogurilor leopardiene, cunoscând adevărul, se simte încărcat de datoria etică, de a**-**l transmite, lucid, raţional, ca un ultim apel, pe toate undele universului. Starea negativă a prozei din *Operette Morali* concordă cu sensul primordial al *Cânturilor*, nu înseamnă pesimismul paralizant, ci raţiunea care recepţionează şi transmite.

---

[1] Ultima operă a lui Giacomo Leopardi este o vastă bătălie polemică, împotriva iraţionalului în filozofie şi în artă, un mesaj al adevărului, o demonstraţie luminoasă de profund interes pentru om.

În nesfârşirea lumii fără speranţă, singura lumină vie este caracteristica umanismului leopardian, care acordă încrederea sa totală capacităţii omului de a înţelege legile inexorabile, adverse ale lumii, dar nu se lasă copleşit de imutabilitatea lor, păstrând-şi înalta demnitate etică. În faţa universului a cărui absurditate asimetrică şi adversă o poate constata de nenumărate ori personajul din *Operette Morali*, singura armonie o prezintă conştiinţa morală a omului, superba sa inteligenţă şi infinita-i sensibilitate. În *Operette* există o stare de echilibru, de decantare, de depunere a tuturor aluviunilor unui minereu preţios, aflat în suspensia undelor fluide care îl poartă spre nesfârşita mare. Situaţia „existenţială" tensională a experienţei biologice şi de meditaţie a tânărului scriitor cunoaşte o atotstăpânitoare tendinţă de a echilibra tumulturile interioare, nu în resemnări acceptate pasiv, ci **într-**o seninătate acceptată după cunoaştere şi după îndelungi aprofundări. Gândirea atinge zonele înalte ale seninătăţii, fără posibilele disperări ale trecutului cu valori preponderente sentimentale.

Dramatismul situaţiei omului raţional în faţa universului absurd face să se interfereze elaborarea raţională cu lirismul care va rămâne totdeauna element primordial în orice scriere a lui Giacomo Leopardi, de la *Infinita*, până la cea a noua sută treizeci şi noua scrisoare. Acesta este sensul sufletului leopardian care a aflat, dincolo de pesimism, o virtute interioară, secretă, a existenţei, a raţiunii care face ca omul să continue să trăiască, chiar dacă nu mai are nicio speranţă în viitor. Fabulele acestea, al căror protagonist este omul şi aspiraţia lui spre fericirea imposibilă, concepute ca „proze satirice", înseamnă trepte ale pesimismului istoric al lui Leopardi, până la creasta pesimismului cosmic care cuprinde în infinita sa sferă nu numai pe om, ci natura în întregimea ei. Cosmosul este noul sfinx, întrebarea fără răspuns a romanticilor, şi Leopardi şi-a propus să-i sfâşie, pentru cunoaştere toate densele văluri care înfăşoară gigantica statuie. Nu se va sfii să întrebuinţeze toate nuanţele ironiei, care îl arată ca pe un neînfricat, chinuit cercetător al adevărului, neînspăimântat de marile mistere care i **s-**ar fi putut releva.

Leopardi îşi putea denumi *Le Operette morali* drept o carte de vise, de invenţii şi de capricii melancolice, o carte deci a poeziei şi aşa trebuie să fie considerată această pădure a corespondenţelor baudelairiene, acest amalgam armonic de simboluri umane, această

altă răsfrângere a sensibilităţii şi meditaţiei lui Giacomo Leopardi asupra sa şi asupra universului. El se consideră investit cu o misiune de educator al poporului din care face parte, ca erald al adevărului. Disperarea este zăgăzuită de cunoaştere, dimensiunile etice circumscriu încordarea emoţională a unei infinite nelinişti. Alegorismul din *Operette Morali* oferă o altă stare fantastică simbolismului clar, dar şi revărsării lirice a poetului care se consideră a fi un participant direct, un inel ai lanţului uman. Matur ideologic, stăpân deplin pe mijloacele artei sale, Leopardi demitizează existenţa umană şi finalitatea ei, desacralizează starea de sfinx a naturii în luciditatea fabulelor sale, în starea ei îngheţată, de indiferenţă şi marasm. Pierderea iluziilor optimiste cu orice preţ, al căror văl îl flutură credinţele şi filosofiile antiraţionale, îl ridică pe scriitor deasupra oricărui compromis. Analiza raporturilor dintre om şi natură nu I-a călăuzit pe scriitor spre ataraxie şi orientarea sa ideologică consecventă, materialismul său filosofic „e il suo integrale «razionalismo laico» riuscirono a porre în efficace rilievo îl regresso spiritualistico della Restaurazione rispetto agii acquişti irreversibili del pensiero settecentesco; che la cruda denuncia del mal di vivere, la coraggiosa rivelazione della înfelice condizione deH uomo exercitarono la piu coerente e dernistificante confutazione dei presupposti dell'ideologia cattolico-liberale imperante, sotto vari travestimenti…" 169 Cucerirea adevărului făcută cu preţul infinitelor strădanii şi a sfărâmării iluziilor, analiza critică de extremă luciditate au dus la clarificarea, deplină interioară, au dus la asprele, amarele descoperiri pe care le au nucleele realităţii. Raţiunea sentimentală interferată de filonul fantaziei au creat din *Operette Morali*, paginile de proză ale poeziei leopardiene, cele mai lucide, cele mai clare, înaltul ton pe care aveau să-i atingă doar versurile idilelor încărcate de durere cosmică din Recanati. Proza leopardiană a putut să ofere literaturii italiene, aulică şi tradiţional conservatoare în purismul ei lingvistic, toate meandrele unei contorsionări moderne, exprimată în perioadele cele mai cristaline pe care le-a ridicat la rangul de modele. *Le Operette Morali* trebuie considerate în puritatea omogenităţii lor, ca o unitate de creaţie neconvenţională, ca un organism unic, carte a poeziei, cu tot efortul filosofic, o nouă carte de poezie despre destinul uman. Lumea pierdută în prăpăstiile cosmice, cărările rătăcite ale iluziilor şi zădărniciei, tristeţea dominatoare, monotonia rece a existenţei îşi au

compensaţiile sublime în forţa tutelară a gândirii omeneşti care poate recunoaşte adevărul, poate să distrugă raţional limitele destinelor şi să le semnaleze restului omenirii. Disperarea scriitorului nu mai este solitară, ea se cere împărtăşită. Tragica impasibilitate a naturii ridică solidaritatea oamenilor, care freamătă de emoţie generală, de transmiterea adevărului aspru, de la individ la individ. Monada psihologică acum caută să se însereze în organismul pluricelular al omenirii. În *Operette Morali*, Giacomo Leopardi dimensionează lumea după legile adevărului şi astfel lumea inferioară a sufletului şi a sensibilităţii capătă noi mari proporţii, în timp ce lumea exterioară se micşorează invers proporţional.

Leopardi recunoştea el însuşi caracterul de *poezie* în proză al *Operet*telor *Morali*, **într-**o scrisoare către Contele Monaldo. El considera că poezia care cristalizase impetuozitatea lirică **s-**a închis în sine, **s-**a epuizat în stingerea oricărui avânt. El acuza o stare sterilă a fantaziei creaţiei poetice şi într-adevăr *Le Operette Morali* se înserează în marele hiatus de poezie în versuri, care a durat patru ani. El considera împietrite bătăile lirice ale inimii sale şi se orienta spre zonele aride ale meditaţiei, mintea funcţionând intens în căutarea răspunsurilor la întrebări universale. Meditaţiei i se cuvine ca mijloc de expresie proza lucidă care nu este legată de zborul fantaziei. Dar Leopardi scriind *Le Operette*, a scris noi pagini de poezie admirabilă, **într-**o stare cristalină, de transparenţa munţilor de gheaţă ai mărilor hiperboreene. Lava torentelor de flacăra pasională a împietrit. Leopardi aspira însă mereu spre luminile cerurilor din care fusese precipitat. El cizelează blocurile de materie ale temelor din *Operette Morali*, cu voinţa de a le da conturul artei. Personajele care circulă în proza d'arte a lui Giacomo Leopardi se revendică de la o stare dramatică, dar până la urmă ideile pe care le reprezintă le condamnă la o rigiditate statuară în care răsună palid ecourile elegiace ale durerii. Materia densă din *Operette*, capătă şi aparenţe spectrale, în evocarea unor lumi moarte, nesfârşit de reci, nesfârşit de dezolante în indiferentismul lor. Surâsul de compasiune al autorului este totdeauna amar şi glasul întretăiat de suspine, chiar atunci când se vrea ferm, o hotărâtă afirmare a cunoaşterii depline a lumii şi a existenţei, a eliminării speranţelor relative la o finalitate universală optimistă. Sensul dureros al destinului creatorilor crispează involuntar mâna care caută să traseze cele mai clare şi precise judecăţi. Coeziunea de

bloc unitar a dialogurilor şi coerenţa de idei, exactitatea analizelor, excepţionala logică şi marea erudiţie, trasează dimensiunile gândirii şi artei leopardiene din *Le Operette Morali*. Programul acesta estetic a fost urmat cu o rară consecvenţă, monumentul de artă care a fost considerată noua lucrare literară a poetului, se revendică de la starea clasică, de la o contaminare de idei, de motive care fuzionează organic la o înaltă temperatură intelectuală. Admirabila forţă plastică a expresiei, forţa dinamică a argumentării strict logice şi raţionale, superioara analiză intelectuală, ironia amară sunt transmise **într-**un stil de o rară claritate, fluid şi muzical. Ritmurile interne, pulsaţiile inimii şi minţii fremătătoare ale poetului i**-**au corespuns totdeauna ritmurile exterioare ale expresiei. Speculaţia filosofică a lui Leopardi abandonează ariditatea veşmântului său abstract pentru a se decanta în cea mai limpede dintre proze. Variantele autografelor dovedesc cizelarea şi recizelarea stilistică pentru a ajunge la proza în care cele mai multe dintre pagini pot fi rescrise în versuri. Totdeauna muzica magică a ritmicei interioare a fost o principală caracteristică a scrisului lui Giacomo Leopardi, în atât de perfecta osmoză încât este imposibil ca ideea să fie separată de expresia sa atât de specifică, atât de potrivită, atât de omogenă. *Le Operette Morali* nu sunt creaţia unui spirit mizantropic. Satira, ironia prezente în paginile de proză ale lui Leopardi sunt îndreptate împotriva credinţelor zadarnice, împotriva iluziilor, împotriva optimismului superficial care fardează realitatea, care falsifică adevărul, considerând pe om centru al universului fericirii. Este prezentă ca şi în *Canti* acea tendenţiozitate etico**-**existenţială, forma specifică a meditaţiei leopardiene. Omul este o palidă, imperfectă creatură, aflat în faţa naturii, de multe ori malefică în distrugătoarele, necunoscutele ei forţe. Omul asaltat de dorinţe, omul cu iluzii sfărâmate, păşeşte pe o cale nesfârşită de dureri, dar înălţâ**ndu-**se din speranţa în speranţă. Însă aceste trepte ale scării ascensionale a speranţelor se dovedesc a fi fragile, iar ţinta ultimă către care îl poartă pe poet nu poate fi decât ultima, nefragilă speranţă a morţii, a anihilării definitive dincolo de timp şi de spaţiu. Factorii psihologici specifici acţionează în slujba raţiunii lucide pentru descoperirea unui asemenea definitiv adevăr, pentru transmiterea lui neîntârziată oamenilor, ca un luminos semnal de avertisment.

Le Operette Morali au fost readuse în atenţia italienilor de către Gentile, care le**-**a recunoscut validatea meditaţiei şi corespondenţa

artistică demnă de cea mai realizată parte a literaturii italiene contemporane. El a semnalat şi modernitatea expresiei, care avea să atragă atât de mult pe scriitorii contemporani ai Italiei, care au recunoscut marele model al valorii melodice a verbului, proza densă, încordată, esenţială, trăită profund, uneori cerebral, intelectualist, totdeauna sincer.

Părăsind schemele tradiţiei prozei italiene (cum avea să facă peste un secol marele şi lucidul său exeget care a fost Giuseppe Ungaretti), aceste scheme înguste, care nu puteau cuprinde, în cadrul lor, tumulturile şi chinurile labilităţii, durerea vie a omului, Giacomo Leopardi are marele merit artistic de a fi introdus în literatura italiană, modulaţia frântă care ascultă de legile ritmurilor interioare, copleşită de lumina primordială, sorbind la izvoarele pline de adevăr, de cunoaştere şi de durere ale condiţiei umane contemporane.

Dialogurile despre mărirea şi decadenţa omului, în considerarea lui ca fiinţă fragilă în opoziţie cu natura, îşi găsesc expresia **într-**o lume de reevocări fabuloase, de reconstituiri, sub o nouă lumină fantastică, de personaje şi de eroi pe care istoria omenirii îi înregistrase în paginile ei. Leopardi izbuteşte măiestrit să convingă în lectura prozei sale, mai mult decât în faţa argumentaţiei, cu reconstituirea unei serii de imagini vii, create de o dinamică, magica facultate poetică de reedificare a unei lumi pierdute, a unor eroi din trecut. Ficţiunea leopardiană izbuteşte să capete contururile realităţii, parcurgând o curbă definită exact, de la negaţia absolută până la o uhimă speranţă. „… II Leopardi şi mise a scrivere le *Operette*, dopo che la materia delle suc meditazioni, contradditoria e come pericolante, gli şi era distanziata alo sguardo e il tempo aveva ajutato a sistemarla e ad armonizzarla sotto una luce piu ferma…" 170 Structurile dialogurilor cunosc o scară de valori estetice şi de modalităţi, care încep de la simpla, lineara povestire, până la trasarea tramei complexe a unui început de roman mitic.

Curba „structurilor" urmează curba materiei şi argumentelor tratate de la originea îndepărtată a lumii până la cataclismul care îi va însemna sfârşitul. Mitologia leopardiană a recreat noi figuri de introdus în galeria miturilor transmise de antichitate.

Prima dintre *Operette Morali*, doveditoare a unor asemenea armonice scrieri de structuri este *St oria del genere umano* 171. Urmând o curbă comparabilă cu pendularea istorică a omenirii *corsi e*

ricorsi a lui Giambattista Vico, Leopardi încearcă să refacă o istorie paralelă a neliniştilor căutărilor umane care aspiră spre dobândirea fericirii. Fiind cea dintâia dintre *Operette*, cea mai aproape cronologic de abia părăsită poezie, atmosfera păstrează puternice reminiscenţe autobiografice, lirismul fiind încă fluid, necongelat încă în mari blocuri de cristal. Melancolia care invadează aceste pagini de „deschidere" asupra noului univers artistic leopardian, în reconstrucţia acestei noi mitologii a unui suflet modern, nu este încă echivalentă cu pierderea definitivă a speranţei. Istoria căutării fericirii-umane, ideal neatins niciodată de om, este un-vis care poate să însufleţească numai pe aceia care se mai află încă în zonele candorii, pe copii sau pe poeţi care îşi mai păstrează facultatea magică a ochilor totdeauna dilataţi în faţa universului necunoscut, de la care aşteaptă răspunsuri. Poetul nu a ajuns încă la ţărmurile certitudinii absolutei negări, dincolo de care nu mai există nicio speranţă. Seria de mituri din *Storia del genere umano* urmează simetria de evoluţii a iluziilor şi a speranţei **într-**o măiestrită gradaţie, care alternează între generarea, prăbuşirea, regenerarea iluziilor de fericire date de încă necunoscutul adevăr care le va demitifica lucid. Alternanţa de planuri, de clar obscur a fantaziei prime din *Operette Morali* circumscrie şi liniile de forţă ale meditaţiei leopardiene, ardoarea pasionată a sufletului, atâta de sensibil receptor la toate semnalele vieţii şi ale durerii. Condensarea artistică, concentrarea meditaţiei nu exclude sensul participării şi niciodată cu toate aparenţele de uneori, Giacomo Leopardi nu a fost o fiinţă superioară, care să se considere alienat, departe de frământările omului, în splendida izolare a conştiinţei geniului său.

În cucerirea înţelegerii despre infinitul spaţiului şi timpului oamenii şi-au văzut proiectate limitele sentimentelor şi iluziilor. Fericirea umană are nevoie de asemenea dimensiuni eterne, pentru că în om este înnăscută setea de eternul temporal şi spaţial. Setea de absolut care nu se poate sătura în limitata viaţă umană este o cauză primă a nefericirii omului, protagonistul dramei aspiraţiei spre infinit. Leopardi în *Storia del genere umano*, neacceptând soluţiile transcendentale ale irealismului, ale fideismului, căutând eternul în propria viaţă este izbit de realitatea şi de adevărul care îi distrug o asemenea iluzie, aceluia care nu putuse accepta soluţia creştinismului de exemplu. Gentile, care a avut un mare rol în „reconsiderarea" *Micilor opere morale*, putea să sublinieze cu deosebită ascuţime

caracteristicile filosofării leopardiene. „… Îl materialismo della sua metafisica, îl sensismo della sua gnoseologia, lo sectticismo finale della sua epistemeologia, l'endemonismo pessimistico della sua etica sono… i motive constanţi del brève filosofar leopardiano…" 172 Leopardi, patetic, pasional, încearcă să scuze pe om, care nu este vinovat de destinul său de durere. Eroarea aparţine zeilor mitici, eroarea aparţine Naturii care a implântat în om floarea dramei sale existenţiale, setea de fericire, neliniştea infinită, neputinţa de a o atinge. Trimiţând Adevărul să-i vindece pe oameni d, e fantasmele fericirii, Jupiter, în starea lui olimpiană a simţit profundul fior al nefericirii şi a îngăduit iubirii să coboare, mângâietoare, pe pământ. Această ultimă iluzie, acest vis efemer al iubirii, nu va putea însă înfrânge eternitatea inexorabilă a tragicei condiţii umane.

Personajele mitice din *Dialogo d'Ercole e di Atlante*, îşi transmit reciproc impresiile despre lume şi oameni **într-**o cheie satirică, în replici încărcate de sarcasm care demistifică gravele sensuri umane. Omenirea este acuzată de pasivitate, de somn, de inerţie până la atingerea unei vieţi vegetative. Bătrânul Atlas şi tânărul **semi**zeu Hercule nu arată nicio urmă de simpatie globului terestru care pentru ei nu e decât un obiect de joc. Alegorismul paginilor dialogului îngheaţă compasiunea faţă de moartea lumii, surâsul celor două personaje mitice este surâsul ironiei crude, fără participare la dramatica soartă a oamenilor şi a lumii pierdute **într-**o infinită tăcere.

Dialogo della Moda e della Morte este un alt amar surâs asupra inutilelor zbateri umane, asupra ocupaţiilor superficiale care distrag de la solemnitatea gândurilor despre caducitatea existenţei umane. Concluzia că într-adevăr acest veac este veacul morţii, pecetluieşte funerar cel de al treilea scurt dialog din *Operette Morali*.

Frenezia modernă a maşinismului, trăirea mecanică a oamenilor, preponderenţa maşinii asupra omului reprezintă tema majoră a reflecţiilor din *Proposta di premi fatta dall'Academia dei Silografi17 s*. Leopardi teoretizează alienarea umană, surprinzător diagnostic asupra uluitoarei dezvoltări a maşinii, a dezechilibrului dintre om şi maşină, care în curând nu va fi un instrument util, ci o obsesie acaparatoare, o răzbunare a uneltei asupra inventatorului. Arguţia leopardiană este deosebit de insinuantă în denunţarea unor asemenea prognoze viitoare, ale alienării anilor noştri în care maşinile umanizâ**ndu-**se, (cibernetica o demonstrează, înlocuind atribute ale

memoriei), omul se va mecaniza. Maşinile leopardiene vor putea îndeplini aspiraţiile pe care omul nu le-a putut niciodată atinge, în trista sa condiţie umană. Accentele satirice din *Proposla di premi fatta dalv Accademia dei Silografi* sunt rezultatul aceloraşi amare reflexii generate de o judecată rece, de neparticipare.

O altă demonstraţie fantastică de indiferenţă absolută a naturii faţă de omul care se crede pradă iluziilor, centrul universului, este *Dialogo di un folletto e di uno gnomo*. Ostilitatea naturii faţă de umanitate se manifestă şi în timpul existenţei şi după dispariţia oamenilor de pe pământ. După dispariţia completă a genului uman, existenţa universală continuă fără nicio modificare, ignorând absolut un asemenea cataclism existenţial pentru creaturile care se considerau centre ale preocupărilor universale. Accentele care denunţă prezumţioasa pretenţie a omului la supremaţia universală sunt încărcate de o amară ironie. Rasa oamenilor **s-**a stins, ultimul supravieţuitor a pierit de pe suprafaţa planetei, ca atâtea alte specii ale animalelor antediluviene. Aceia care considerau că lumea a fost făcută şi că există numai pentru ei, acum, dacă ar exista posibilitatea reîntoarcerii din neantul absolut al morţii, ar putea constata, cu uimirea unui orgoliu înfrânt, că fluviile curg netulburate spre mări, că stelele descriu imutabile luminoasele lor orbite pe cer, că întreg universul răsare şi apare, în infinitul timpului şi spaţiului, în absenţa prezentă ca şi în existenţa trecută a genului uman.

Melancolia constatării că pământul pustiu de oameni se roteşte la infinit între polii timpului şi spaţiului, fără a fi înregistrat dispariţia creaturii superioare a scării biologice a existenţelor, este interferată de lucida denunţare a trufiei umane de a considera, antropomorfic, universul construit la dimensiunile umane şi, înzestrat cu caracteristici, cu capacitatea de a se emoţiona, de a fi participant la durerea omului. Această altă uriaşă iluzie de a se considera centrul întregului universal este şi ea definitiv sfărâmată şi omul se reculege în deplinătatea conştiinţei etice care îi impune adevărul proporţiilor sale în univers. Odată mai mult omul leopardian tremură în faţa eternităţii celor două infinite, al spaţiului şi al timpului, în faţa fluidităţii lor ireversibile.

În *Dialogo di Malambrino e di Farfarello*, magul Malambrino, nu altfel decât Faust al lui Goethe, poate cere diavolului cu nume dantesc Farfarello, fericirea. Reprezentantul prăpăstiilor infernale declară în

acest fantastic dialog, imposibilitatea acordării fericirii unui om. Întreaga natură la dispoziţia forţelor demonice nu poate muta, o clipă, soarta omului, căruia îi este implicită, în existenţă, dominarea profundei nefericiri. Nici forţele supreme ale Infernului, stăpânitorii supremi ai Bolgiilor diabolice, nici cerurile nu pot interveni în fatalul destin al genului uman. Nefericirea este echivalentă cu trăirea şi numai trecerea dincolo de existenţă ar putea curma starea permanentei opresiuni, a perpetuei aspiraţii umane spre această iluzie moartă, fericirea. Există o invitaţie la sinucidere adresată omului nefericit din partea demonului, forţă malefică dar lucidă a universului fantastic, straniu şi covârşit de melancolie din acest dialog. Negarea totală îşi pune pecetea sumbră de blestem asupra omului tragic, în trăirea sa, în nefericirea care îi este în suflet tot atât de aproape, ca umbra trupului.

O altă negare absolută a fericirii se face manifestă **într-**o altă coloratură în *Dialogo della natura e di un'anima*. De data aceasta însă dialogul poetic este purtat de natura transfigurată de dorinţa de a**-**şi explica imposibilitatea participării la destinele umane şi un suflet care se desprinde din masa universală, pentru a se încorpora **într-**un om pe pământ. Natura personificată gigantic îşi declară limitele relative la facultatea de a face pe om fericit, sau de a putea împiedica apariţia lui pe lume, de a**-**i împiedica naşterea sau de a**-**i grăbi trecerea în moarte. Există secrete forţe infinite, care transcend şi Natura, limitâ**ndu-**i capacitatea de a transforma destine. Natura, faţă de om şi de forţele care îl transcend are o singură posibilitate de a**-**i acorda sau nu măreţia sufletească, capacitatea uriaşă de a simţi sau de a înţelege. Dar nu poate precipita moartea aşa cum cere *Sufletul* care nu ar vrea să parcurgă întregul arc al unei nefericite existenţe. Aceasta este o altă fatală lege universală, secretă în inexorabilitatea ei, care dramatizează întregul univers şi în primul rând pe om, o altă expresie a „universalei mizerii a condiţiei umane", cum conchide încă odată Leopardi acest tragic dialog, în care pentru prima oară Natura nu se mai prezintă în ipostaza monstrului îngheţat. În faţa îngrozitoarei legi a universalei nefericiri a condiţiei umane: „non c'e piu posto per la satira e per l'ironia, per il divertimento e per la letteratura, mă soltanto per la compassione e per la poesia" …174 Etica leopardiană reafirmă în acest dialog, ca un adevăr neabstract, înfiorat de emoţie, echivalenţa *grandezza-infelicita*.

Planetele pot dialoga, mărturisi**ndu-**şi suferinţa şi prezenţa legii

universale a durerii în *Dialogo della Terra e della Luna*. Bătrâna planetă Terra este covârşită de plictisul universal şi îşi îndreaptă vocea către Lună pentru a-o invita la o conversaţie cosmică, deşi o cunoaşte drept „prietenă a tăcerii". Primele replici se revendică de la o ironie surâzătoare în descrierea stărilor de lucruri de pe pământ în zugrăvirea fantasticei imagini pe care locuitorii Terrei o au despre luminosul satelit. „Locuitorii" Lunii ignoră soarta tereştrilor dar nu ignoră nefericirea: „… ÎI male e cosa comune a tutti i pianeti dell'universo o almeno di questo mondo solare… E penso che il sole medessimo, e ciascuna stella risponderebbero altrettanto…" 175 Pesimismul terestru se înalţă la pesimismul cosmic, în îmbrăţişarea infinită a durerii. Absolutul acestei afirmaţii înfioară până în străfunduri fragila creatură umană prezentă în ficţiunea de înaltă poezie a dialogului dintre astre. Durerea este legea universală a fiecărei molecule înzestrată cu sensibilitate, aruncată în marea infinită a existenţei. Surâsul iniţial al dialogului luminoasei fantazii, a cărei trama clară se desfăşoară **într-**o aură de poezie, se transformă în final **într-**o uriaşă grimasă în faţa dramaticei viziuni a cosmosului pecetluit de nefericire.

Accente satirice puternice se desprind şi din**tr-**o altă pagină din *Operette Morali*, *La scommessa di Prometeo* 17G, cu o construcţie literară complexă, îndeosebi în descrierile unei naturi sălbatice ca în încă neexploatatele Americi. Paginile dense din la *scommessa di Prometeo* narează despre infinitatea mizeriei condiţiei umane de la originile istoriei omenirii până în contemporaneitate. Zborul contemplativ de-a lungul istoriei omului este echivalat cu emoţia sinceră şi cu crearea poeziei şi în paginile acestea de proză.

Dialogo di un Fisico e di un Metafizico, este o dezbatere dialectică asupra marilor teme care sunt totdeauna axa ordonatoare a poeziei şi a prozei lui Giacomo Leopardi, întrebările despre viaţă şi despre moarte. Dialogul este poate cea mai hotărâtă, mai clară aspiraţie a lui Leopardi spre viaţă. Argumentele fizicianului şi metafizicianului sunt diverse, găsite respectiv în zonele materiei sau ale spiritului, dar ele converg în susţinerea tezei care aspiră spre învingerea morţii, spre eliberarea vieţii de copleşitoarea prezenţă a dispariţiei. Fizicianul îi răspunde clar metafizicului: „… se tu a-mi la metafisica, io în attengo alia fisica – voglio dire che se tu guardi pel sottile, io guardo alia grossa, e me ne contento. Pero senza metter mano al microscopio,

giudico che la vita sta piu bella della morte, e de îl porno a quella, guardandole tutte duc vestite". Metafisico: „Cosi giudico anch'io..." 177 Discuţia, pornind de la această afirmaţie şi ajungând după parcurgerea arcului său dialectic la aceeaşi concluzie existenţială, dezbate şi problema valorii vieţii ca durată, cei doi parteneri considerând că durata vieţii este prelungită valoric de intensitatea cu care se trăieşte. Intensitatea trăirii alungă ceţurile învăluitoare ale *noiei*, ale plictisului universal, tovarăşa de drum de totdeauna a nefericirii. Dialogul este tensionat de aspiraţia spre viaţa în durata ei limitată într-adevăr de moarte dar cu posibilitatea elastică de a-i dilata dimensiunile, prin trăirea intensă. Dezbaterea, convingătoare filosofic argumentată lucid, revelatoare pentru „optimismul" leopardian, nu atinge însă creasta poeziei, victoria conceptuală nu este întovărăşită de triumful artei.

Dialogo di Torquato Tasso e del suo genio familiare, se desfăşoară în închisorile în care marele poet fusese aruncat de depresiunile nervoase împinse până la manie, de „spaima" ideologică de preceptele dogmatice ale intransigenţei catolice, care îl va constrânge artistic în a-şi atinge capodopera, *Gerusalemme liberata*, culminaţie literară a sfârşitului Renaşterii pentru a o „recizela ortodox", în *Gerusalemme conquistata*.

Dialogul este-o altă abordare a temei timpului în a cărui ipostază prezentă nu există decât durerea, prezentul scufundat în evanescenţa memoriei care îi păstrează un profil de puritate, şi viitorul unor nesigure speranţe. Prezentul este dezolant, sub semnul apatiei şi al plictisului. Şi timpul şi spaţiul prezent şi înconjurător sunt copleşite de *noia*. Un asemenea prezent nu poate fi depăşit decât prin evadarea din el, evadarea din dura lui realitate, către o zonă de vis. Preceptul acesta este concluzia dialogului şi comandamentul binevoitor al geniului familiar aMui Torquato Tasso, al acelui „spirit" benefic, care i-a stat alături în ceasurile grele ale existenţei sale. Durerea este spartă atunci când se sparge şi realitatea ei prezentă, trecând din prezent în vis. În solitudine se poate visa, singurătatea are aceleaşi atribute ca şi tinereţea, acordând din nou posibilitatea mirării, a contemplării cu ochii dilataţi de întrebări, de nelinişte, de aşteptări şi de speranţe, în faţa nemărginirii universale. Într-adevăr *Dialogo di Torquato Tasso e del suo genio familiare*, colorat de lirism, se revendică de la prezenţa unuia dintre cei mai de seamă poeţi ai Italiei şi Leopardi a reuşit să-i surprindă, încărcat de emoţie, trăsăturile esenţiale ale sensibilităţii

sale.

Capodopera *Operet*telor *Morali* a fost totdeauna considerat *Dialogo della natura e di un Islandese*, prin dramatismul cu care este înfruntată tema primordială a naturii indiferente faţă de om. Fantazia lui Leopardi a izbutit să construiască un sfinx gigantic, o statuie fabuloasă, comparabilă cu enigmaticele monumente atât de straniu antropomorfice din Insula Paştelui sau „monştrii" de la Bomarzo. Gigantica apariţie hieratică în taina pădurilor inextricabile din centrul necunoscut al Africii, poate aminti de creaţiile neliniştitei, fascinantei imagini a „Bântuitului" Edgar Allan Poe. Tenebroasa apariţie care semnifică natura, niciodată descifrată de om, este asaltată de ardoarea unui islandez, reprezentant exemplar al întregului gen uman, animat de setea de a şti, de a primi răspunsuri definitive la întrebări care neliniştesc întreaga omenire, de la îndepărtatele ei origini. Hieratismul „formei" gigantice conturată în atitudinea unei femei uriaşe, nu se înmlădie la nicio neliniştită întrebare. Starea ei imperturabilă, aminteşte *la geante* a lui Charles Baudelaire şi **într-**un sens rembrandtesc şi versul nemuritor: je hais le mouvement qui deplace la ligne" 118.

Nici personificarea Naturii-Sfinx din *Dialogul* leopardian nu râde şi nu plânge niciodată, infinit neutrală, infinit îngheţată. Filosofarea sa este lucidă „iar raţionamentele care exclud participarea la tribulaţiile umane, aspre până la cruzime. În legătură cu orientarea şi concluziile *Dialogului* există în *2 ibaldone* un clar comentariu al lui Leopardi, limitând romantic forţa raţiunii umane în pătrunderea tainelor universale: „... Non şi puo meglio spiegare Porribile mistero delle cose e del Pesistenza universale (vedi il mio *Dialogo della Natura e di un Islandese*, massime în fine) che dicendo essere insuficienţi ed anche falşi, non solo la estensione, la portata ele forze, mai principii stessi fundamentali della nostra ragione..." 119 în faţa infinitului universal omul îşi ridica problema sa existenţială, căutarea fericirii. Dar fericirea nu intră în condiţiile naturii a cărei absolută indiferenţă universală nu poate să fie interesată de un destin singular. Finalitatea naturii este condiţionată de viaţa universala, de totalitatea ei. Acuzată direct de Islandez = „mi risolvo a conchiudere che tu sei nemica scoperta degli uomini..." 180 Natura nu va putea înţelege neliniştea omului care a fugit de la un-pol la altul, ameninţat de gheaţă şi de foc, pentru a-şi căuta răspuns la întrebările chinuitoare. Oriunde, în

univers teribila natură îl urmăreşte pe omul care nu-i poate scăpa. Mecanismul automat al naturii striveşte fără dorinţe, fără conştiinţa actului distrugător. Forţele mecanice ale universului nu pot să fie oprite în infinita lor mişcare oprimatoare. În pădurea de simboluri care îşi răspund cu vaste ecouri, omul neliniştit perpetuu, rătăceşte, tulburat de mister, însetat de cunoaştere, aspirând spre imposibila stare de fericire. În pustiul dezolant al landelor, în nemărginirea îngheţată a Nordului, în jungla arzătoare a Tropkelor, protagonistul genului uman se izbeşte de prezenţa hieratică sublim indiferentă a Naturii, de ale cărei ziduri se sfarămă orice speranţă. Niciun zbor nu se poate înălţa dincolo de munţii care încercuiesc mistere, niciun răspuns nu este dat omului care poate să întrebe în finalul Dialogului ca şi în finalul chinuitei sale existenţe „a chi piace o a chi giova contesta vita infelicissima dell'universo…" 181 Materialismul ideologic al lui Giacomo Leopardi este striat de puternice filoane pesimiste, dar el echivalează cu o culminaţie a acelei activităţi demistificatoare, antiidealiste pe care autorul *Operette*-\of *Morali* a susţin**ut-**o cu luciditate absolută.

Atmosfera de poezie este generată de încordarea energiei umane în faţa forţelor universului, în vibrarea profundă a ecourilor pe care le pot genera marile bătăi la porţile de bronz ale misterului, glasul sonor al omului care îşi aruncă protestul nefericirii sale în faţa întregului univers.

II *Parini ovvero della gloria* este o lungă dezbatere, un lung monolog edificat pe bazele unei argumentaţii solide în legătură cu atât de controversata problemă, care a agitat întreg romantismul european, neliniştita căutare a gloriei. Monologul leopardian, considerat de Francesco de Sanctis drept o lecţie, o proluziune universitară este un colocviu interior, participanţii la dialog fiind două expresii antagoniste ale psihologiei leopardiene. Se pot recunoaşte în această vastă *Operetta Morali*, aşezată, simetric, la jumătatea volumului de proză, sigure elemente autobiografice, vaste fragmente desprinse din uriaşul jurnal de notaţii, denumit *Zibaldone*. Totdeauna filosofia lui Leopardi, cu toată orientarea ei obiectivă nu a putut ignora lirismul, care o interferează, acordâ**ndu-**i specificul, vibrând totdeauna prelung în contact cu poezia, în vasta expunere din *Parini* despre glorie, ideile lui Leopardi se ordonează simetric în demonstrarea supremei dorinţe umane de a trăi după moarte. Autorul acordă o pondere deosebită

afirmaţiilor pe care le face şi lasă impresia că este convins absolut de valoarea lor. Cuvintele lui despre zădărnicia gloriei, care „atunci când o ai în mână nu poţi nici **s-**o atingi, nici **s-**o opreşti ca să nu dispară", nu sunt convingătoare, nu dizolvă aspiraţia permanenta care este sesizabilă în orice rând către cucerirea gloriei, către posibilitatea de a trăi astfel şi dincolo de mormânt. Moartea este uneori justiţiară, atunci când ea poate decanta valorile de zgura lor, când echilibrează imparţial destinele tuturor. În acest examen de conştiinţă cum a putut să fie denumită *Operetta Morale*, *Parini ovvero della gloria*, autobiografismul se face manifest şi în afirmaţia primatului gloriei artei asupra gloriei faptelor. Dubiul ideologic, dialectica alternanţei care caracterizează permanent personalitatea poetului este evidentă şi în relaţia cu o asemenea afirmaţie şi în relaţie cu imposibilitatea de a emite o judecată de valoare absolută, o lege estetică de durată. Leopardi recunoaşte oscilarea aprecierilor estetice, condiţionarea ei de timp şi de evoluţia înţelegerii şi gustului acelora cărora opera de artă li se adresează: „che cerrtezza abbiamo noi che la posterité sta per lodar sempre quei modi di seri vere che noi lodiamo…" Opiniile variază „secondo i tempi, la natura dei; luoghi e dei popoli, i costumi, gli uşi, le persone e a questa varietă. ed inconstamza e forza che soggiaiccia medisimamente la gloria degli scrittori…" 182

Demonstraţia lui *Parini ovvero della gloria* tinde spre concluzia care afirmă vanitatea de umbră care se şterge şi a gloriei. Dar scriitorul care, pentru cucerirea ei, a dus uneori o viaţă de solitudine asemănătoare cu moartea, trebuie să adopte atitudinea unui stoic lucid, să continue aspra cale „con animo forte e grande". Acest suflet puternic şi mare palpită în orice rând al lui Leopardi, chiar atunci când el străbate zonele dezolante ale negării.

Corul morţilor din *Dialogo di Federico Ruysch e delle* suc *mummie* este considerat ca o expresie culminantă a poeziei lui Leopardi. Ca două uriaşe imagini care se răsfrâng una **într-**alta, ca două opoziţii simetrice, moartea şi viaţa, ating în lamentaţiile grave ale versurilor Corului, curba cea mai înaltă a interferenţei lor în determinarea existenţială a omului şi a creatorului. Există o clipă **într-**un an fabulos, de simetrie matematică şi grav de semnificaţii, în care oriunde există morţi, ei se trezesc la viaţă pentru a vorbi despre inexorabilitatea morţii, în acest tragic dualism existenţial. Expresivitatea versurilor din această *Operetta Morale* cunoaişte

modulaţii stranii, inefabile, pentru a evoca această fantastică revenire a morţii pe pragurile vieţii. Există o apăsare enormă în evocarea stării de dincolo, o sondare măiestrită **într-**un vast zăcământ de fantome, **într-**o atmosferă ca de halucinaţie, cu expresii care pot fi şi ale poeticei lui Edgar Allan Poe. Arta lui Leopardi ca şi a lui Giacomo Pascoli şi el evocator al misterului şi al morţii în literatura italiană, cunoaşte o mare culme, atunci când, în atitudinea lui de contemplativ ultra sensibil, el aduce morţii lângă noi, cu realitatea unei alte vieţi, *de dincolo*, pătrunse de marele mister, de necunoscut, izbutind transmiterea senzaţiilor acestei necunoscute, lumi, până la acceptarea ei ca o certă realitate.

La oficiul acesta de intermediar dintre moarte şi viaţă, dintre o realitate necunoscută şi o lume sensibilă în general, poetul italian poate ajunge la o stare „medianica", prin această facultate extraordinară a contactului cu morţii. Există o stare puternică de taine a morţilor, care nu pot uita caracteristicile vieţii în nonexistenţa lor, de dincolo de mormânt. Există o culme de stare fantomatică, o misterioasă realitate, o stranie interferenţă, o magică sugestie verbală. Moartea se ridică din luciditate, din contemplaţia unor viziuni îngăduite numai unui mare poet, spre consistenţa realităţii umane. În rotirea infinitului spaţiului şi timpului, moartea şi viaţa alternează ca oculaţia farurilor, ca stingerea şi aprinderea cu frecvenţă ordonată de o soartă care transcende, care covârşeşte întregul gen uman. Moartea pentru cei care îi aparţin are aparenţa unei alte trăiri, inerte, imemoriale, nesfârşit pustiu, cutremurat de mistere dar nu de spaimă. Morţii îşi păstrează sentimentul existenţei dar nu şi voinţa de a trăi. Ei sunt conştienţi de golul actualei lor existenţe, generată de starea de moarte, surprinsă în esenţialitatea ei, fără tristeţe şi fără de bucurie, egala, infinit de egală cu ea însăşi în veşnicia timpului şi el îngheţat, fără de curgere, mort. Pe ţărmurile morţii se doarme fără de niciun vis, pe ţărmurile vieţii se visează **într-**o perpetuă nelinişte. Imensei curiozităţi care se ridică în rândurile *Dialogului*, reprezentanţii puri ai morţii nu dau niciun răspuns. Răspunsul la întrebările neliniştite ale omului este infinita tăcere, marele semn al inexistenţei. Capodopera leopardiană cunoaşte şi magia expresiei celei mai adecvate pentru a cuprinde întreaga inefabilitate a reconstruirii unei lumi transparente de fantome, pierdute în nemărginirea pustiului morţii: „... Nuova e la fermezza con cui le parole nascono non în onda di canto, mă în legame

segreto, quasi per le loro rădici piu profonde, nuovo e il ritmo liturgico restio ad ogni dolcezza di immagine che non sta irutto di pure dimensioni interne… nuova e la musica ricercata non per esemplificazione di sonorită, mă come intimo acordo di suoni e immagini interne…" 183

În *Detti memorabili di Filippo Ottonieri* Giacomo Leopardi se autoportretizează în figura protagonistului, filosof lucid, cunoscător fără de prejudecăţi al adevărului integral. Privirea lui planează asupra tristei existenţe umane, surâsul lui amar dovedeşte cunoaşterea întregii zădărnicii a eforturilor pe care omul le face pentru a se sustrage inexorabilului său destin. Din nou este dominantă ideea căutării fericirii şi pierderii speranţei. Nimic nu satură foamea de infinit a omului şi Leopardi a izbutit încă odată să-i surprindă perpetua nelinişte, care i-a caracterizat şi lui întreaga viaţă. Protagonistul „spuselor memorabile", Filippo Ottonieri, este poate cel mai uman dintre toate personajele din *Operette Morali*. Experienţa de viaţă şi de meditaţie a lui Leopardi au cristalizat în această transfigurare ideală a unui înţelept a cărui filiaţiune filosofică şi-ar putea găsi ultima ascendenţă în Socrate. El este capabil să-şi compună, înainte de moarte, un epitaf stoic, iluminat de melancolica ironie cu care a putut privi la întreaga, inutila zbatere a oamenilor naufragiaţi pe marea agitată a existenţei. Pentru Francesco de Sanctis *Del ti memorabili di Filippo Ottonieri* era modelul de proză leopardiană, în expresiile care sunt ironice şi negative, dar modulate de o vastă respiraţie în care se simte prezenţa unei participări umane.

Navigarea pe oceanele necunoscute din *Dialogo di Cristojoro Colombo e di Pietro Gutierrez* este comparabilă versurilor simfonice ale rătăcirii pe mare a eroului Ulise din cântul al douăzeci şi şaselea din *Divina Comedie*. Recunoaştem în eroul leopardian pe giganticul său precursor, pe neliniştitul Ulise, gânditor chinuit, bloc de energie umană concentrată, simbol al îndrăznelii geniului omenesc. Cuvintele eroului leopardian, ca şi ale celui dantesc, scapără de îndrăzneala exploratorului. În ei, cei doi poeţi italieni au plăsmuit prototipul omului modern, al descoperitorului, al omului de ştiinţă care poate întâmpina şi moartea, pentru satisfacerea nobilei sale dorinţe de a şti, de a pătrunde în secretele lucrurilor, în centrul marilor opere ale naturii. Infinitatea spaţiului oceanic nu poate transcende omul navigator, încrezător de data aceasta până la urmă, în misiunea sa. Dar

omul este însetat şi de nemărginire, singura caracteristică care îi poate aduce fericirea.

Leopardi revarsă asupra lui Cristoforo Colombo întreaga voinţă de a pătrunde misterul, necunoscutul. De data aceasta există şi speranţa ancorării la ţărmurile unui port echivalent cu dezlegarea unor taine existenţiale. El aspiră, ca şi Giacomo Leopardi, către pământul care va răsări din apele oceanului planetar, punând un termen rătăcirii sub necunoscutele constelaţii, nemaivăzute de ochiul unui muritor. Poezia lui Giacomo Leopardi, mitul leopardian al infinitului din care răsar pământuri noi sau scapără constelaţii necunoscute, echivalente cu dorinţele înfrânte ale poetului, îşi găseşte în dialogul *Cristoforo Colombo* o altă, înaltă caracteristică.

Elogio degli Uccelli a putut să fie considerată de filosofi gravi ca Giovanni Gentile, un mare descoperitor al artei leopardiene în *Operette Morali*, drept un cântec al bucuriei. Într-adevăr, elogiul păsărilor se relevă între paginile de proză. ale lui Leopardi prin**tr-**o spaţialitate melodică, prin existenţa unui surâs de primăvară prezent şi în rândurile şi în sufletul poetului. În descrierea celor mai vesele locuitoare ale planetei, Leopardi transfigurează imaginile bucuriei interzise oamenilor. De data aceasta există şi facultatea ca natura să fie interferată de sensul bucuriei, rândurile lui Leopardi nemaifiind dictate de sumbra meditaţie pesimistă relativă la ostilitatea permanentă a naturii. Adresâ**ndu-**se mai mult inimii decât raţiunii. *Elogiul păsărilor* este o alternanţă muzicală, între contraste de umbre şi lumini, de fulgerări de tristeţe, de dinamism, **într-**o măiestrită succesiune de cadenţe şi de acorduri corespunzătoare poeziei în proză, caracteristică pentru marea majoritate a paginilor din *Operette Morali*. Păsările care zboară în spaţiul *Elogiului* se opun nefericirii universale, ridicâ**ndu-**se deasupra dimensiunilor care o circumscriu. Ele redevin, simbolizând desigur şi aspiraţiile luminoase ale creatorului lor, imaginile vieţii, care poate cunoaşte şi bucuria. Zborurile lor se împletesc din arabescuri vii în aceste pagini surâzătoare unice în proza leopardiană, şi în care arta expresiei culmină pozitiv: „… Sono queste, invece, pagine di splendida letteratura, ricamate con fantasiosa levità… Da questo arazzo variopinto, gioioso e primăverile, fatto di spazio e tramato di voii e di canti, deriva un suggerimento vago di poesia, una poesia che şi alimenta di quella pienezza di vita, e respira in quella esultante condizione d'infanzia, e crea quel paradiso di luminoasa

ebbrezza". 184

Tot o pasăre, dar o pasăre gigantică suspendată între pământ şi cer, este un cocoş uriaş al cărui cântec general, revărsat în fiecare dimineaţă, peste omenire (*Cantico del Gali o silvestre*), a putut să fie înţeles de poet şi transcris în proza poetică, îndeamnă pe oameni, la renaşterea fiecărei zi, să treacă din lumea falsă a visului în lumea realităţii. Cântecul misteriosului cocoş sălbatic, a cărui creastă atinge cerul, este ca o trâmbiţă funerară a deşteptării, după sonorităţile de bucurie ale precedentului *Elogiu* al păsărilor. Variaţia simfonică reia o temă atât de predilectă lui Leopardi, contrastul viaţă-moarte, **într-**o vastă perspectivă, sub semnul unei fantazii într-adevăr cosmice. Imaginaţia poetică se ridică deasupra universului scufundat în apele nemărginite ale tăcerii, în infinita nemişcare pe care o aduce somnul, ca o vastă perspectivă a morţii generale. Prezenţa morţilor din *Dialogul lui Ruysch* izbise cu facultatea magică a poeziei de a reconstrui, în prezent, o realitate atât de inefabilă, a existenţei celor care nu mai trăiesc. În *Cantico del Gallo silvestre* moartea se plasează în timpul viitor, dar cu siguranţa unei legi inexorabile, care atinge întregul univers. Cantica leopardiană este o cantică a morţii, o cantică inspirată, care neagă negaţia, demonstrând lucid, cum lucrurile şi creaturile au, de la naştere, înfiptă sămânţa morţii în ele, cum trăind, în realitate se moare în fiecare clipă. Motivul acesta dialectic care neagă existenţa în chiar parcurgerea arcului ei vital, este dilatat de magia artei leopardiene până la proporţiile cosmosului. Cantica fantasticului cocoş sălbatic, este un modern strigăt existenţial, modulat de ritmuri care echivalează proza lui Leopardi cu poezia. Cântecul acesta de moarte nu este un cântec macabru sau grotesc, ca în triumfurile morţii din evul mediu, sau ca teribilele afrescuri din cimitirele pisane, cântul acesta de moarte este o litanie melodioasă, intonată **într-**o seară de lumină crepusculară. De data aceasta, forma luminează surâzător conţinutul grav. Unda ritmurilor prozei leopardiene din *Cantico del Gallo silvestre* are sonoritatea bătăilor de clopot în apusul definitiv care cade peste lume. Şi Leopardi şi-a putut denumi Cantica melodică, fantastică, emoţionantă, un „lucru poetic".

În *Frammento apocrifo di Stratone da Lampasco*, manuscris care **s-**ar afla în biblioteca călugărilor din Muntele Athos, Leopardi, sub egida acestei fictive descoperiri literare, transmite părerile despre originea şi sfârşitul lumii, atribui**ndu-**le peripateticianului Stratone da

Lampasco. Aceeaşi temă predilectă, despre începutul şi sfârşitul lumii, aceeaşi perspectivă cosmică, aceeaşi aspiraţie permanentă de a înţelege infinitul. Materialismul lui Leopardi în acest fragment *apocrif*, atinge cea mai clară impostare a sa, orientat spre recunoaşterea integrală a materialităţii lumii, a. eternităţii absolute a materiei, care nu are nici început nici sfârşit, ci suferă numai o continuă transformare: „Ma la materia stessa niuno incominciamento ebbe, cioc a dire che el la e per sua propria forza ab eterno…" 18 j în comparaţie cu eternitatea materiei timpul, nu numai uman, ci însuşi timpul cosmic, îi este subsumat. Chiar când se vor stinge planetele universului anihilat, se vor forma noi lumi, noi făpturi, noi ordine şi serii ale lucrurilor. Se recunoaşte astfel materiei ca şi naturii facultatea eternă de a-şi fi arhitect creator, de a fi însufleţită de trăire, de o curgere circulară infinită, mereu reînviată. Natura la Giacomo Leopardi nu a putut niciodată să fie edenică. El a sigilat-o totdeauna cu legea vieţii sale, cu durerea, dar şi cu luciditatea meditaţiei sale. Şi a fremătat totdeauna în faţa infinitului ca şi în acest *Frammento apocrifo di Stratone da Lampasco*.

În *Dialogo di Timandro e di Cleandro*, Giacomo Leopardi face bilanţul literar al operei sale, după o analiză îndelungă, după o profundă scrutare în conştiinţa sa de scriitor. Autoanaliza indirectă nu are tonuri apologetice, constituind totuşi o pledoarie pentru propriile idealuri estetice. Leopardi justifică înalta misiune a scriitorului, utilitatea pe care o poate aduce nefericitei omeniri, mesajul de artă şi de frumuseţe, descoperirea adevărului şi transmiterea lui. Scrisul nu trebuie să fie mistificator, el are în el însuşi facultăţi consolatoare, chiar atunci când exprimă un aspru adevăr, chiar atunci când este încărcat de toată tristeţea lumii. Mesajul lui va vibra totdeauna, chiar când transmite datele unui destin advers, de fiorul participării, al adeziunii la tot ce este caracteristic umanităţii însetată de cunoaştere, înfiorată de taine, aspirând spre infinit. Există în acest dialog justificarea literaturii leopardiene, a lucidului ei pesimism, determinat de o conştiinţă clară în faţa universului. Întreaga tendenţiozitate a dialogului se interferează cu excepţionala notaţie din *Zibaldone*, din 4 octombrie 1820 şi justifică literatura sa şi a tristeţii universale prin încărcătura de emoţie, de sinceritate, de adevăr. Există aci, desigur, cheia de cristal a deschiderii structurilor literare, a psihologiei profunde a lui Giacomo Leopardi, tânăr vibrând ca o imensă cutie de

rezonanţă, la toate ecourile vieţii şi ale morţii, ale tainelor şi ale adevărurilor lucid revelate: „… Hanno questo di proprio le opere di genio, che quando anche rappresentino al vivo la nullită delle cose, quando anche dimostrino evidentemente e facciano sentire Finevitabile înfelicită della vita, quando anche esprimano le piu terribili disperazioni, tuttavia ad un'anima grande che si trovi anche in uno stato di estremo abbatimento, diinganno, nullită, noia e scoraggiamento della vita, o nelle piu acerbe e mortifere dizgrazie (sta che appartengono alle alte e forti passioni, sta a qualunque altra cosa); servono sempre di consolazione, raccendono l'entuziasmo, e non trattando ne rappresentando altro che la morte le rendino, alrneno momentaleamente, quella vita che aveva pierduta… Io se che letto Werther mi sono trovato caldissimo nella mia disperazione, letto lord Byron, freddissimo, e senza entuasiasmo nessuno; molto meno consolazione…" lsa Poezia a fost totdeauna pentru Giacomo Leopardi facultatea predominantă a întregii creaţii, lupta permanentă între umbră şi lumină, alunecarea unor planuri rapide cu viziuni necunoscute, pătrunderea interioară în miezul vieţii lucrurilor, forţa de a fi bun şi durerea pe care o acordă solitudinea. Aceste cântări telurice sau cosmice, care au fost *Operette Morali*, orchestrate pe motivele tristeţei, spaimei metafizice, aspiraţiei spre nesfârşit, armonizează în final fraza seninătăţii.

Dialogul *11 Copernico* este unul dintre cele mai bizar ironice din *Operete Morali*. El dimensionează odată mai mult, în faţa infinitului, realele proporţii ale omului şi ale concepţiei sale antropomorfice, care în trecut a avut îndrăzneala, potrivit concepţiei geocentrice, să aşeze în centrul universului acest atom de pulbere pierdut în infinitul sideral, care este pământul. Copernic, protagonistul alături de Soare al acestui alert dialog, scurtă comedie în patru scene, a readus pământul şi pe om la starea sa reală, spaţiind cerurile ptolemaice, sfărâmând predestinarea dogmelor religioase relative la pământul ales. Tonul ironic permanent din *11 Copernico*, banalizează voit marile realităţi cosmice, în prosopopeea care personifica Soarele înţelept sau sprintenele lui „serve", orele luminii.

Există o atmosferă de ironie superioară, dar nu amară, ci surâzătoare, în dezvelirea şi a acestor realităţi care îl transcend pe om, de veşmintele lor de taină. Cosmosul se micşorează proporţional direct cu capacitatea umană de înţelegere. Dimensiunile lui devenind

sesizabile nu mai oferă contemplaţiei umane posibilitatea naufragierii în infinit.

În *Dialogo di Plotino e di Porfirio*, pesimismul universal este învins de solidaritatea umană, dialogul preanunţând parcă capodopera poeziei care este *Ginestra*, Pesimismul niciodată nu a anihilat profunda umanitate a poetului, contemplarea lucidă, compasională a destinului omenesc. Înfrăţiţi sub semnul durerii, trăind solidar o soartă cu caracteristici comune, acestea sunt premisele şi concluzia luminoasă a dialogului lui Plotino şi Porfirio. Porfirio a hotărât, stoic, să-şi întrerupă voluntar o existenţă în care **s-**a convins (anacronic eclesiatic) de vanitatea tuturor lucrurilor. El trasează în apărarea tezei sale relativă la dreptul omului de a părăsi viaţa zadarnică, un fel de istorie a actului sinuciderii, din îndepărtata antichitate şi până la contemporanii săi. Lunga confesiune care demonstrează vanitatea existenţei găseşte accente dramatice în evocarea nefericirii universale. Plictisul este o altă ipostază a existenţei şi o transcende, până la hotarele eternităţii. Protagonistul sinuciderii nu se izolează în turnuri pentru a-şi striga disperarea, el nu ignoră realitatea care îl înconjoară ca apele mării, el nu evadează în visul efemer pe care îl aduce mica moarte a somnului, ci se dovedeşte a fi un om plenar, în mijlocul unor ruine ale iluziilor sau speranţelor vane. El nu mai doreşte să trăiască în mijlocul acestui imens pustiu al visurilor luminoase, în abisurile speranţelor moarte, nu mai doreşte să ducă mai departe uriaşa povară a unei vieţi descărcată de iluzii. Această analiză lucidă este a unui intelect raţional apt să înţeleagă plenar precara condiţie umană, universalitatea strădaniilor inutile pentru cucerirea unei noi încrederi în viitor. El este conştient că actul sinuciderii este sălbatic şi antiuman, dar logica ultimă a raţionamentului său impecabil îl împinge spre înfăptuirea lui. Dar de cealaltă parte se ridică principial sentimentul apărat de Plotino care, susţinând existenţa tristeţii vieţii şi a realităţii universale a plictisului şi a durerii, declara înalta datorie a omului de a trăi, cu toată profunda nefericire a condiţiei umane, în numele unei legi de solidaritate umană, de compasiune faţă de semenii săi, faţă de strânsa legătură a prieteniei care poate învinge şi moartea, prin forţa ei consolatoare: „Viviamo, Porfirio mi-o e confortiamoci insieme, non ricusiamo di portare quella parte che il destino ci ha stabilita, dei Mali della nostra specie. Şi bene attendiamo a tenerci compagnia l'un l'altro e andiamoci încurajgiando, e dando mano e soccorso

scambievolmente; per compiere nel miglior modo questa fatica della vita. La quale senza alcun fallo sară brève. E quando la morte verră, altora non ci dorremo – e anche in quell ultimo tempo gli amici ei compagni ci conforteranno – e ci rallegreră îl pensiero che, poi che saremo spenti, essi molte volte ci ricorderanno, e ci ameranno ancora…" 187 Scepticismul, pesimismul leopardian se dizolvă astfel **într-**o mare undă umană, **într-**o profundă vibraţie de participare la viaţă.

Dialogo di un venditoare d'almanacchi e di un passegere m, se înseriază între cele mai realizate *operette morali*, pentru Francesco de Sanctis fiind chiar „cel mai inspirat dintre dialoguri". Există învăluitoare o aură poetică, în care un nucleu de taine scapără de lumini fascinante. Există un înalt surâs ironic, dar nu amar, ci compasional deasupra întregului *dialog* care reia tema nefericirii, temele spaţiului şi infinitului temporal, tainele morţii şi vieţii care se înscriu, transcendental, dincolo de dimensiunile de percepţie ale omului. Există prezentă puternic aceeaşi sete neliniştită de absolut caracteristică fundamentală a marei poezii de tip leopardian. Speranţa necunoscută are o mai mare forţă de atracţie decât un destin previzibil. Puterea de penetraţie a lucidităţii lui Giacomo Leopardi este maximă în scurta proză a acestui dialog, distrugătoare în final a iluziilor. Şi în aceste rânduri aeriene în ritmica lor alternanţă de întrebări şi răspunsuri, creând uneori un arabesc graţios se face manifestată tendinţa etică a poetului de a afirma totdeauna adevărul, împotriva amăgirii iluziilor. Această energie tensionează arta leopardiană în liniile ei de forţă. Romantismul lucid leopardian este înfiorat de melancolie, de modulaţia unor mari voci interioare, care caută să exprime profunde experienţe de trăire aflate sub semnul absolutului, sub semnul căutărilor, sub semnul întrebărilor fără răspuns. Dialogul este şi expresia clară a marelui instinct vital, inerent creaturilor lansate din misterul universal pentru o scurtă trecere pe pământ. El are puritatea unui diamanc îndelung şlefuit, cu strălucirea şi duritatea lui maximă pe scara comparaţiilor minerale şi umane. Incandescenţa iradierilor este a unei voinţe concentrate închise în limitele destinului uman căutând să răsfrângă şi asupra altora, luminile cunoaşterii depline. O negaţie absolută, pe care forţa artei şi a eroismului de a afirma adevărul integral, o aruncă dincolo de limitele pesimismului.

Dialogo di Tristano e di un amico are, scria Francesco de Sanctis, solemnitatea unui testament. Poetul are luciditatea supremă de a recunoaşte infinitul pustiului vieţii şi al nefericirii umane şi de a invidia soarta morţilor: „Să mi fosse proposta da un lato la fortuna e la fama di Cesare e di Alessandro netta da ogni macchia, dall'altro di morir oggi, e che dovessi scegliere, io direi, morir oggi, e non vorrei tempe a risolvermi…" 180 Tonul predominant din *Dialogo di Tristano e di un amico* se revendică de la ironie, este străbătut de o puternică coloratură polemică, împotriva secolului prezent, împotriva cuceririlor sale tehnice ori culturale. Este parcă prezentă atmosfera din *Querelle des anciens et des modernes*, în polemica amară cu inovatorii formelor, cu multe reminiscenţe din *Palinodia al marchese Gino Capponi*. Luciditatea lui Tristan sub a cărui mască tristă zâmbeşte amar Giacomo Leopardi, în ultimul apel pe care îl adresează pentru cunoaşterea integrală a adevărului, respinge energic vanitatea iluziilor, deşertăciunea amăgirilor vieţii. Raţiunea necesară a conştiinţei leopardiene nu este a imaginaţiei, ci a lucidităţii demistificatoare. A invidia morţii şi a-şi dori schimbarea sorţii cu a lor, este concluzia aceluia care nu mai speră nimic de la viaţă. Dar emoţia profundă este distilată în fiecare rând al *Dialogului*, în solemnitatea contemplării unui infinit transcendental, în faţa porţilor gigantice ale misterului de dincolo, în faţa nefericirii fascinante. Tristan este simbolul *Operet*telor *Morali*, al întregii opere a lui Leopardi, carte de visuri poetice şi de melancolie, emblematice semne pentru condiţia umană a creatorului. Personalitatea leopardiană, cristalizată în afirmaţiile contrafigurii denumită simbolic Tristano, nu se lasă înşelată de optimismul fals al contemporanilor, pesimismul lui fiind echivalent cu luciditatea care trebuie să-i caracterizeze pe omul adevărat.

Lirismul pătrunde în proza *Operet*telor ca o prezentă fluidă palpitând cu freamătul intensei participări a poet ui ui la viaţă, cu toată facultatea raţiunii care îl orientează spre pesimism. Totdeauna a existat în paginile *Dialogurilor* leopardiene un echilibru de armonie, în care **s-**au încadrat structural atâtea variate imagini, figuri şi situaţii, peisaje, mituri şi personificări, alegorii, **într-**o culegere omogenă, care niciodată nu a coborât spre didacticism, sub nivelul artei. Unitatea lor spirituală cristalizează unitatea personalităţii lui Giacomo Leopardi, romanticul nostru contemporan.

PROZA VARIA: ZIBALDONE, PENSIERI, EPISTOLE

F aimosul „maculator”, uriaşul carnet de însemnări denumit de poet *Zibaldone di pensieri*, cele mai mult de 111 *meditaţii* şi cele nouă sute treizeci şi una de scrisori, alcătuiesc, în acest subcapitol *varia*, radiografia cea mai lucidă a scheletului gândirii şi sufletului leopardian, dimensiunile universului său interior, întrebările în faţa marilor teme ale vieţii şi ale artei, ale culturii contemporane. *Lo Zibaldone* este şi un lung monolog interior, un sondaj sincer în profunzimi o serie de reflexii şi de observaţii literare şi filologice, notate cu o rară tenacitate de-a lungul a cincisprezece ani de intense lecturi şi meditaţie. Imensa oglindă care este *Lo Zibaldone* reflectă puternica personalitate a protagonistului însemnărilor, dar şi trăsăturile caracteristice ale contemporaneităţii sale, răsfrânte în schimbătoarea prismă a sufletului poetului recanatez. Fervoarea de a trăi şi de a lăsa o traiectorie luminoasă a trecerii pe pământ ordonează aparenta confuzie a miilor de pagini, totdeauna scrise cu voinţa participării, în efervescenţa dinamică a vieţii, fără maturizare deplină, dar sub un semn arzător-vulcanic, de a ţâşni ca o magmă fierbinte spre cer, ca o plasmă care aşteaptă tipare ideale i pentru a se modela. Subtilitatea unor reflexii nu falsifică genuinitatea, spontaneitatea, prospeţimea lor. În materia lor fierbinte se pot imprima urme care nu se vor mai şterge niciodată, lava meditaţiei pietrificâ**ndu-**le conturul, pentru a**-**l transmite viitorului. Amplitudinea ondulării gândirii leopardiene este amplitudinea vieţii sale, trăită intens, totdeauna, chiar atunci când aparentele declaraţii o dezic. Această lungă confesiune, acest vast jurnal de bord, scris pentru amintiri viitoare, comentariu luminos al studiilor, al proiectelor de activitate creatoare, al intenţiilor artistice este şi un imens suspin, o uriaşă respiraţie, o mare încercare de eliberare, mărturia cea mai fidelă a lungului chin fizic şi sipiritual al poetului, al neliniştitelor sale căutări etice şi estetice. Setea de absolut a lui Leopardi se manifestă şi în aceste sute şi sute de pagini dominate de individualismul, de conştiinţa condiţiei sale de scriitor, de încrederea implicită în propria valoare. Meandrele gândirii lui Leopardi se contorsionează, uneori alogic, în raţionamentul lor, dar totdeauna există, în acest labirint grandios, un fosforescent fir al Ariadnei, adevărul integral, pe care poetul îl urmăreşte cu disperarea aceluia care vrea să se smulgă din tenebre, pentru atingerea zonelor de lumini. Această lungă confesiune era o conversaţie intimă, cu sine însuşi, şi nu a existat niciodată dorinţa ca

aceste notaţii să fie publicate. *Lo Zibaldone* trebuia să rămână o imensă mină secretă ale cărei filoane bogate de minereu erau săpate pentru a topi metalul preţios al artei. Nu se poate susţine de către un exeget lucid armonia artistică a notaţiilor scriitorului, ele alcătuind doar scheletul ramurilor pe care diamantele salinelor din Salzburg pot cristaliza. Aci sunt însemnate nucleele, nodurile iniţiale, care se vor transforma în arta *Cânturilor* sau a *Operet*telor *Morali*. Primele fragmente, dimensiunile de început, iluminările artei sunt prezente în *Lo Zibaldone*, aci se fac auzite primele preludii ale magicelor melodii viitoare. Jurnalul este o lungă şi aspră pregătire pentru ascensiunea către cele mai luminoase şi înalte creste, împlântate în violetul cerurilor Italiei literare.

Dar *Lo Zibaldone*, interpretat de exegeţi ca o istorie dinamică a spiritului leopardian, oferă şi posibilitatea de a distinge precisele coordonate ale gândirii sale filosofice, de la evanescenţa speranţei unei meditaţii creştine până la materialismul care afirmă răspicat că şi gândirea cea mai subtilă este doar materie. De la iluminismul francez sau italian, de la Voltaire sau Rousseau care îl poartă spre anihilarea teismului, până la asprele polemici romantice, cuiba meditaţiei lui Leopardi se modulează în afirmaţiile din *Lo Zibaldone*, cu acel pathos al participării care este atât de specific poetului *Infinitului*. Modernitatea însemnărilor din *Lo Zibaldone*, interferenţele de filo? ne problematica amplă, îl aduce pe Giacomo Leopardi lângă neliniştea contemporană. Document amplu al genezei creaţiei leopardiene *Lo Zibaldone* demonstrează facultatea majoră a poetului de a putea analiza în profunzime, introspectiv, sufletul său, ecou al universului. Există în *Jurnal* o atmosferă de sentimentalism care atenuează totdeauna rigiditatea meditaţiei austere, reflexia lucidă, îngheţată în claritatea ei. Sufletul proteic al lui Leopardi proiectează asupra imensului repertoriu de fapte de cultură, de notaţii şi de idei, întreaga sa capacitate de cuprindere şi de descifrare a sensurilor existente în marea carte a universului. Publicarea *notaţiilor* a însemnat o mare revelaţie pentru „ortodocşii1 leopardieni care nu-l cunoşteau decât pe poetul tristeţii şi pesimismului universal. Documentul acesta, un adevărat monument de erudiţie, a demonstrat extraordinara cultură a poetului, rod al anilor îndelungi de studiu nebunesc şi disperat, excepţionala lui precocitate. Documentul are valoarea vastelor zăcăminte de minereu dar şi valoarea deplinei sincerităţi a confesiunii,

a mărturisirii patetice, directe, fără finalitatea transformării, a transformării prin cizelarea artei. *Lo Zibaldone* este pentru asemenea raţiuni un imens document uman, în manifestarea implicită a notaţiilor cotidiene a unui strict autocontrol intelectual. El este în acelaşi timp un vast laborator, un atelier în care stau îngrămădite şi instrumentele de lucru ale unui creator şi materia plăsmuirilor viitoare. De aceea aceste pagini, niciodată cizelate pentru a-şi căpăta o autonomie estetică, cuprind îndeajuns de multe repetiţii, simple notări, fişe informative a căror sursă de referinţă nu este totdeauna indicată. Aceste notaţii, reflexe directe ale lecturilor, uneori nu total asimilate, urmăresc curba evoluţiei gândirii lui Giacomo Leopardi. Aceste notaţii sunt însă de cele mai multe ori înregistrările seismografice ale undelor cutremurelor interioare, rapide transcrieri ale mutaţiilor stărilor sufleteşti. Există şi înregistrări fidele ale comportamentului persoanelor înconjurătoare, ale mediului natural, ale mediului familiar, ale situaţiilor şi lucrurilor contingente personalităţii multiforme a poetului atât de sensibil la mutaţii. Analiza datelor din acest atelier, a materiei care arde în mari creuzete, variată extrem în dimensiunile ei tematice, duce de la artă la ştiinţă, de la muzică la poezie, de la filosofie la considerente politice, de la judecăţi critice asupra unor autori la sinteze asupra secolelor şi curentelor literare. Filologia va avea un loc central în mozaicul imens al *Zibaldone*lui şi se pot nota cu emoţie observaţiile pertinente ale marelui poet asupra limbii române. Totdeauna va fi prezentă în *Lo Zibaldone* aspiraţia lui Leopardi spre infinit, spaţial sau temporal, spre analiza lucidă a trecutului şi viitorului umanităţii, mai mult decât a prezentului în care el trăia. Pentru Leopardi oamenii sunt încă în stare de fapte eroice, pentru cucerirea deplină a ştiinţelor şi a artelor. El poate deplânge imensa nefericire a războaielor care sunt totdeauna generate de cei puţini, dar purtate, spre nefericirea lor de cei mulţi.

În *Zibaldone* Giacomo Leopardi face elogiul solitudinii creatoare ca şi Francesco Petrarca, poetul care dorea claustrarea în mănăstiri pentru poezie. El considera însă foarte hotărât că solitudinea nu este în general făcută pentru om, care trebuie să fie totdeauna integrat în societate. El subliniază cu o orientare rinascimentală concepţia omului activ, considerând că finalitatea vieţii, justificarea condiţiei umane este activitatea intensă, continuă. Omul care se poate adapta la orice, nu se poate adapta la inactivitate: „… îl non fare, îl non vivere, la morte e Tunica cosa di cui l'uomo sta incapace, e alia quale non possa

avvezzarsi. Tanto e vero che l'uomo e nato per fare…" 190 Această concepţie modernă a lui Leopardi asupra activităţii permanente, justificatoare a condiţiei umane, interferează surprinzător de actualele idei asupra problemei tineretului. Giacomo Leopardi poate să fie considerat un exponent al poeziei şi al frământărilor unui suflet totdeauna tânăr, totdeauna chinuit de întrebări fără răspunsuri, de neliniști universale, de sete de infinit, de puritate şi de absolut. Cu juste intuiţii pedagogice, el poate recunoaşte eroarea fundamentală a educatorilor care doresc să impună fluidităţii tinereţii tiparele înguste ale modelelor maturităţii sau senectuţiilor, care nu discern atributele noi ale naturii invincibile, diferenţiatoare pe anumite trepte biologice ale gusturilor şi necesităţilor umane. În aceste pagini se conturează net portretul tânărului poet recanatez. Giacomo Leopardi, contrariat, de neînţelegerea celor din jur, în marea lui sensibilitate, în fragilitatea spiritului său, în aspiraţia spre fericire, îşi întoarce toată capacitatea existenţei sale către moartea sufletului, deveni**ndu-**şi duşman, căutând pretutindeni suferinţa. Un educator va trebui să fie un mare prieten, înţelegător al treptelor vârstelor, care nu va încerca niciodată să pună în lanţuri primăvara. Un tânăr lovit în zborul imaginaţiei şi al speranţelor va fi un nefericit, lipsit de frumos, lipsit de adevăr. Nefericirea sa va fi echivalentă cu inactivitatea, cu moartea. Omul adevărat, omul activ urăşte nefericirea, deşi ea este caracteristică întregului gen uman. *La noia*, neagra melancolie, contrarie vieţii, nonexistenţa este cel mai intolerabil dintre sentimente. Ea dimensionează giganticele prăpăstii ale golului sufletesc fiind cea mai sterilă dintre pasiunile umane, „figlia della nulită e madre del nulla". Ea poate împinge pe om spre sinucidere. Actul sinuciderii este considerat de Leopardi contrariu naturii. Dar după opinia sa, omul nu mai trăieşte natural, neascultând decât de legile pe care le-a creat raţiunea sa. Animal raţional, omul este deosebit de animalele naturale şi deci poate urma îndemnul raţiunii care demonstrează utilitatea morţii, atunci când omul se află pe culmile disperării. Este absurd să refuzi fiinţei raţionale, care este omul, dreptul de a folosi sinuciderea ca un leac definitiv, care este şi o mare probă a nemuririi, demonstrând că teama de moarte nu este înnăscută în om. Dar omului îi este poate înnăscută speranţa, care este nesfârşită ca şi aspiraţia spre fericire. Ea nu părăseşte, la nicio vârstă, pe om, care nu poate trăi fără a spera. Pierderea speranţei va însemna totdeauna moartea.

Însemnările din *Zibaldone* în jurul noţiunii de patrie, deploră, ca şi în *Canti*, prostraţia contemporană a Italiei arătând că patria este astăzi „un puro nome, mentre fra gli antichi era la somma e la piu cara di tutte le cose…" 191 Cât timp oamenii erau gata să moară pentru patrie viaţa lor a fost fericită. Noţiunii de patrie i se asociază de multe ori noţiunea de glorie. Omul poate aspira către ea în viaţă sau în moarte pentru a-şi înscrie nemuritor numele în amintirea contemporanilor sau a viitoarelor generaţii. Gloria literară este însă o vană noţiune în Italia poligrafă unde există mai mulţi scriitori decât cetitori. Aspiraţia spre glorie este ca şi aspiraţia spre infinit, caracteristică atât de specifică omului, niciodată mulţumit de limitele între care se zbate, şi care caută totdeauna să-şi dilate, dincolo de orice hotar, întreaga, complexa sa personalitate. Infinitul nu poate să fie atins, dimensiunile lui pot fi numai imaginate. În imaginaţie este condensată întreaga frumuseţe a lumii. Ea este baza literaturii şi artelor, dezvoltării ei îi este necesară fericirea, cu ajutorul ei **s-**au descoperit marile adevăruri, tainele naturii au putut să fie descifrate. Cu ajutorul imaginaţiei omul înzestrat şi cu sensibilitate poate sesiza raporturile secrete dintre lucruri „percepisce una seconda dimensione degli oggetti reali…" 182 Imaginaţia putea să fie stimulată (şi Leopardi o declară răspicat în *Zibaldone*, ca experienţă proprie), prin uzul tutunului sau al vinului (!): „Îl vino / ed anche îl tabacco e simili cose /… non pur giova all'immaginazione, mă eziando all'int. dletto, ed all'ingegno generalmente, alia facoltă di ragionare, di pensare, di trovar delle verită ragionando (come ho provato piu volte per esperienza) 193. Exaltând plăcerile tutunului, mai nevinovate *decât* oricare altele, Giacomo Leopardi **s-**a putut apropia şi de un subiect considerat tabu de estetica vremii, notâ**ndu-**şi impresiile despre pederastie. Acest mare admirator al Antichităţii şi-a exprimat nedumerirea estetică faţă de mitologia şi arta Greciei care a introdus un astfel de argument, considerând inestetic amorul natural. Leopardi considera pederastia o barbarie umană, un viciu infam extrem de vătămător pentru societatea umană.

În *Zibaldone* Leopardi a emis şi opinii critice despre artă şi literatură, despre marii scriitori ai lumii, din îndepărtata Antichitate şi până la aceia care erau înscrişi în aria vremii sale. Pentru el, Homer este monumentul cel mai înalt al epocilor îndepărtate, cea mai armonică realizare a poeziei antice, fabuloasă în misterele v. ieşii de

atunci, fabuloasă în poetica sa desăvârşită. Cel mai sublim filosof al Antichităţii îi apare a fi Platon, întruparea facultăţii supreme de a abstractiza, creatorul îndrăzneţ al unui sistem filosofic care a căutat să circumscrie în investigaţia sa, întreaga existenţă. Eternitatea ideilor sale a fost transmisă viitorului prin arta suprem rafinată a expresiei.

Întors către literatura ţării sale, Leopardi îl considera pe Dante întruparea poeziei italiene, comparabil doar lui Homer. Dante este considerat (judecata lui Leopardi corespunde celor mai moderne, actuale exegeze dantești), primul poet modern al Europei, acela care întoarce spatele evului mediu şi păşeşte spre soarele iradiant al timpurilor care preanunţă Renaşterea. Infinitei forţe morale a lui Dante, Leopardi îi recunoaşte grandoarea, demnă de orice înalt elogiu, capacitatea de a fi cel mai vast ecou sonor al contemporaneităţii. În acelaşi timp, Leopardi recunoaşte pătrunderea întregului univers literar dantesc de o undă puternică de lirism: „La *Divina Commedia* non e che una lunga lirica, dov e sempre în campo îl poeta ei suoi proprii affetti…" 194

Lui Francesco Petrarca, Leopardi, care a publicat, însoţită de note, şi o ediţie a *Cançonierului*, îi recunoaşte marele merit de a fi fost primul dintre italieni, care a scris versuri în care cristalizează, ca şi în ale sale, istoria unui suflet neliniştit, chinuit între pasiune şi meditaţie, între sacru şi profan, oscilând între viaţă şi moarte. Îi recunoştea spontaneitatea de sentiment şi admirabila armonie a formei, melancolia care-i transfigura sensibilitatea atât de modernă. Lui Boccaccio, adus de multe ori în paginile *Zibaldon*elui, relative la probleme stilistice, Leopardi îi nega – injust –, eleganţa prozei.

De altfel poetul nu a pătruns în profunzime nici caracteristicile Quattrocento-ului, secolul Renaşterii, această hotărâtă cotitură în istoria omenirii. El îi reproşa calchierea ortografiei italiene pe modele latine, pe care umaniştii italieni le transcriu direct din clasicii Antichităţii. În secolul următor, în Cinquecento, le găsea merite mari latiniştilor italieni care puteau fi consideraţi chiar superiori anticilor latini. Pentru el Cinquecento era secolul de aur al literaturii şi: „… porto al piu alto grado di perfezione e di universalită la lingua italiana…" 195 în reprezentanţi iluştri ai secolului ca Niccolò Machiavelli îl vedea, lucid, pe fondatorul politicii moderne, iar în Torquato Tasso pe singurul poet al Italiei după Francesco Petrarca. Nefericit mai profund decât Dante, şi el izbit de un destin advers dar

niciodată abătut, Torquato Tasso a putut să fie un autoportret peste veacuri al poetului recanatez, căruia vizita la mormântul umil de pe Gianicolo al autorului capodoperei *Gerusalemme liberata*, i **s-**a părut singurul moment solemn al primei sale călătorii romane.

Leopardi a putut caracteriza şi involuţia cenuşie a secolului al XVII-lea, recunoscâ**ndu-**i rafinamentul formal şi corupţia conceptuală. Era un secol al metaforismului excesiv, în care vigoarea verbului dantesc nu mai putuse răsuna, *Divina Commedie*, ca un simbol al italienităţii dispărute, nemaifiind tipărită, niciodată. Frumuseţea se confunda cu metafora excesivă, ideea era abolită. Tot intuiţia critică foarte precisă a marelui cititor, care a fost totdeauna Leopardi, a reuşit să caracterizeze pe Chiabrera, cel care glumea cu poetica, pe Filicaia, totdeauna în căutarea sublimului, pe Fulvio Testi, Redi sau pe Bartoli, pe care îl putuse considera drept un Dante al iprozai italiene. Un loc de seamă, cu totul justificat i-l acorda în aria Seicento-ului, înverşunatului adversar al spaniolilor dominatori, marelui talent al acestor vremuri aspre pentru Italia, Traiano Boccalini. Admira îndeosebi *Ragguali di Parnasso* (Ştirile din Parnas), acest adevărat caleidoscop, însufleţit de forţa artistică a lui Boccalini. şi în care zeci de personaje sunt actorii unei vaste tragicomedii a cărei scenă este muntele Parnas, protagonistul Apolo, iar acte sunt cele două sute de *ştiri* pe care autorul le transmite din acel fantastic tărâm, reprezentând în realitate, alegoric şi cu tendenţiozitate satirică, lumea celor vii şi actualitatea Italiei contemporane. Se impune o analiză a unei probabile apropieri între *Ragguagli di Parnasso* şi *Operette Morali*.

În Settecento Leopardi recunoaşte secolul Academiilor şi preponderenţa literaturii filosofice, considerând şi rolul nefast al stilului arcadic, al acelor poezii care nu sunt „nici carne nici peşte". îl elogiază pe marele Astigian, pe Vittorio Alfieri, pe acest adevărat scriitor şi filosof care a purtat pe scene lupta împotriva tiraniei. Lui Parini îi va recunoaşte starea de fin literat dar nu profunzimea poeziei, necunoscând pasiunea atotcopleşitoare care îl creează pe poet, chinuit de întrebări şi de nelinişti. În schimb lui Vincenzo Monti, despre care scrie mult în *Lo Zibaldone* îi recunoaşte originalitatea poeziei, noutatea, profunzimea imaginaţiei, dar nu a sentimentului. Îi lipsesc marile arderi interioare, elanurile, nu este un poet alinimii. Îi subliniază excepţionalele calităţi de traducător „squisitissimo" al *Iliadei* homerice.

În anii secolului său Leopardi vedea o producţie literară neînsufleţită, scriitorii italieni fiind lipsiţi de vigoarea exprimării. El se ridica încă odată împotriva exagerărilor romantismului care exalta urâtul şi excesul împotriva armoniei şi frumosului imaginaţiei. El reproşa scriitorilor care se revendicau de la această şcoală a Nordului, tendinţa generală de a-şi alege subiectele din alte realităţi decât ale patriei şi cerului lor, le reproşa extravaganţa în care **s-**au precipitat căutând, totdeauna excesiv, originalitatea. Un exemplu pentru o asemenea poezie este Byron a cărui psihologie stranie Leopardi nu o poate înţelege, după cum nu poate pătrunde, fără un comentariu, obscuritatea voită a poemelor poetului englez. Poezia byroniană nu îşi poate comunica direct mesajul către lector, contorsionată după tiparele bizarilor ei protagonişti în poezia vremii sale Leopardi constata prezenţa dominantă i melancoliei: „Se v ha oggi qualche vero poeta, se questo sente mai veramente qualche ispirazione di poesia, e va poetando seco stesso, o prende a scrivere sopra qualunque soggetto, da qualunque causa nasca detta ispirazione, essa e certamente malinconica…" 196

Dar în aceasta mină într-adevăr inepuizabilă care este *Lo Zibaldone*, o deosebită coerenţă o au notaţiile care impun figura unui Leopardi filolog. Pentru el filologia nu a avut rigurozitatea legilor unei ştiinţe. Ea urma legile flexibile ale unei concepţii proprii care considera limba ca definitorie, principală caracteristică a unei naţiuni. Pentru Leopardi istoria unei limhi era echivalentă cu istoria acelora care o vorbesc. Pentru aceasta el acorda o importanţă excepţională etimologiei, care investigând asupra originii cuvintelor, permitea cunoaşterea primelor raporturi sociale, ale primelor meditaţii, ale cunoaşterii originare a isteriei raţiunii şi a omului. Potrivit unor precepte filologice moderne, pe care le urmăreşte avant la lettre, Leopardi recunoaşte cu acuitate evoluţia continuă a fenomenului lingvistic, starea sa dialectică, echivalarea noţiunilor lingvistice, a cuvintelor pe scara procesului istoric al societăţii umane. Leopardi poate constata influenţa puternică a structurilor social politice asupra limbii, existenţa unei diferenţieri între limba creatorilor, cizelată de artă şi limba cunoaşterii şi transmiterii de mesaje în raporturile sociale. Limba exprimă cultura unui popor şi nivelul civilizaţiei sale. Limba este vie şi poate să aibă în evoluţia ei propria-i istorie, mereu dialectică, mereu în transformare, ca orice esenţă înzestrată cu

caracter de existenţă. Istoria culturii italiene este echivalentă cu istoria limbii în care această cultură **s-**a exprimat. Cu luciditate şi spirit polemic Giacomo Leopardi se ridică împotriva purismului lexical, cu tot caracterul său mecanic, argumentând strălucit teza limbii mereu în transformare, în contact cu viaţa şi societatea. Expresia sa împotriva purismului arhaizant izbucneşte violent **într-**o pagină notorie din *Zibaldone*: „… Odio gli arcaismi e quelle parole antiche, ancorche, chiarissime, ancorche espressivissime, bellissime, utilissime, riescono sempre affeitate, ricercate, stentate, massime nella prosa…" 197

Leopardi putea să considere limba italiană ca extrem de complexă şi de bogată în exprimarea unei literaturi care avea mai multe secole de existenţă. El îi acorda proponderenţă prin forţa ei expresivă, prin frumuseţea şi vastitatea vocabularului asupra tuturor celorlalte limbi moderne, demnă de a fi comparată şi dacă nu considerată superioară chiar bogatelor limbi clasice. Elogiul pe care Leopardi îl face limbii italiene „altrettanto perfetta quanto immensa" este absolut: „… Noi abbiamo una lingua; antica bensi, mă ricchissima, vastissima, bellissima, potenţissima, insomma colina d'ogni sorta di pregi; perocche abbiamo una letteratura, antica ancor essa, mă vasta, varia, bellisima, abbondatissima di generi e di scrittori, splendidissima di classici, durata per ben tre' secoli e piu…" 198

Leopardi, ca filolog, **s-**a arătat interesat şi de problema limbii universale, pusă în circulaţie de cosmopolitismul romantic contemporan. Concluzia lui este absolut clară în negarea posibilităţii creării unei asemenea limbi din motive atât „interioare" cât şi exterioare", necorespunzând unor realităţi sociale, necorespunzând nici unei tendinţe sau evoluţii istorice, putând aspira numai spre a fi o creaţie artificială, caducă.

Desigur că este emoţionant ca în paginile din *Lo Zibaldone*, sau chiar în corespondenţa lui Leopardi 199, să se întâlnească ample referiri la limba română, afirmări absolute despre latinitatea ei, rezultate ale unor lecturi atente ale poetului a lucrărilor la zi ale specialiştilor. Ni se pare excepţional de interesantă, afirmaţia lui Leopardi, corespunzătoare de altfel ultimelor teze în legătură cu caracteristica fundamentală a limbii române, de a fi conservat, dat fiind evoluţia ei în cadrul geografic, istoric şi social specific României, caracterele cele mai genuine ale latinei vulgare. Studiile ultime ale cercetătorilor moderni amplifică această justă intuiţie filologică a

marelui poet: „Aggiungete quella lingua Valacca, derivata pure dalia latina, e che per essersi mantenuta sempre rozza, e proprissima a darci grandi notizie dell'antico volgare latino…" 209

Limba românească **s-**a format derivând din limba soldaţilor romani staţionari în Dacia şi alcătuieşte aria orientală a iradierii latine. Ea este singura care păstrează numele de România, „che fino a noştri di şi e conservato, e la lingua chiamata dai Valacchi: ROMANESKI, che tanto somiglia alia latina…201 El stabilea şi un strâns paralelism între limba italiană şi limba română.

Pentru Leopardi istoria limbii era totdeauna în legătură organică cu istoria literaturii. Şi stilul era pentru concepţia lui lingvistică o rezultantă a limbii, dar şi a nivelului literaturii, o manifestare directă a individualismului creatorului dar şi a etosului colectiv. Nu era suficient ca un scriitor să cunoască perfect limba, pentru a**-**şi făuri un stil personal. Dar: şi stilul este doar o componentă a creaţiei în care se omogenizează plasma poeziei, prin sensibilitate, sentiment, meditaţie, prin zborul înalt al fanteziei.

Leopardi indică armonia şi simplitatea expresiei drept calitatea primordială a stilului: Scrisul trebuie să fie scris inteligibil şi nu *algebric*. Autorul trebuie să aibă, în acelaşi timp. un scop, şi nu al formei, a descrie şi a crea imagini, ci a**-**şi transmite gândurile asupra vieţii, în mesaj clar, întregii lumi.

Lo Zibaldone îşi va păstra totdeauna fascinaţia unui laborator în care se pregătesc alchimiile verbului.

Cu *Lo Zibaldone* se leagă strâns cele o sută unsprezece *Pensieri*, în care sunt replăsmuite multe impresii din masivul caiet de notaţii, meditaţii despre oameni şi viaţă, publicate postum de către prietenul Ranieri, în 1845. Cele 111 *Pensieri*, sunt tot atâtea aforisme în care cristalizează filosofia leopardiană. Redactate de**-**a lungul întregii, scurtei vieţi a autorului ele nu alcătuiesc paginile şi conturul precis al unui sistem filosofic, ci sunt mai curând alte fragmente ale unui portret autobiografic. Ele sunt rezultatul sintetic al unei alte sondări în suflet, introspecţia psihologică a experienţei întregului arc al existenţei lui Leopardi. Sinteză şi compendiu al istoriei sufletului poetului, al vicisitudinilor biografice, cele o sută unsprezece *Pensieri* îl conturează, omogen, unitar pe intelectualul aspirând spre nemărginiri ideale ale eticii şi esteticii, dar şi pe acela care a căzut înfrânt din marele zbor. *Pensieri* oglindă vastă a personalităţii leopardiene, sunt caracterizate

de realismul profund al aceluia care totdeauna a căutat răspunsuri la întrebări, aspirând intens spre cunoaşterea adevărului integral, chiar atunci când atingerea zidurilor invizibile ale realităţii înconjurătoare poate sfărâma orice iluzie. Notaţiile din *Pensieri* lasă totdeauna impresia spontaneităţii elaborării lor, dar şi a cizelării ultime a expresiei. Atât de clară încât este sigur, estetic, că autorul **s-**a reîntors de mai multe ori asupra acestor cristale pe care le-a şlefuit şi le-a reşlefuit artistic. Din prăpastia infinită a miilor de notaţii din *Lo Zibaldone*, au fost aduse luminii, în omogenitatea şi strălucirea lor de nuclee iradiante, aceste 111 meditaţii care semnifică esenţializarea întregii voinţe a marelui creator de a-şi transmite mesajul de meditaţie şi artă, condensat la maximum, pentru a fi cât mai rapid receptat de umanitate. *1 Pensieri* se găsesc diseminate în *Lo Zibaldone* (au fost identificate precis), strânse laolaltă capătă o nouă forţă, în această unitară, nouă ipostază. Pura, amara lor strălucire le face să fie mai uşor receptate de aceia care nu îndrăznesc să sondeze prăpăstiile din *Lo Zibaldone*. Obiectivitatea lor îngheţată nu poate masca îndeajuns prezenţa focurilor interioare, lirismul leopardian care palpită intens, ca lavele, sub o crustă aparentă. Se neagă din nou iluzia, se constată universala prezenţă a melancoliei, căutarea absolutului care nu poate fi atins. Se deplânge destinul uman, inutila zbatere a omului către alte ceruri, imensele contradicţii care îi ordonează scurtul arc al existenţei. Dar niciodată cele *111 Pensieri* nu dezmint, cu toată puternica lor coloratură pesimista înclinare a lui Giacomo Leopardi către oameni, solidaritatea lui umană care a cristalizat în întreaga sa operă: „… la mia înclinazione non e stata mai d'odiare gli uomini, mă di amarii…" 202

Giacomo Leopardi, purificat în cristalurile *Cânturilor*, după imensul travaliu poetic de ajungere la nuclee, în laboratorul fascinant din *Lo Zibaldone*, se încorporează în cele mai mult de 900 de scrisori din *Epistolar*. Şi această culegere poate fi considerată un alt izvor de informare pentru întregirea profilului scriitorului, care nu mai scrie pentru artă, ci îşi transcrie impresiile rapide despre viaţa proprie sau a celor care îl înconjoară, în instantanee care o surprind, cu toate umbrele şi luminile ei, cu toate virtuţile şi slăbiciunile omului protagonist şi ale lumii în care trăieşte. În *Epistolar* există starea cotidiană, oscilaţia între pământ şi cer, caracteristică omului înzestrat cu infinita sensibilitate, cu infinita aspiraţie spre absolut, dar şi atras spre pământ, prin forţa gravitaţiei universale care îi aminteşte mereu

de precarietatea condiţiei umane. *Scrisorile* lui Leopardi sunt ale unui tip exemplar de umanitate, zugrăvit în culori rembrandteşti, în clar-obscur, învăţând despre viaţă şi moarte, despre râs şi plâns. Ele sunt caracterizate de o profundă naturaleţă în descrierea stării de suflet şi de viaţă ale unui mare poet, dar care niciodată nu a considerat că este străin de viaţa sa, de viaţa materiei, singura realitate certă din univers. El nu a fost un epistolograf polimorf şi vast ca Giordani prietenul său care şi-a putut număra cu miile epistolele transmise, ca fluviile elocinţei către toţi intelectualii de seamă ai Italiei contemporane. El a scris totdeauna din**tr-**un impuls profund, din necesitatea de a comunica, de a trimite şi de a recepţiona mesaje, care să-i facă să coboare din turnurile solitudinii creatoare, nu din dorinţa (de exemplu a lui Francesco Petrarca), de a face artă epistolografică, demnă să rămână înscrisă în paginile istoriei literaturii. De aceea acest carteggio poate să fie considerat o altă oglindă profundă a personalităţii lui Leopardi, mai sinceră, mai puţin artistică decât celelalte care au fost poliedicele prisme ale versurilor şi paginilor din *Canti*, *Operette Morali*, sau *Zibaldone*. Şi din aceste pagini, naturale şi simple, se ridică figura demnă a poetului de ingenuitate şi candoare, cu iluzii şi speranţe, dar şi cu umbre şi cedări, încercat de durere, dar totdeauna neabătut sub loviturile adverse ale sorţii care nu I-a cruţat. Există şi o vastă zonă cenuşie a *Epistolarului* în care Leopardi nu mai este l'angelo caduto dai cielo sulla terra, că se comportă, în scris, ca un cunoscător expert al vieţii, cunoscător al jocurilor şi echilibrelor, al alternanţelor, ştiind să ceară chiar stăruitor un serviciu, ştiind să blesteme atunci când simte nevoia, ştiind să scrie epistole ca un madrigal pentru femeia iubită, dar şi cu accente de violentă diatribă atunci când se consideră înşelat. Se desprinde din paginile *Epistolarului*, din aceste peste nouă sute de ferestre luminate de sufletul frământat al poetului, conştiinţa precisă de propria valoare, profunda amărăciune că nu poate să-şi găsească preţuirea, atât de mult dorită, din partea oamenilor, şi în primul rând a celor care îl înconjoară. *Scrisorile* lui Leopardi pot să fie desigur considerate şi drept cel mai clar comentariu al operei. Narând despre viaţa tânărului Leopardi ele descriu întreaga curbă a creaţiei sale artistice, cu toată oscilarea pe care neliniştea a adus-o totdeauna lângă Giacomo Leopardi. Din *Scrisori* apare Leopardi, omul activ, luptătorul care nu se dădea uşor învins. Preţioasă mărturisire autobiografică *Epistolarul*

este şi un documentar de artă, care se modelează după stările de suflet ale autorului, după criteriile esteticii, pe care el nu le-a părăsit niciodată. Viaţa netransfigurată formează nucleul iradiant ale celor peste nouă sute de *scrisori*, paginile de durere dar şi de speranţă ale însinguratului din Recanati. Omul se descoperă celest şi pământean.

Aşa cum am căutat să-i reprezentăm în paginile noastre, care au fost scrise în urma unui pelerinaj meditativ început la Recanati, pe Colina Infinitului.

1 „... Aşadar «rădăcina» personalităţii şi a poeziei leopardiene nu este idilică, ci tensională, energică şi «eroică» (în atât de variatul sens pe care un asemenea cuvânt îl ia în atitudinile intelectuale, morale şi poetice ale lui Leopardi: curajul adevărului, opoziţie şi protest personal şi istoric, luptă împotriva dispariţiei idealurilor şi împotriva mediocrităţii şi prostiei, împotriva amăgirilor raţiunii sterile sau a naturii vitrege) (Walter Binni, apud Giacomo Leopardi, *Tutte le opere*, con introduzione e a cura di Walter Binni con la collaborazione di Enrico Ghidetti, volume primo, Firenze, Sansoni Editoare, 1969, p. XIII).

2 „... *Astfel a fost vigoarea geniului tău sobru Astfel a fost casta ta iubire pentru asprul adevăr*.

Incit în mijlocul langorilor vorbirii Ausoniei

Tu ai dispreţuit rima şi moalea ei armonie Pentru a nu lăsa să vibreze pe lăuta ta mânioasă Decât accentul nefericirii şi al libertăţii!

Şi totuşi pătrunde aci şi o infinită dulceaţă..."

3 „... După Leopardi, într-adevăr, poezia italiană a trebuit să refacă totul şi încă şi astăzi este în mers..." (Salvatore Quasimodo, *Sulla poesia* contempor*anca*, în *Vier a letteraria*, *26* giugno 1947.)

4 Ziua 30 iunie, 1/98. Iacobus (Giacomo) Taldegardo Francesco Sales Xaverus Netrus, născut ieri la orele 19 din cetăţeanul Monaldo fiul lui Giacomo Leopardi şi al Adelaidei, fiica cetăţeanului Filippo născut din Giuseppe Antici, soţi legrtimi din această localitate şi parochie, a fost botezat prin licenţa sfinţiei sale părintele Aloysio Leopardi, de la biserica sfântului Filip. Naşi au fost cetăţenii Filippo Antici şi Virginia Moşca Leopardi.

5 „... Pe neaşteptate la 16 ianuarie 1799, soseşte la Recanati o trupă sau o ceată de munteni, venind dinspre părţile Camerinului şi urlând cât îi ţinea gura *Trăiască* (*Fecioara*) *Maria*, *Trăiască Papa*. Douăzeci sau treizeci de Francezi care erau aci, plecară spre Ancona,

iar răsculaţii sosiţi dărâmară arborii libertăţii, călcară în picioare steagurile şi aruncară cocardele tricolore.

…Eu atunci aveam nu mai mult de douăzeci şi doi de ani, dar eram capul familiei iar populaţia mă considera din partidul papal. Pentru asta cetăţenii de aici, întovărăşiţi cu răsculaţii de mai sus, veniră sa mă ia cu mare alai şi mă proclamară guvernator al oraşului…"

6 „… Oricine poate să-şi imagineze cum am petrecut acele ore cu o pilulă de o asemenea natură azvârlită în stomac…"*

7 „… am fost, probabil, ultimul purtător de spadă din Italia…"

8 „… *Cât este de fericit*

Acela care unit cu credincioasa, *iubita soţie între grijile de Tată şi de Soţ Îşi petrece liniştitele* ore…"

9 *Mici dialoguri despre evenimentele anului 1831*.

10 „… Să vă gândiţi, scumpul meu părinte, ce rană trebuie să producă **într-**o inima a unui fiu care şi-ar da bucuros sângele (v-o jur), pentru a răscumpăra o singură zi a domniei voastre. Să vă gândiţi puţin mai senin la asta şi să vă convingeţi că fiul dvs. nu are nimic pe lume mai scump şi mai adorat decât pe dumneavoastră, după cum nu are o mai mare dorinţă decât de a vă strânge din nou în braţe…"

11 „… nu numai că nu-i plângea pe acei părinţi care-şi pierdeau copiii de mici, ci îi invidia sincer şi din adâncul sufletului, pentru că ei putuseră să zboare spre paradis fără primejdii şi îşi eliberaseră părinţii de grija de a-i întreţine… Când vedea la bolnavi vreun semn dt apropiere a morţii, simţea o adâncă bucurie… şi ziua morţii lor, dacă se întiâmpla, era pentru ea o zi de plăcere şi de bucurie… Considera frumuseţea ca o adevărată nenorocire, şi văzâ**ndu-**şi copiii urâţi sau diformi îi mulţumea lui Dumnezeu…"

12 „… Aş vrea ca tu să poţi să stai numai o singură zi în casa mea, pentru a avea o idee de cum se poate trăi fără viaţă, fără suflet, fără corp…"

13 „… Mi se pare cu neputinţă ca să acuzi de fantasmagorie o atât de teribilă neputinţă de minima folosire a ochilor şi a minţii, o atât de completă nefericire de a trăi, ca a mea. Sper că moartea, pe care o chem mereu, printre alte nesfârşite binefaceri pe care le aştept de la ea, mi-o va face şi pe aceasta, de a convinge pe ceilalţi de adevărul suferinţelor mele…"

14 „… Apărarea mamei lui Leopardi nu este un fapt pur de

erudiție curioasă, ci este un element ideologic, alături de reabilitarea Burbonilor…" (CFR. Antonio Gramsci, *Letteratura e Vita nazionale*, Torino, Einaudi, 1952, p. 188).

15 „… Mai înainte ca să iasă din casă, am vrut ca frații săi să-i vadă și să-i sărute, și Giacomo Taldegardo i-a plâns în hohote moartea, cu toate că este în vârstă de numai patru ani și jumătate…"

16 „… În ziua aceea **s**-au terminat lecțiile scolastice ale lui Giacomo, fiindcă preceptorul nu mai avea altceva ce să-i predea…"

17 *Te-ai întors în sfârșit la larii tai paterni* o *părinte de noi atâta de dorit*.

Putem în sfârșit pe prea iubita dreaptă să întipărim sărutуri de mulțumire și de dragoste.

La zgomotul sonor al repezi trăsuri Veseli am tresărit, și ni se zbătea în piept Inima temătoare de bucuria, neașteptată.

S-a sfârșit tristețea și durerea;

și pentru a mă bucura de dorita ta vedere.

Termin și eu, fiindcă a trecut timpul în care trebuia să scriu pe îngusta filă…"

18 „… Desigur că nimeni nu a fost martor al ostenelilor sale mai muU decât mine, care, în primii ani, dormind totdeauna în aceeași cameră cu el, îl vedeam, trezi**ndu-**mă noaptea foarte târziu, în genunchi în fața măsuții, pentru a putea scrie până în ultima clipă cu lumina care se stingea…" (Scrisoare din 9 septembrie 1845 către Prospero Viani).

19 „… Cea mai sublimă, cea mai nobilă dintre științele fizice este, fără îndoială, Astronomia. Cu ajutorul ei omul se înalță asupra sa însăși și ajunge să cunoască cauza fenomenelor celor mai extraordinare…" (CFR. Giacomo Leopardi, *Tutte le opere*, con introduzione e a cura di Walter Binni con la collaborazione di Enrico Ghidetti, volume primo, Firenze, Sansoni Editoare, 1969, p. 585).

20 „… Pentru a scrie temeinic despre anticile prejudecăți, a trebuit să răsfoiesc multe cărți și să consult mulți autori din trecut…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 770).

21 „… Istoria erorilor este tot atât de lungă cât și istoria omului… Superstiția este un mare izvor de erori în materie de religie… Superstiția este un abuz al Religiei născut din ignoranță… Religia a produs superstiția… (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 866).

22 „… el prezintă deja rezultatele unui spirit foarte ferm…" (CFR.

Francesco de Sanctis, *Saggi e scritti critici e vart*, volume ottavo (Studio cu *Giacomo Leopardi*), Milano, Renon Editoare, 1960, p. 38).

23 „… o stofă revoluţionară în formare… Demonul a intrat cu toată paza tatălui şi se face manifest în mijlocul tuturor acelor elemente ereditare, scolastice, locale, devenite materie obişnuită şi monotonă. (CFR. Francesco de Sanctis, op. cit. p. 62).

24 *Discurs către italieni cu ocazia eliberării Picenului*

25 „acea naţiune neleală, care şi-a pierdut acum orice drept la istoria Europei, ar mai putea vreodată să-şi exercite dominaţia sa tiranică asupra celei mai frumoase ţari de pe pământ. Nu, francezi. Noi merităm altă soartă…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 873).

26 „… cu totul de foc, compusă din amintiri sacre şi din bătăi războinice de clopote… ** (CFR. Silvio Tissi, *Uironia leopardtana*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1920, p. 211).

27 „… Am căutat să mă investesc cu gândirea poetului grec, să mi-o fac proprie şi să dau, în felul acesta, o traducere care să aibă aspectul operei originale şi să nu oblige pe cititor să-şi amintească la fiecare vers ca poema pe care o citea fusese scrisă în greceşte cu multe secole mai înainte…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 388).

28 *Discurs despre viaţa şi operele lui M. Cornelius Frontone*

29 *Ştiri istorice şi geografice despre oraşul şi biserica arhiepiscopală din Damiata*

30 *Spectatorul italian şi străin*

31 Giacomo Leopardi, op. cit. p. 421.

32 *Scrisoare către domnii redactori ai Bibliotecii italiene ca răspuns celei adresate acestora de către Madama Baroneasă de Stăel Holsiein*.

33 „… Citiţi pe Greci, pe Latini, pe Italieni şi lăsaţi deoparte pe scriitorii Nordului…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 881).

34 „… fără a fi poet nu se poate traduce un adevărat poet, şi mai puţin Virgiliu, şi mai puţin cea de a doua Carte a *Encidev* (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 434)

35 „… Vă rog pe domnia voastră să duceţi domnilor Academicieni mulţumirile mele cele mai umile şi să le oferiţi în numele meu tot ceea ce sunt, adică în realitate nimic… (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1337).

36 „… Să văd şi să citesc scrisul lui Giordani, el **să-**mi scrie mie, să sper să-i am de acum înainte drept maestru, sunt lucruri în care abia

pot să cred… Eu am o foarte mare, poate nemoderată şi insolentă sete de glorie… Despre Recanati să nu-mi vorbiţi… Patria mea este Italia pentru care ard de iubire, mulţumi**ndu**-i cerului că m-a făcut italian…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1019).

37 „… Este miraculos cum Esiod ne târăşte în urma fanteziei sale… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 447).

38 „… În cele din urmă eu sunt un băieţaş şi tratat ca băieţaş, nu spun în casă, unde mă tratează ca pe un copil, ci în afară… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1045).

39 «… Dacă aceasta este iubirea, nu ştiu, cum este însă prima oară când eu simt aşa ceva, la o vârstă la care pot să fac vreo observaţie despre iubire, iată-mă la nouăsprezece ani şi jumătate îndrăgostit. Şi văd prea bine ca iubirea trebuie să fie ceva foarte amar…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit., p. 354).

40 „… închid astăzi aceste flecăreli pe care le-am făcut cu mine însumi pentru uşurarea inimii mele şi pentru ca să-mi servească să mă cunorc pe mine însumi şi pasiunile… /1 (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 357).

41 *Discursul unui italian despre poezia romantică*.

42 „… inefabilă, inexplicabilă, dăruita de către natură la puţini…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 934).

43 „… Vă făgăduiesc vouă, făgăduiesc cerului, făgăduiesc lumii, că voi fi cât voi trăi în slujba patriei mele…" (CFR. Giacomo Leopardi» op. cit. p. 947).

44 „… Astăzi este un lucru foarte obişnuit ca un om într-adevăr deosebit şi mare să se distingă în afară prin**tr-**un chip şi un ochi foarte vioiu, dar în rest să aibă un trup prea plăpând şi prea slab, şi chiar vătămat. Pope, Canova, Voltaire, Descartes, Pascal. Aşa este: măreţia aparţinând talentului nu se poate obţine astăzi fără o continuă acţiune de uzură a sufletului asupra trupului, a lamei asupra tecii…" (Giacomo Leopardi, op. cit., vol. II, p. 94).

45 „Închipuiţi-vă că Monti şi Mai uniţi împreună, sunt cât degetul unui picior al acelui colos…" (CFR. N.F. Madera, *Giacomo Leopardi*, I giganţi, Periodici Mondadori, 1969, p. 12).

46 *Italiei*, *Despre monumentul lui Dante care se pregătea la Florenţa*.

47 „… Nu am mai văzut niciodată (niciodată, niciodată) nici poezie, nici proză, nici vreo alta operă de talent, atât de mult admirată

şi exaltată. Se vorbeşte despre dumneata ca despre o minune. Înţeleg acum că această biata ţară a mea nu este ultima din lume…" (CFR. Giacomo Leopardi. op. cit. p. CXXIX).

48 „… Familia mea vă transmite cele mai distinse salutări şi tata ui special, care vă va fi şi el recunoscător pentru favoarea pe care v-am cer**ut-**o…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1080).

49 „… Ştiu că voi fi considerat nebun, dar mai ştiu că toţi oamenii mari au avut acest nume…

Vreau mai curând să fiu nefericit decât mic… (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1083).

50 „Vârsta 21 de ani. Talia mică. Părul negru. Sprâncene negre. Ochi albaştri. Nas obişnuit. Gura potrivită. Bărbia idem. Ten palid". (CFR.

Giacomo Leopardi, op. cit. p. CXXX).

51 „… Vreau să trăiesc şi eu şi (să trăiesc) ca un tânăr şi nu ca un bătrân…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1084).

52 „… Dacă în clipa aceasta aş înghitni, eu cred că nebunia mea ar fi de a sta mereu cu ochii uimiţi, cu gura deschisă, cu mâinile între genunchi, fără să râd nici să plâng, nici să mă mişc, decât cu sila. din locul în care m-aş afla. Nu mai am tăria de a mai avea vreo dorinţă, nici măcar a morţii, nu pentru că m-aş teme în vreun fel de ea, ci pentru că nu văd nicio diferenţă între moarte şi aceasta viaţă a mea, în care nu mai vine să mă mângâie nici măcar durerea…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1089).

53 *Amintiri din copilărie şi din adolescenţa*.

54 „… Speranţa, adică o scânteie, o picătură din ea, nu-l părăseşte pe om, nici chiar dacă i **s-**a întâmplat nenorocirea cea mai diametral şi mai hotărât contrarie acestei speranţe… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 41).

55 „… Să am răbdare cât mai sunt aici şi voi fi aici până când Diavolul nu va învăţa Doctrina Creştină pentru a căpăta dorinţa de a face fapte de caritate; poate că atunci mă va scoate din această închisoare… * (scrisoarea din 2 noiembrie 1821, către Pietro Brighenu CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1125).

56 *Viaţa solitara*, *La nunta surorii Paolina*, *Unui învingător la jocul cu mingea*, *Brutus Minor*. *Ultimul cânt al lui Safo*. *Imnul Patriarchilor*

57 „… Într-adevăr, nu ştiu ce mai buna ocupaţie **s-**ar putea găsi

pe lume decât aceea de a face dragoste atât primăvara cât şi toamna; şi desigur că a vorbi unei fete frumoase preţuieşte de zece ori mai mult decât de a te învârti, cum fac eu, an jurul lui Apollo din Belvedere sau al Venerei Capitoline… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1158).

58 „… supravegheat în comportarea sa morală şi politică… * (CFR. N. F, Madera, *Giacomo Leopardi*, Milano, Mondadori, 1969, p. 30).

59 „… Se încearcă o tristă şi cutremurătoare mângâiere gândi**ndu-**te că această sărăcie este totuşi suficienta să intereseze şi să însufleţească posteritatea, acolo unde prea mândrele mausolee, pe care le închide Roma, se contemplă cu o perfectă indiferenţă faţă de persoana în memoria căreia au fost înălţate… (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1150).

60 „… Mă scol la 7. Cobor imediat la cafenea să dejunez. Apoi studiez. La 12 mă duc la Papadopoli, la 2 la Grec. Mă întorc acasă la 3. Prânzesc la 5, de cele mai multe ori în casă… Seara o petrec cum vrea Dumnezeu. La 11 mă bag în pat… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1215).

61 „… informâ**ndu-**se despre caracterul şi comportarea lui Leopardi, a aflat că este într-adevăr înzestrat cu multă învăţătură, maxima în filologia greacă şi italiană şi cu un talent într-adevăr mare şi extraordinar […] deja cunoscuţi prin gândirea lor neînţeleaptă şi făcând, cu toate că cu multă isteţime, să se întrezărească sentimentele sale, foarte favorabile noilor opinii morale şi politice, în ode italieneşti tipărite de el…" (CFR. Carlo Bandini, *Contributti leopardiarit*> Bologna, N. Zanichelii, 1923, p. 38).

62 „… **într-**atât, încât deşi atât de tânăr aş putea sluji ca eunuc în orice harem… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1108).

63 „… Eu nu m-am simţit niciodată trăind mai mult decât iubind, cu toate că restul lumii îmi apărea ca mort. Iubirea este viaţa şi începutul vivificator al naturii, după cum ura principiul distrugător şi mortal… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 40).

64 „… în primele zile când am cunosc**ut-**o am trăit **într-**un fel de delir şi de febră… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1254).

65 „… că există într-adevăr pe lume plăceri pe care eu le consideram imposibile şi că eu mai sunt capabil de iluzii stabile (Giacomo Leopardi, *id*.).

66 „… Contesă… Ultima oară, când am avut plăcerea de a vă vedea, mi-aţi spus atât de clar ca conversaţia cu mine între patru ochi

vă plictisea, încât nu mi-aţi mai dat posibilitatea nici unui pretext pentru a îndrăzni să continui vizitele mele frecvente…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1272).

67 „… al domnici-voastre prea credincios prieten, sau servitor, sau ce doriţi… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1280).

68»…de a împăca viaţa mea prezentă cu condiţia beneficiului ecleziastic (Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1232).

69 „… un tânăr de un rar talent, specialist în literatura italiană, latină şi greacă, cu o inimă frumoasă şi mare…" (Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1352).

70 „… nu numai din sentimentul datoriei, ci din iubire…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1304).

71 „… amândoi au trăit obscuri, săraci, dispreţuiţi, pentru că erau prea superiori mulţimii contemporanilor lor; amândoi au obţinut o faimă postumă» dar solitari încă şi după moarte, strălucesc ca sori călători şi făia constelaţii, pentru că nu au comparaţie şi nu găsesc imitatori…" (Vincenzo Gioberti, *Îl gesuita moderna*, III, apud. Giacomo Leopardi op. cit. p. CXL111).

72 *Vrabia solitara*, *Amintirile*, *Liniştea după furtuna*, *Sâmbăta satului*, *Cântecul de noapte*.

73 *Istoria Italiei de la 1789 la 1814*.

74 *Sfânta Scriptură ilustrata cu monumente asiriene şi egiptene*.

75 *Istoria Regatului Napoli*.

76 «… mai binecuvântată decât este prima lucire a aurorei în ţinuturile polare…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1340).

77 „… Şi cu Leopardi ce mai este? am căzut în dizgraţie, nu-i aşa-şi marea iubire **s-**a preschimbat în ură…" (CFR. Giacomo Leopardi» op. cit. p. 1461).

78 „… Dumneata ştii mai bine decât oricare altul dacă eu i-am acordat cea mai mică speranţă acelui biet om Leo [pardi] şi dacă caracterul meu este astfel ca să pot să-mi bat joc de un nefericit… * (CFR. Giovanni Ferretti, *Leopardi*, Aquíla, Vecchoni, 1928, p. 238).

79 *Gândirea dominanta*.

80 „… împrejurările schimbate fac aşadar, cel puţin pentru moment, de neîndeplinit dispoziţiile relative la mine ale Domniilor Voastre, dar nu anulează nici gratitudinea foarte vie pe care eu o simt faţă de încrederea arătată de Domniile Voastre, nici dorinţa mea arzătoare de a-mi servi patria, cu orice preţ şi strădanie…" (CFR.

Giacomo Leopardi, op. cit. p, 1357).

81 „… Aici totul este liniştit şi este cu neputinţă să vă exprim sentimentul de pace şi de siguranţa care se încearcă intrând în Florenţa…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1379).

82 *Mici dialoguri despre lucrurile care* **s-***au întâmplat în anul 1851*.

83 „… Nu sunt eu omul care să suporte să se înfrumuţeseze cu meritele altcuiva… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1383).

84 „… Fanny este a ta mai mult ca niciodată şi-ţi trimite mereu salutari… A început să mă linguşească mult pentru ca eu să intervin pentru ea pe lângă tine – lucru la care *sunt pregătit* (CFR. Giacomo Leopardi – op. cit. p. 1397).

83 *Despre Istoria Italiei din secolul al cincilea piria la al nouălea*.

86 *Discurs despre situaţia Italiei meridionale*.

87 *Şapte ani de tovărăşie cu Giacomo Leopardi*. Prietenia sinceră a lui Ranieri pentru nefericitul poet a avut nuanţe „protecţioniste" care au izbucnit mai ales după moartea lui Giacomo. Ranieri a devenit exclusiv „proprietarul" întregului patrimoniu literar, deşi nu exista, niciun testament al poetului. Familia poetului a trebuit să intervină riguros ca Statul să numească o Comisie prezidată de Giosue Carducci, pentru a cerceta întreaga stare a manuscriselor şi patrimoniului literar al lui Giacomo Leopardi. Ranieri, pentru a răspunde tuturor criticilor care i se aduceau, direct sau indirect, şi-a publicat cartea *Sette anni*, din care el apare ca un fel de mecena, dezinteresat, ca un apărător pur al cultului leopardian. Cartea abundă şi în detalii care pun în lumină caracteristici ale vieţii lui Leopardi, de ordinul mizeriei biologice, al voracităţii poetului faţă de dulciuri, al rezistenţei pe care o punea la satisfacerea unor elementare reguli de igienă etc. Apariţia cărţii a stârnit o furtunoasă polemica.

88 „… Vezi Ranieri, apoi pentru faptul că noi trebuie să ne reunim întru eternitate, eu voind să te urmez în orice loc… /, „… Sufletul meu, ochii nu-mi îngăduie decât să te salut…" „… depărtarea ta nu este pentru mine decât o continuă lecţie de a constata că tu îmi eşti mai necesar decât aerul…" „… Ranieri – Suspin după tine ca după Mesia" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1395 urm.).

89 „… Toţi ochii erau îndreptaţi spre el. Acel colos al imaginaţiei noastre ne păru, la prima vedere, o meschinărie. Nu numai că părea un om ca ceilalţi, ci sub ceilalţi. Pe faţa aceia emaciată şi fără expresie,

întreaga viaţă se concentrase în dulceaţa surâsului…” (CFR. Francesco de Sanctis, *La Giovinezza*, apud G. Leopardi, op. cit. p. CXLVIII).

90 „… fiind în fundul sufletului prea nerăbdător ca să vă revăd, dincolo de necesitatea pe care o am de a fugi de aceşti cerşetori şi marionete, nobili şi plebei, toţi nişte hoţi şi încornoraţi, cu totul demni de spanioli şi de spânzurători…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1405).

91 „… Filosofia mea le-a displăcut preoţilor, care şi aici ca şi în lumea întreagă sub un nume sau sub altul, pot încă şi vor putea, întru veşnicie, totul… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1415).

92 „… Dacă voi scăpa de holeră şi de îndată ce sănătatea mi-o va îngădui, voi face tot ce este cu putinţă ca să vă revăd, în orice anotimp, pentru că şi eu sunt grăbit, convins de acum de fapte de ceea ce totdeauna am prevăzut, că termenul prescris de Dumnezeu vieţii mele nu este prea departe. Suferinţele mele fizice zilnice şi incurabile au ajuns cu vârsta la un asemenea grad, că nu pot creşte mai mult; sper că învins a fiind în sfârşit mica rezistenţă pe care o mai opune trupul meu muribund, mă vor duce spre odihna eternă pe care o invoc fierbinte în fiecare zi nu din eroism, ci din pricina rigorii chinurilor pe care le îndur… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. 1419).

93… în felul ăsta Leopardi, în timp ce toţi ai mei îi erau împrejur, Padina îi susţinea capul şi îi ştergea sudoarea care curgea în picături de pe acea vasta frunte, iar eu, văzând-l cuprins de o anumită nefericită şi întunecată prostraţie, încercam să-i retrezesc cu inhalaţii excitante de tot felul de esenţe spirtoase, deschise mai mult decât obişnuit ochii, mă privi mai aţintit decât niciodată. Apoi: Nu te mai văd, îmi spuse ca **într-**un suspin. Şi încetă să mai respire…” (CFR. Antonio Ranieri, *Sette anni di socializio con Giacomo Leopardi*, Napoli, Arturo Berisio Editoare, 1965, p. 97).

94 „… mi-ar rămâne numai să povestesc strădaniile tenace şi importanta cheltuiala care ne-a îngăduit să salvăm cadavrul de nefericitul cimitir holeric an care, mari şi mici, morţi, sau nu de holeră, erau toţi în mod inexorabil şi de-a valma aruncaţi, acoperiţi cu un strat gros de var viu şi de lespezi de piatră vezuviană… ** (CFR. Antonio Ranieri, op. cit. p. 98).

95 *Contelui Giacomo Leopardi, Recanatez Filolog admirat în afara Italiei*

Scriitor de filosofie şi de versuri prea înalt

De comparat numai cu Grecii
Care îşi sfârşi viaţa la XXXIX de ani
Nefericită din pricina bolilor continui
A înălţat-o Antonio Ranieri
Timp de şapte ani până la ultima oră unit
Cu prietenul adorat. MDCCXXXVII

— Acela care ridicase acest monument sepulcral, un arhitect numit Michele Ruggiero explica **într-**un opuscul publicat în 1851 simbolurile bazei monumentului, simbolurile studiului, al înţelepciunii, al eternităţii, prin bufniţă, prin şarpele încolăcit, şi un fluture echivalat cu sufletul poetului care ascende către ceruri, încununat de lauri şi de frunze de stejar (CFR. Antonio Ranieri, op. cit. p 64).

96 „… În ziua de 14 iunie 1837 a murit în oraşul Napoli acest iubit frate al meu, devenit unul dintre cei dintâi literaţi ai Europei…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. CL).

97 „… Dacă într-adevăr, Antonio Ranieri a minţit (că a făc**ut-**o din pietate, sau pentru a**-**şi atribui nemeritat o faptă valoroasă, nu interesează) este îndeajuns de evident că oasele poetului au fost aruncate în cimitirul pentru holerici, şi în mod definitiv rătăcite între o mie altele… Dacă Antonio Ranieri a minţit e bine ca în sfârşit şi în mod oficial **s-**o ştim cu toţii…" (CFR. N, F. Madera, op. cit. p. 133).

98 *Discursul unui italian în jurul poeziei romantice*.

99"…Acum am să vă spun numai că, cu cât citesc mai mult pe latini şi pe greci, cu atât mai mult mi se micşorează ai noştri… /* (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1059).

100 „… deşi fiind în teorie adversar convins *? i mândru al romantismului; deşi fiind» prin formă, unul din cei mai clasici scriitori cu care se mândreşte Italia, este, în realitate, în ceea ce priveşte spiritul, esenţial romantic…" (CFR. G. Bortone, *La cultura moderna di Giacomo Leopardi* vol. I, Siena, Casa Editoare, 1929, p, 101).

ICI „… filosofia care abstractiza prea mult în Germania, revoluţia care prea mult concretiza în Franţa. A se îmbiba de maladie şi, pentru a spune aşa, a o incita şi a o nutri în sine, era în mod fatal dispus de sensibilitatea sa, de ambianţa casei, de ambianţa socială. Şi au influenţat încă de la început pentru a da maladiei o coloare vie arzătoare, chinurile vârstei discordante şi ale Italiei umilite…" (CFR. Giosue Carducci, *Opere*, Edizione Nazionale, vol. II (*Leopardi e*

Manzoni) Bologna, Nicola Zanichelâi, 1937, p. 94).

102 „… o forţă de «credinţă» foarte romantică cu atât mai mult cu cât filofozia iluministă iubită de Leopardi este chiar acel materialism în aspectul sau pesimistic care a găsit prin sensism o dezvoltare în sentimentalismul romantic şi în tipica protestare romantică. Cu atât mai mult se poate afirma că Leopardi a acceptat filosofia iluminista în interpretarea ei sensist-pesimistă… Cum este de altfel uşor de constatat că Leopardi este culmea liniei poetice italiene, care a început cu criza preromantică şi **s-**a dezvoltat **într-**un romantism neoclasic de o puternica şi raţionala originalitate". (CFR. Walter Binni, *La nuova poetica leopardianay* Firenze, Sansoni Editoare, 1966, p. 153).

103 „… Sistemul meu introduce nu numai un scepticism raţional şi demonstrat, dar în aşa fel încât, după sistemul meu, raţiunea umană, oricare ar fi progresul cu putinţă, nu va putea niciodată să se despoaie de acest scepticism, dimpotrivă el conţine adevărul, şi se dovedeşte că raţiunea noastră nu poate afla în mod absolut adevărul dacă nu se îndoieşte şi că ea se îndepărtează de adevăr oridecâteoii judecă cu siguranţă, şi că numai îndoiala este utilă pentru descoperirea adevărului (după principiul lui Cartesius etc.), dar adevărul consistă în mod esenţial din îndoială şi cine se îndoieşte ştie, şi ştie cel mai mult din cât se poate şti…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 463).

104 „… care au nevoie să fie convinşi de meritul existenţei, care au vrut să considere opiniile mele filosofice ca rezultatul suferinţelor mele intime, şi care se încăpăţânează să atribuie circumstanţelor mele materiale ceea ce nu este datorat decât înţelegerii mele. Înainte de a muri, voi protesta împotriva acestei invenţii de slăbiciune şi de vulgaritate, şi voi ruga pe cetitorii mei mai degrabă să distrugă observaţiile şi raţionamentele mele decât să acuze maladiile mele… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1382).

105 „… Filosofia mea face vinovată de orice natura şi, dezvinovăţind total pe oameni, întoarce ura sau, dacă nu, lamentaţia, către un principiu mai înalt, către adevărata origine a relelor oamenilor…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 1199).

106 „… întru atât că marele filosof era în modul cel mai înalt predispus a fi un mare poet şi invers. Aceste facultăţi sunt culmea spiritului uman… / (*id*. p. 1332).

107 „… Totul este rău. Adică tot ceea ce există este rău; şi fiecare

lucru există pentru a face rău; existenţa este un rău şi orientată spre rău; scopul universului este răul ordinea şi statul, legile, mersui natural al universului nu sunt altceva decât răul, nici nu sunt îndreptate spre altceva decât tot spre rău… Acest sistem nu aş îndrăzni însă să-i extind atât ca să afirm că universul existent este cel mai rău dintre universurile posibile, substituind în felul acesta pesimismul optimismului… Cine poate să cunoască limitele posibilităţilor… / (CFR Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 1097).

108 „… În Leopardi se descoperă, în formă extrem de dramatică, criza de tranziţie spre omul modern; părăsirea critică a vechilor concepţii transcendentale fără ca încă să se fi găsit un *ubi consistam* moral şi intelectual nou, care să dea aceeaşi siguranţă cu ceea ce a fost părăsit…" (CFR. Antonio Gramsci, *Lettere dai carcere*, Torino, Einaudi.

1948, p. 205).

109 „… Nefericirea noastră este o dovadă a nemuririi noastre, conside

râ**nd-**o, din acest punct de vedere, ca primitivii şi **într-**un anumit chip, toate fiinţele naturii pot să fie fericite şi sunt, noi singuri nu suntem nici nu putem să fim. Or este un lucru evident că pe întreg globul nostru lucrul cel mai nobil şi care este stăpânul de altminteri, şi mai mult, acela în al cărui serviciu pare să fie făcut, după mii de semne incontestabile, nu zic lumea întreagă, (iar desigur pământul, es t* omul… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. voi, II, p. 31).

HO e…» materia gândeşte şi simte, fiindcă tu vezi pe lume lucruri care gândesc şi. simt şi nu cunoşti lucruri care nu sunt materie; nu cunoşti pe lume, mai mult, orice efort ai face, nu poţi concepe altceva. decât materia…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 1132).

111 «… inactiv, contemplator, dispus să îndure tirania… * (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II. p. 1313).

112 *… Este singura religie care consideră drept rău tot ceea ce în mod natural este, a fost şi va fi totdeauna bine (frumuseţe, tinereţe, bogăţie, fericire) şi pe care le consideră drept primejdioase fructe ale păcatului (*id*. p. 1314).

113 «… forţa sa a fost întunecată şi melancolică în comparaţie cu prospeţimea, frumuseţea, bucuria şi varietatea vieţii antice…" (*ibidem*).

114»…Poezia şi filosofia sunt împreună şi egal vârfurile spiritului uman, cele mai nobile şi mai dificile facultăţi asupra cărora

se poate aplica talentul uman…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 845).

115 „… Au această proprietate operele de geniu, ca atunci chiar când reprezintă pe viu zădărnicia lucrurilor, când chiar demonstrează în mod evident şi fac să fie simţită inevitabila nefericire a vieţii, când chiar exprimă cele mai îngrozitoare disperări, totuşi unui suflet mare chiar dacă se gase; te **într-**o stare de extremă abatere, deziluzie, nulitate, plictiseală şi descurajat de viaţă sau, în cele mai crude şi *mortificante* nenorociri (fie că ele sunt datorate unor înalte şi puternice pasiuni, fie că sunt datorate altei raţiuni); îi vor fi totdeauna de mângâiere, îi reaprind entuziasmul şi, netratând nici reprezentând altceva decât moartea, îi redau, cel puţin pentru un moment, acea viaţă pe care o pierduse…” (CFR. Giacomo Leopardi op. cit. vol. II, p. 110).

116 „… fiica nulităţii, mama nimicului – şi care nu numai că este sterilă pentru sine, dar face steril tot ce atinge sau se amestecă (CFR. *Id*. p. 499).

117 *… Cu cât este mai puternic spiritul în cineva, cu atât plictiseala este mai frecventă, mai apăsătoare, mai teribilă” (*Id*. *p*. 1157).

118 „… forţa iluziei, singura forţă pe care o are” (*Id*. p. 113).

119 „… Viaţa omenească nu a fost niciodată mai fericită decât atunci când **s-**a considerat ca şi moartea poate să fie frumoasă şi dulce, şi nici oamenii n-au trăit mai bucuroşi decât atunci când au fost pregătiţi şi au dorit să moară pentru patrie şi pentru glorie…” (*Id*. *p*. *762*)

120 „… Eu nu m-am simţit niciodată atât de mult trăind, decât iubind, cu toate că tot restul lumii era pentru mine mort. Iubirea este viaţa principiul vital al naturii, cum ura este principiul distrugător şi mortal…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 40).

121 „… Eu nu am scris în viaţa mea decât puţine şi scurte poezii. Scrii**ndu-**le nu am urmărit niciodată altceva decât o inspiraţie (sau frenezie), care survenind, în două minute schiţam planul şi distribuţia întregii compuneri…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1180).

122 „… Unul din cele mai de seamă roade pe care mi le propun şi le sper de la versurile mele e ca să-mi încălzească bătrâneţea cu căldura tinereţii mele; e ca să le gust la vârsta aceea şi să regăsesc relicvele sentimentelor mele trecute, pure în ele ca să le păstreze şi să le acorde trăinicie, ca **într-**un tezaur; şi ca să mă emoţionez eu însumi,

recitindu-le…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 1155).

123 „… Să fie dedicată vouă această carte, în care eu încercam, cum ce încearcă adesea cu poezia, să-mi consacru durerea, şi cu care acum (nu pot **s**-o spun fără lacrimi) îmi iau rămas bun de la literatură şi de la studii. Am pierdut totul – sunt un trunchiu care simte şi suferă…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 53).

124 (CFR. Alexandru Balaci, *Giovamu Pascoli în neoclasicismul Italia*?!

Bucureşti, Tip. Bucovina, 1944, p. 102).

125 „… mintea care îngheaţă şi inima care arde…”

126 „… pesimism echilibrat şi mântuit de o tainică, invincibilă încredere în valorile cele mai înalte ale vieţii, făceau în aşa fel ca versurile *Cânturilor* să fie puţin câte puţin, considerate ca o operă clasică… / (CFR. Alberto Frattini, *Critica e fortuna dei „Cantr di G. Leopardi*, Brescia, La Scuola, 1965, p. 37).

127 „… El exprima în poezia şi în durerea Sa şi în însăşi disperarea sa, iubirea şi căldura de care îi este plină inima pentru viaţa şi darurile sale – durere şi disperare care nu fac decât să facă şi mai mare acea iubire, şi mai frumoasă poezia sa esenţială, pură, în înălţimile sale supreme, de orice intromixtiune de ordin personal sau interesat, cum puţine altele au fost vreodată pure şi esenţiale…” (CFR. Giacomo Leopardi, *Canti*, a cura di Riccardo Bacchelli, Milano,.1946, p. 10).

128 „… aceste cuvinte au fost un foc adevărat; le-am repetat noi şi le-au repetat murind aceia care au căzut pentru sfânta – şi scumpa noastră patrie…” (CFR. Luigi Settembrini, *Le zio ni di letteratura italiana*, vol. III, p. 76)

129 *Despre monumentul care i se pregătea lui Dante la Florenţa* (Monumentul, opera sculptorului Stefano Ricci, avea să fie dezvelit la 24 martie 1830).

130 „… mi-a părut frumos şi fericit să vi le dedic vouă, Domnule Cavaler. Dat fiind faptul că oricine astăzi deplânge sau îndeamnă patria noastră, nu poate să nu-şi amintească, cu nesfârşită mângâiere de voi care susţineţi ultima noastră glorie, gloria care derivă din studii îi în special din literatura şi artele frumoase, atât de mult încât nu se poate spune că Italia a murit…” (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 54).

131 CFR. Alexandru Balaci, *Dante Alighieri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 7.

132 „… Fără iubirea de patrie nu există virtute… Virtutea nu este altceva, până la urmă, decât aplicarea şi ordonarea amorului propriu (singurul mobil posibil al acţiunilor şi dorinţelor omului şi al făpturilor) către binele comun… Fără iubirea de naţiune nu există mari virtuţi…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 258).

133 *Lui Angelo Mai, când a descoperit cărţile Despre Republică ale lui Cicero*, (Filologul Angelo Mai (1782 – 1854) a fost bibliotecar la Am* brosiana din Milano şi apoi la Biblioteca Vaticană. În anul 1819 a descoperit cărţile de *Republica* ale lui Cicero în biblioteca milaneza).

134 „… Aşa ca să ne dedicăm literelor cât vor putea forţele noastre şi să ne folosim talentul în a ne desfăta cu cuvintele, atât timp cât soarta ne împiedică să fim de folos, cu faptele…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 55).

135 „… concentrarea spiritului asupra sa are acum o palpitare energică şi generând moralismul îl dirijează **într-**o albie de excluderi şi de accente imperative…" (CFR. Luigi Malagoli, *Leopardi*, Firenze, La Nuova Italia, 1960, p. 32).

136 „Libertatea o caută care este atât de scumpă.
Cum o ştie acela care pentru ea, a refuzat viaţa…"

137 „… să ignoreze şi cerul şi pământul, realitatea fizică şi cea morală, prezentul şi viitorul. Brutus moare **într-**o dispreţuitoare solitudine **– într-**un deşert fără de margini… Vidul strânge din toate părţile. Moartea anihilatoare, o moarte de care nu se salvează nici cenuşile, nici numele, pecetluieşte cântul…" (CFR. Giovanni Getto, *Saggi leopardiani*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1966, p. 52).

138 *Primăverii sau despre fabulele antice*.

139 *Ultimul cânt al lui Safo*.

140 „… Safo este un alter ego al lui Giacomo în identitatea condiţiilor morale şi patetice, iar sinuciderea ei este înfăptuirea unei intenţii pe care el o creează cu imaginaţia…" (CFR. Ferando Giannessi, *Giacomo Leopardi* în I Maggiori (Orientamenti Culturali), Milano, Carlo Marzorati, 1956, p. 1045).

141 Om *apusului*.

142 „… Dar infinitul este o idee, un vis, nu o realitate **–** cel puţin nu avem nicio dovadă despre existenţa sa… Pare că numai ceea ce nu există, negaţia trăirii, nimicul, poate să fie fără de limite, şi că infinit an substanţă este acelaşi lucru cu nimicul…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II, p. 1099).

143 „… Niciun lucru nu demonstrează mai mult măreţia şi forţa intelectului uman, nici înălţimea şi nobleţea omului, decât capacitatea omului de a cunoaşte, de a înţelege în întregime şi de a simţi în profunzime micimea sa. Când, considerând pluralitatea lumilor, se simte că este o infinitezimală parte din**tr-**un glob care este cea mai mică parte din**tr-**unul din infinitele sisteme care compun lumea, şi relativ la această observaţie, este uimit de micimea sa, simţi**nd-**o în profunzime, şi privi**nd-**o în întregime se confundă aproape cu nimicul, se pierde cu gândul în imensitatea lucrurilor şi se află rătăcit în vastitatea de neconceput a existenţei…" (*CFR*. Id. p. 793).

144 *Seara zilei de sărbătoare*.

145 CFR. Alexandru Balaci, op. cit. p. 33.

146 *Viaţa solitară*.

147 „… Dacă această canţonă se va vrea să fie denumită erotică, va fi însă sigur că o astfel de iubire nici nu poate să provoace nici să sufere de gelozie, pentru că în afară de autor, niciun iubit pământean nu va putea face dragoste cu telescopul…"

148 „… imnul ateu către femeia „sa", fiica minţii „sale" şi încă aşadar creaţie şi ficţiune umană, folosită numai pentru o redeşteptare a unei

„Palpitări" în întregime umane şi pământeşti…" (CFR. Valter Binni, în G. Leopardi, op. cit. p. LXV).

149 „… Aceasta este de altfel realitatea care constituie fondul din care emerge şi *în* care, la sfârşit, se stinge viziunea lirică. Şi în special acest frig izbuteşte să redea mai fascinante imaginile vieţii, mai imprimate în clarobscur cuvintele de speranţă şi de disperare. În această limită negativă, acele imagini şi acele cuvinte se temperează **într-**o lumină calmă, plină de dulceaţă şi de melancolie…" (CFR. Giovanni Getto, op. cit. p. 221).

150 „… Silvia este o strălucitoare stea **într-**un cer obscur, care puţin câte puţin o acopere cu nori şi o înfăşoară în întunecimea sa…"

151 *Chitecul de noapte al unui pastor rătăcitor în Asia*.

152 *Liniştea după furtună*.

153 *Sâmbăta satului*.

154 *Gândul atotstăpânitor*.

155 „… Şi totuşi în mod sigur iubirea şi moartea sunt singurele lucruri frumoase pe care le are lumea şi singurele, într-adevăr singurele demne de a fi dorite…"

156 *Sie însuşi*.

157 „… întreaga lume a poetului este cutremurată şi tragică, domină uriaşa sa solitudine şi sensul răsturnării de pe aceste înălţimi, josnicia, noroiul şi nulitatea pământului…” (CFR. Luigi Malagoli, *Leopardi*, Firenze, La Nuova Italia, 1960, p. 56).

158 „… Cu *Aspasia* Leopardi spune ultimul salut iubirii, iubirii, divinătate înfricoşătoare, care lui, şi în mod special lui, nu putea niciodată să-i dea fericirea. Salut sfâşietor, chiar dacă era mândru şi dispreţuitor, chiar dacă în mod silit surâzător, fiindcă sub acea mască surâzătoare există un chip tragic, sub acel orgoliu dispreţuitor, există un suflet umil şi generos… Dar soarta hotărâse ca Leopardi să iasă din „ultima iluzie” cu oasele zdrobite pentru totdeauna, şi cu carnea sângerând de o nevindecabilă rană…” (CFR. Luigi Tonelli, *Leopardi*, Milano, Edizioni Corbaccio, MCMXXXVII, p. 367).

159 *Despre un basorelief antic sepulcral în care o tânără moartă este reprezentată în clipa plecării lu*â**ndu-***şi rămas bun de la ai săi*.

160 *Despre portretul unei femei frumoase sculptat în monumentul ei funerar*.

161 *Apusul lunii*.

162 „… Există o oră în *Apusul lunii* lui Leopardi în care nu există nicio lumină, nu există lumina soarelui care încă nu a venit nici nu se prevesteşte, nu mai există lumina lunii care a apus şi chiar şi stelele prin**tr-**o condiţie a acelei ore nu se mai văd. Este o lume complet întunecată, goală. Este o clipă de tăcere, apocaliptică, a sfârşitului universal, a sfârşitului real al lumii, este neantul, şi nu e decât clipa în care pare că a dispărut şi ziua şi noaptea şi nu este decât o simplă clipă de întrerupere şi de aşteptare…” (CFR. Leone Piccioni, *Vita di un poeta*, *Giuseppe Ungaretti*, Milano, Rizzoli, 1970, p. 169).

163 La Napoli, Giacomo Leopardi a mai „compus” o satiră *I nuovi credenţi* (Noii credincioşi) pe care Ranieri nu a inclus-o în ediţia *Ciuturilor* publicată de el în 1845. Satira era îndreptată împotriva noilor spiritualişti şi credincioşi dogmatic catolici, care se făcuseră prezenţi în mediile intelectuale napoletane. Leopardi se ridică împotriva unei explicaţii simpliste a vieţii, a unor vulgarizatori, mulţumiţi cu plăcerile senzuale ale existenţei – Leopardi se ridică şi împotriva optimismului forţat al spiritualiştilor r. cocatolici care reacţionaseră vulgar împotriva filosofiei pesimiste leopardiene. Există desigur şi în aceste versuri atmosfera *Palinodiei*, sensibilitatea iritată

îndreptată împotriva „lumii proaste", dar nu există poezia. Exista energia încordată, intensitatea meditaţiei, ironia îndreptată împotriva falşilor credincioşi, exprimate în versuri rigide, reci. Contrastul este între creiere, nu între inimi. Leopardi nu a coborât în adâncuri pentru a găsi magia poeziei.

În ediţia care a stat la baza studiului nostru, Walter isinni a inclus sub denumirea de *Poésie Varie*, o serie de încercări poetice ale tinereţii lui Giacomo Leopardi, ale perioadei de ucenicie în artă. Ar mai putea fi pomenite aici versurile din *Ad Arimane*, document romantic, prin afirmarea unui demonism, de invocare a principiului universal al răului echivalat cu transcendenţa şi cu misterul în faţa cărora însă poetul nu se va declara resemnat. Este menţionabilă şi pomenită. compunerea elegiacă, *Appresamento della Morte*, în care sufletul poetului, Psiche, este identificat cu o tânără care, sub violenţa unui uragan dezlănţuit, rătăceşte către o necunoscută ţintă. Au tobiograficul este condiţionat de o precipitare confesională, dar nu oferă versurilor încă atributul artei. Reminiscenţele danteşti sunt frecvente.

164 „... Lecţie supremă de poezie şi de adevăr moral, forţa revoluţionară a marei poezii este şi faptul că, dacă curaj, vigoare intelectuală, conştiinţă morală nu creează prin ele însele poezia, marea poezie nu se înalţă decât bazată pe curajul adevărului, pe o mare conştiinţă morală, pe profunda participare la istoria oamenilor..." (CFR. W. Binni în G, Leopardi, *op. cit* p. CXIX).

165 „în care ia în râs dorinţele, visurile, încercările politice ale italienilor cu o ironie amară, care sfâşie inima dar care este foarte dreaptă... * CFR. Vincenzo Gioberti, *Îl gesuita moderno*, I.osanna, Bonamici, 1846, III. p. 484, apud. G. Leopardi op. cit. p. 1439).

166 „... O sinteza de polemica şi fantezie... se realizează în aceste pagini, care alcătuiesc parcă o mică operă morală în versuri, poate cea mai grandios mitologică, şi sigur cea mai lugubră şi dezolată din câte le-a conceput vreodată poetul nostru..." (CFR. Giovanni Getto, op. cit. p. 127).

167 „... Vă voi încredinţa, în acelaşi timp, manuscrisul *Micilor opere morale*. Trebuie însă să vă rog ceva foarte călduros. Mi se spune ca acolo Cenzura nu restituie manuscrisele care nu trec. Aş fi mai mulţumit să-mi pierd capul decât acest manuscris şi de aceea vă implor să nu-l înaintaţi în mod formal Cenzurii fără o absolută certitudine, fie că manuscrisul poate să treacă, fie ca poate. În orice câi

să fie restituit…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1251).

168 „Sau voi putea să le public în altă parte sau prefer să le păstrez pentru totdeauna inedite cu neplăcerea de a vedea o operă, care m-a costat nesfârşite strădanii, publicată în fragmente într-un jurnal, ca când ar fi lucrarea unui moment şi creată ca să dureze doar un moment…" (*id*. p. 1254).

169 „… integralul său „raţionalism laic" a reuşit să pună **într-**un relief eficace regresul spiritualist al Restauraţiei faţă de cuceririle ireversibile ale gândirii secolului al optsprezecelea iar cruda denunţare a răului vieţii, curajoasa revelare a nefericitei condiţii a omului au exercitat cea mai coerentă şi demistificatoare respingere a presupunerilor ideologiei catolico liberale care domina, sub diverse travestiri…" (CFR. G. Petronio, *Giacomo Leopardi* în Antologia della lerteratura italiana, vol. 5, Milano, Rizzoli editoare, 1968, p. 105).

170 „Leopardi a început să scrie *Le Operette*, după ce materii meditaţiilor sale, contradictorie şi cam primejdioasă, i se distanţase de priviri, iar timpul ajutase să fie sistemată şi armonizată sub o lumină mai fermă…" (CFR. Giuseppe de Robertis, *Saggio su Leopardi*, Firenze, Vallecchi editoare, 1969, p. 153).

171 *Istoria genului uman*.

172 „… Materialismul metafizicii sale, sensismul gnoseologiei, scepticismul final al epistemologiei, endemonismul pesimist al eticii sale sunt motivele constante ale scurtei filosofări leopardiene… / (CFR. Giovanni Getto, op. cit. p. 162).

173 *Propunerea de premii făcută de Academia Xilografilor*.

174 „… nu mai este loc pentru satira şi pentru ironie, pentru divertisment şi pentru literatura, ci numai pentru compasiune şi pentru poezie… / (CFR. Giovanni Getto, op. cit. p. 153).

175 „… Râul este o stare comuna tuturor planetelor din univers, sau cel puţin din această lume solară. Şi gândesc că însuşi soarele şi fiecare dintre stele ar răspunde la fel… / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 101).

176 *Rama fagul lui Prometeu*.

177 „dacă tu iubeşti metafizica, eu sunt dedicat fizicii – vreau să spun că dacă tu dai atenţie subtilităţii, eu consider materia, şi mă mulţumesc. Însă, fără a pune mina pe microscop, judec viaţa mai frumoasă decât moartea, şi ei îi dau mărul privindu-le pe amândouă îmbrăcate. *Metafizicianul*. Tot aşa judec şi eu… / (CFR. Giacomo

Leopardi, op. cit. p. 109).

178 „... Urăsc mişcarea care deplasează linia.../

179 „... Nu se poate explica mai bine oribilul mister al lucrurilor şi al existenţei universale (vezi al meu *Dialogo della Natura e di un Islandese*, mai cu seamă la sfârşit) decât declar, înd că sunt insuficiente şi chiar fake, nu numai extensiunea, valoarea şi forţele, dar chiar principiile fundamentale ale raţiunii noastre..." (CFR. Giacomo Leopardi. op. cit. vol. II p. 1064).

180 „... şi mă hotărăsc să conchid că tu eşti duşmana făţia a omului... / (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 116).

181 „... cui! place sau cui îi foloseşte această viaţa atât de nefericita a universului... / (*Ibidem*).

182 „... ce siguranţă avem noi că posteritatea va lăuda pentru totdeauna acele moduri de a scrie pe care noi le lăudăm... după vremuri, naturile popoarelor şi locurilor, obiceiurile, deprinderile, persoanele şi această varietate şi inconsistenţă este forţa care condiţionează gloria scriitorilor... / (*Id*. p. 132).

183 „... Noua este fermitatea cu care cuvintele se nasc nu pentru unda cântului, ci în tainică legătură, prin rădăcinile lor cele mai adânci, nou este ritmul liturgic refractar oricărei suavităţi metaforice care să nu fie fructul unor pure dimensiuni interne... nouă este muzica căutată nu pentru exemplificare de sonorităţi, ci pentru un intim acord de sunete şi de imagini interne..." (W. Binni, op. cit. p. 29).

184 „... Sunt în schimb aceste pagini de literatură splendidă, brodate cu o rară delicateţă a fantaziei... Din acest covor bogat colorat, vesel şi primăvăratic, făcut din spaţiu şi ţesut din cânturi şi din zbor, derivă o rară sugestie poetică, o poezie care se nutreşte din acea deplinătate de viaţă, şi respiră în acea condiţie exaltantă de copilărie, şi creează acel paradis de luminoasă beţie..." (CFR. Giovanni Getto, op. cit. p. 182).

185 „Dar materia însăşi nu a avut niciun început, adică ea există prin propria-i forţă din eternitate..." (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 158).

186 „... Au această caracteristică operele de geniu, că chiar atunci când reprezintă pe viu zădărnicia lucrurilor, chiar când demonstrează evident şi fac să se simtă inevitabila nefericire a vieţii, chiar când exprimă cele mai teribile disperări, totuşi unui suflet mare care **s-**ar găsi chiar **într-**o stare de extremă abatere, dezamăgire,

zădărnicie, plictis şi descurajare vitală sau – în cele mai dure şi mortale nenorociri (fie că ar fi datorate unor înalte şi puternici pasiuni, fie oricărui alt lucru), servesc totdeauna de mângâiere, reaprind entuziasmul, şi netratând nici reprezentând altceva, decât moartea, îi redau, cel puţin pentru o clipă, acea viaţă pe care o pierduse… Ştiu că citind pe Werther m-am simţit plin de ardoare în disperarea mea şi că citind pe lord Byron, foarte îngheţat, fără niciun entuziasm; şi cu atât mai puţină mângâiere…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 110 – 111).

187 „… Să trăim Poifirio şi să ne mângâiem împreună – să nu refuzăm să purtăm acea parte din relele speciei noastre, acea parte pe care ne-a hotărât-o soarta. Să continuăm să ne ţinem tovărăşie unul altuia şi să mergem înainte încurajân**du-**ne şi dân**du-**ne mâna şi ajutor unul altuia, pentru a desăvârşi în cel mai bun mod această osteneală a vieţii. Şi care fără nicio eroare va fi scurtă. Şi când moartea va veni nu ne vom îndurera – şi chiar şi în acel ultim timp prietenii şi tovarăşii ne vor mângâia – şi ne va bucura gândul că, după ce ne vom fi stins, ei îşi vor aminti în multe rânduri de noi şi ne vor mai iubi încă…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 179).

188 *Dialogul unui vânzător de almanahuri cu un trecător*.

189 „… Dacă mi **s-**ar propune pe de o parte destinul şi faima lui Cezar sau Alexandru, pură de orice pata, sau pe de alta, a muri astăzi, şi dacă ar trebui să aleg, aş spune să mor astăzi, şi nu aş cere răgaz pentru a mă hotărî…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 185).

190… a nu activa, a nu trăi, moartea este unicul lucru de care omul este incapabil şi cu care nu se poate obişnui. Atât de mare este adevărul, că omul este născut pentru a crea…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II p. 535).

191 „… numai un nume, în timp ce pentru antici era cel mai înalt şi cel mai scump din toate lucrurile…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. voi.

Il p. 1394).

192 „… percepe o a doua dimensiune a obiectelor reale…" (*Id*. p. 1347).

193 „… Vinul (şi chiar şi tabacul şi alte lucruri asemănătoare) … nu numai că folosesc imaginaţiei, ci de asemenea şi intelectului, şi talentului în general, facultăţii de a raţiona, de a gândi, de a descoperi adevăruri raţionând (cum am încercat eu de mai multe ori, prin

proprie experienţă), (*Id*. p. 886).

194 „… *Divina Comedie* nu este altceva decât o lungă lirică, în care totdeauna se află în centru poetul şi propriile sale sentimente…", (*Id*. p. 1195).

(95 „… şi a dus până la cel mai înalt grad de perfecţiune şi de universalitate, limba italiană…" (*Id*. p. 1305).

196 „… Dacă există astăzi vreun poet adevărat, dacă acesta simte într-adevar o inspiraţie de poezie şi poetizează cu sine însuşi, sau începe să scrie despre orice alt subiect, din orice cauză **s-**ar naşte pomenita inspiraţie, ea este în mod sigur melancolică…" (*Id*. p. 1015).

197 „… Urăsc arhaismele şi acele cuvinte vechi, chiar dacă ar fi foarte limpezi, foarte expresive, foarte frumoase, foarte utile, totdeauna par afectate, căutate, forţate mai cu seamă în proză…" (*Id*. p. 318).

198 „… Avem o limbă, într-adevăr veche, dar foarte bogată, amplă, foarte frumoasă, puternică, în sfârşit plină de tot felul de daruri, şi asta pentru că avem o literatură, veche şi ea, dar vastă, variată, frumoasă, bogată în scriitori şi în genuri literare, strălucitoare în clasici, care durează de trei secole şi mai mult…" (*Id*. p. 831).

199 CFR. Scrisoarea către generalul Pietro Coiletta din Recanati (24) marzo 1829, în care referi**ndu-**se la proiectele sale de lucru în materie filologică, pomenea despre existenţa unor fişe care i-ar permite să dezvolte tezele sale lingvistice în legătură cu familia neolatină din care nu putea lipsi „la valacca" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 1337).

200… Adăugaţi acea limbă românească, derivată tot din limba latină şi care, pentru faptul că **s-**a menţinut mereu neşlefuită, este foarte aptă să ne dea cele mai importante informaţii despre latina vulgară antică…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. vol. II. p. 378).

201 „… care **s-**a păstrat până în zilele noastre, şi limba numită de Valahi, ROMANESKI, care atât de mult seamănă cu latina…" (*Id*. p. 284).

202 „… înclinarea mea nu a fost niciodată de a urî pe oameni, ci de a-i iubi…" (CFR. Giacomo Leopardi, op. cit. p. 215).

BIBLIOGRAFIE

Atti del primo Congresso internazionale di studi leopardiani(*Leopardi e il Settecento*), Firenze, I.e o S. Olschi – Editoare, MCMLNIV.

543 pp.

Bacchelli Riccardo, *Leopardi e Manzoni* (commenti letterari), Milano, Arnoldo Mondadori-Editoare, 1960, 510 pp.

Baconsky E.A., *Meridiane*, Bucureşti, Editura pentru literatură. 1969, 599 pp.

Bandini Carlo, *Contributi leopardiani*, Bologna, N. Zanichelli 1923, XI, 170 pp.

Belciugăţeanu Anita, *Poezia lui Giacomo Leopardi*, Bucureşti 1928, VII, 199 pp.

Berardi Cirollo, Ottimismo *leopardiano*, Trevisio, Longo ZoppelU, 1925, 263 pp.

Binni Walter, *La nuova poetica leopardiana*, Firenze, Sansoni l. ditoare, 1966, XXII, 198 pp.

Blaga Lucian, *Scrieri despre artă*, Bucureşti, Editura Meridiane. 1970. XII/196 pp.

Bontempelli Massimo, *Sette discorsi*, Milano, Bompiani, 1943, 238 pp. Bornello Antonio, *L'inganno estremo*, Milano, Albrighi-Segaţi, 1928, 117 pp.

Bortone G., *La cultura moderna di Giacomo Leopardi*, voi I, Sieua, Casa Editrice, 1929, 235 pp.

Brilli Attilio, *Satira e mito noi Paralipomeni leopardiani*, Urbiuo, Argalia Editoare, 1968, 155 pp.

Brugioni Benedetto, *Leopardi a Recanati*, Modena, Guand. t, 1937 r 102 pp.

Bulferetti Luigi, *Socialismo risorgimentale*, Torino, Einaudi, 1949, 396 pp.

Călinescu G., *Impresii asupra literaturii spaniole*, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1965, 367 pp.

Călinescu G., *Ulysse*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, 520 pp.

Călinescu Matei, *Conceptul modern de poezie*, Bucureşti, Editura Univers, 1970, 169 pp.

Carducci Giosue, *Opere*, Edizione nazionale, vol. XX, (*Leopardi e Manzoni*), Bologna, Nicola Zanichelli, 1937, 456 pp.

Cecchetti Giovanni, *Leopardi e Verga*, (sette studi), Firenze, La Nuova Italia, 1962, 201 pp.

D'Aversa Maria, *L'estetica leopardiana*, Napoli, Liberia editrice Francesco Perrella, (1932), 54 pp.

De Matteis Giuseppe, *L'ultimo amore di Giacomo Leopardi*, Napoli, Riccardo Ricciardi Editoare, MCMXXIV, V, 95 pp.

De Robertis Giuseppe, *Saggio sul Leopardi*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1969, 313 pp.

De Sanctis Francesco, *Saggi e scritti critici e vari*, volume secondo, 414 pp, volume terzo, 423 pp, volume quarto, 445 pp, Milano, Renon Editoare, 1957.

De Sanctis Francesco, *Saggi e scritti critici e vari*, volume ottavo (*Studio su Giacomo Leopardi*), Milano, Renon Editoare, 1960, 390 pp.

De Sanctis Francesco, *Istoria literaturii italiene*, Bucureşti E.L.U., 1965, 960 pp.

Diculescu Leon, *Frammento di estetica e di letteratura*, în F.phemeris dacoromana, VI, 1935.

Duşi Ricardo, *L'amore leopardiano*, Bologna, N. Zanichelli, 1931, VII, 263 pp.

Facon N., *Leopardi şi ideologia Risorgimentului*, (extras din voi. *Studii de literatură universală*), Bucureşti, Societatea de ştiinţe filologice, 1956, (105 – 140 pp.).

Faţon N., *Problemele limbii italiene în cultura italiană*, Bucureşti, Editura Academiei, 1962, 141 pp.

Ferretti Giovanni, *Leopardi* (*Studi biografici*), Aquíla, Casa Editrice Vecchioni, 1928, XII, 258 pp.

Figurelli Fernando, *Il mondo morale di G. Leopardi*, Napoli, R. Pii onti e figli, 1949, 283, XCIII pp.

Frattini Alberto, *Critica e fortuna dei „Canti" di G. Leopardi*, Brescia, La Scuola, 1965, 196 pp.

Gafiţa Mihai, *Duil* în *Zamfirescu*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, 797 pp.

Gentile Giovanni, *Manzoni e Leopardi*, Milano, Fratelli Trèves Editori, 1928, VI, 217 pp.

Getto Giovanni, *Saggi leopardiani*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1966, 280 pp.

Giani Romualdo, *L'estetica noi „Pensieri" di Giacomo Leopardi*, Torino, Fratelli Bocca Editori, 1929, XII, 198 pp.

Giannessi Fernando, *Giacomo Leopardi* în *I Maggiori* (Orientamenti Culturali), Milano, Carlo Marzorati, 1956, (1015 – 1160) pp.

Giusso Lorenzo, *Leopardi*, *Stendhal*, *Nietzsche*, Napoli, Alfredo

Guido Editoare, 1933, 263 pp.

Graf Arturo, *Foscolo*, *Manzoni*, *Leopardi*, Torino, Loescher Editoare (Vincenzo Bona), 1955, 354 pp.

Gramsci Antonio, *Letteratura e vita nazionale*, Torino, G. Einaudi, 1952, XV, 400 pp.

Gramsci Antonio, *Opere alese*, Bucureşti, Editura politică, 196Q, 295 pp.

Guadagno Mario, *L'esigenza religiosa în Giacomo Leopardi*, Palermo, R. Sandron Editoare, 1929, 67 pp.

Guarnieri Silvio, *Caratteri degli italiani*, Torino, Einaudi, 1948, 400 pp.

Iorga Nicolae, *Istoria literaturii romanice în dezvoltarea ţi legăturile lor*, vol. 3. *Epoca modernă*, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1968, 540 pp.

Iorga Nicolae, *Studii literare* (*Scriitori străini*) vol. II, Editura Tineretului, 1970, 302 pp.

Leopardi Giacomo, *Opere* a cura di Giuseppe de Robertis, Milano-Roma, Rizzoli Editori, 1937, vol. I, 842 pp, vol. II 1021 pp, vol. III 1019 pp.

Leopardi Giacomo, *Tutte le opere*, con introduzione e a cura di Walter Binni con la collaborazione di Enrico Ghidetti, Firenze, Sansoni Editoare, 1969, volume primo CLVI, 1485 pp, volume secondo, 1496 pp.

Leopardi văzut de noi, Bucureşti, Tip. Bucovina, 1940, XI, 121 pp

Levi Augusto Giulio, *Giacomo Leopardi*, Messina, Casa F.ditrice Giuseppe Principato, 1931, 417 pp.

Leonardi Gilberto *Classicismo e utopia nella lirica leopardiana*, Firenze, Leo S. Olschi Editoare, 1969, 131 pp.

Luiso Paolo Francesco, *Ranieri e Leopardi*, Firenze, Sansoni, 1899.

85 pp.

Madera F.N., *Giacomo Leopardi*, Milano, Mondadori, 1969, 136 pp.

Maiorescu Titu, *Critice* (vol. II), Bucureşti, Editura pentru literatura, 1967, 547 pp.

Malagoli Luigi, *Leopardi*, Firenze, La Nuova Italia, 1960, VIII.

81 pp.

Marcu AL, *La Spagna ed* îl *Portogallo nella visione dei romantici*

italiani în Ephemeris dacoromana, II, 1924 (pp. 66 – 222).

Marenduzzo Antonio, *La vita e l'opera di Giacomo Leopardi*, Livorno, Raffaello Giusti, 1922, VII/80 pp

Maurer Karl, *Giacomo Leopardis „Canti" und die Auflosung der lyrischen Genera*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1957, 250 pp.

Mazzoni Guido, *L'Ottocento*, Milano, Francesco Vallardi, 1913, XII/862 pp.

Migliorini Bruno, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1961, XVI/841 pp.

Monteverdi Angelo *Frammenti critici leopardiani*, Napoli, Edizioni scientifiche italiane, 1967, VIII/153 pp.

Murărașu D., *Comentarii eminesciene*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, 375 pp.

Papu Edgar, *Evoluția și formele genului liric*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968, 334 pp.

Pascal Carlo, *Le scritture filologiche latine di Giacomo Leopardi*, Catania, Francesco Battiato Editoare, 1919, 71 pp.

Petronio Giuseppe, *L'attivita letteraria în Italia*, Palermo, Palumbo, 1964, 878 pp.

Petronio Giuseppe, *Giacomo Leopardi*, *în* Antologgia della letteratura italiana, diretta da Maurizio Vitale, vol. 5, *L'Ottocento e i*! *Novecento* Milano, Rizzoli Editoare, 1968, 1567 pp. (95 – 189 pp.).

Piccioni Leone, *Lettura leopardiana e altri saggi*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1952, 407 pp.

Piccioni Leone, *Vita di un poeta – Giuseppe Ungaretti*, Milano, Rizzoli, 1970, 294 pp.

Piccoli Valentino, *Itinerario leopardiano*, Milano, Fratelli Trèves Editori, 1923, 223 pp.

Porena Manf redi, *Scritti leopardiani*, Bologna, Zanichelli Editoare. 1959, V11/487 pp.

Ranieri Antonio, *Sette anni di socializio con Giacomo Leopardi*. Napoli, Arturo Berisio Editoare, 1965, XI/141 pp.

Ridella Franco, *Leopardiana*, vol. I: *Leopardi e Giordani*, Torir. o. Soc. Ed. Internazionale, 1928, XII/365 pp.

Ruiz Arangio Vladimiro, *Grandezza di Leopardi*, Firenze, La Nouva Italia Editrice, 1947, 55 pp.

Rusu Liviu, *Estetica poeziei lirice*, Bucureşti, Editura pentru

literatură, 1969, 278 pp.

Sapegno Natalino, *Compendio di storia della leteratura italiana*, vol. III: *Dai Foscolo ai moderni*, Firenze, La Nuova Italia, 1962, 509 pp.

Sapegno Natalino, *Leopardi*, E.R.I., Edizioni RAI, 1964, 121 pp.

Scheel Ludwig Hans, *Leopardi und die Antike*, Mlinchen, Max Huber Verlag, 1959, 167 pp.

Şerban N., *Leopardi et la France*, Paris, E. Champion, 1913, XVIII, 551 pp.

Şerban N., *Leopardi sentimental*, Paris, E. Champion, 1913, 247 pp.

Sorrentino Andrea, *Cultura e poesia di Giacomo Leopardi*, Città di Castello, „Îl solco", Casa Editrice, MCMXXVIII, VII, 317 pp.

Testa Aldo, *L'alba della verită*, Bologna, Cappelli Editoare, 1965. 103 pp.

Tilgher Adriano, *La Filosofia di Leopardi*, Roma, Edizioni di Religio, 1940, 116 pp.

Tissi Silvio, *L'ironia leopardiana*, Firenze, Vallecchi Editoare, 1920, VIII 251 pp.

Tonelli Luigi, *Leopardi*, Milano, Edizioni Corbaccio, MCMXXVII, 495 pp.

Vianu Tudor, *Studii de literatură universală şi comparată*, ediţia II-a, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1963, 641 pp.

Vossler Carlo, *Leopardi*, trad. dai tedesco di T. Gnoli, Napoli, Riccardo Riccardi Editoare, MCMXXV, XVI, 363 pp.

Zalis H., *Romantismul românesc*, Bucureşti, Editura pentru literatură 1968, 231 pp.

Zortolo Angelandrea, *Leopardi – Storia di un'anima*, Bari, G. La Terza, 1927, 338 pp.

CUPRINS

Cuvânt înainte 5

Profil biografic 15

Introducere în sxudiul operei lui Giacomo Leopardi *66*

1 X_3EZIA

Canti 8*

Paralipomen* delta ba traco rruornachia 133

I' HOZA

Operecte morali 139

Proza varia: Zibaldoaie, Pensieri, Epistole 156

Note 181
Bibliografie 205
COLECŢIA OAMENI ILUŞTRI

De la Leopardi a rămas numai un mic volum de treizeci de poezii, dar ele sunt nestemate ale literaturii lumii, versurile de puritatea şi transparenţa apelor diamantului ale unui atât de autentic poet, unul din cei mai expresivi cântăreţi ai durerii şi ai tinereţii. Cei mai mulţi îl definesc pe Leopardi ca poetul zonelor de umbre ale pesimismului universal, dar noi ne numărăm printre aceia care**-**l consideră poetul tinereţii neliniştite, un spirit magnific, etern agitat, revoltat împotriva destinului advers al propriei fiinţe, al patriei sale sau al umanităţii. În Giacomo Leopardi trebuie să relevăm, în acelaşi timp, pe protagonistul liric al solidarităţii umane. **S-**a văzut prea mult în Leopardi poetul absolutei tristeţi reflectate prin prisma slăbiciunilor sale fizice. În realitate, el este însetat, în modul cel mai uman posibil, de viaţă, şi această sete de viaţă se manifestă mai intens, mai profund, îndeosebi în perioadele cele mai dureroase ale existenţei sale. El a fost un suflet iubitor şi a dorit să cucerească şi iubirea şi prietenia altor

EDITURA ALBATROS